

ФГБОУ ВО «БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Утверждено:
на заседании кафедры татарской филологии и
культуры протокол № 10 от «14» июня 2022 г.

И.о. зав. кафедрой / Зарипова И.Ф.

Согласовано:
Председатель УМК факультета /института

/ Григорьева Т.В.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ДИСЦИПЛИНЫ (МОДУЛЯ)

дисциплина **Современный татарский язык (теоретический курс)**

обязательная

программа бакалавриата

Направление подготовки (специальность)

44.03.05 – Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)

Направленность (профиль) подготовки

Направленность (профиль) программы подготовки: татарский язык и литература

Направленность (профиль) программы подготовки: русский язык

Квалификация

Бакалавр

Разработчики (составители)
доцент, к.п.н.

/ Сагидуллина Л.Р.

доцент, к.ф.н.

/ Зарипова И.Ф.

Для приема: 2020 г.

Уфа - 2022 г.

Составители: доц., к.п.н. Сагидуллина Л.Р., доц., к.ф.н. Зарипова И.Ф.

Рабочая программа дисциплины утверждена на заседании кафедры татарской филологии и культуры: протокол № 10 от «14» июня 2022 г.

И.о. заведующей кафедрой

/ Зарипова И.Ф. /

Список документов и материалов

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с планируемыми результатами освоения образовательной программы	
2. Цель и место дисциплины в структуре образовательной программы	
3. Содержание рабочей программы (объем дисциплины, типы и виды учебных занятий, учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся)	
4. Фонд оценочных средств по дисциплине	
4.1. Перечень компетенций с указанием этапов их формирования в процессе освоения образовательной программы. Описание показателей и критериев оценивания компетенций на различных этапах их формирования, описание шкал оценивания	
4.2. Типовые контрольные задания или иные материалы, необходимые для оценки знаний, умений, навыков и опыта деятельности, характеризующих этапы формирования компетенций в процессе освоения образовательной программы. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания знаний, умений, навыков и опыта деятельности, характеризующих этапы формирования компетенций	
5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины	
5.1. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины	
5.2. Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины	
6. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине	

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций

По итогам освоения дисциплины обучающийся должен достичь следующих результатов обучения:

Категория (группа) компетенций ¹ (при наличии ОПК)	Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине
Коммуникация	УК-4. Способен осуществлять деловую коммуникацию в устной и письменной формах на государственном языке Российской Федерации и иностранном(ых) языке(ах)	УК 4.1. Знать основные современные приемы и средства устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии	Знает: основные современные приемы и средства устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии
		УК 4.2. Уметь воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи	Умеет воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи
		УК4.3. Владеть системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования языковых средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки	Владеет: системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования языковых средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки

¹ Указывается только для УК и ОПК (при наличии).

2. Место дисциплины в структуре образовательной программы

Дисциплина «Современный татарский язык (теоретический курс)» относится к вариативной части.

Дисциплина изучается на 1-3 курсах в 1-6 семестрах.

Цели изучения дисциплины: совершенствование не только языковой компетенции будущих филологов, но и коммуникативной совокупности ее составляющих. В содержательном плане данная дисциплина представляет собой рассмотрение татарского языка как системы. Курс состоит из 5-ти разделов: 1 «Фонетика, орфоэпия, графика, орфография»; 2 «Лексикология»; 3 «Словообразование», 4 «Морфология»; 5.«Синтаксис».

Каждый раздел предполагает решение ряда задач.

Задачи раздела «Фонетика, орфоэпия, графика и орфография»: углубление знаний в области фонетики, орфоэпии, графики и орфографии, полученных в средней общеобразовательной школе; формирование навыков фонетического, орфоэпического и орфографического анализа; совершенствование норм правописания; повышение культуры устной речи обучающихся через усвоение основных особенностей произносительных стилей и овладение основными орфоэпическими нормами татарского языка.

Задачи раздела «Лексикология»: научить студентов разбираться в многообразии лексических ресурсов языка, показать особенности лексической системы современного татарского языка и её функционирование в речевом общении; познакомить студентов с наиболее сложными проблемами современной лексикологии, создавая тем самым базу для усвоения последующих лингвистических дисциплин; показать, как в лексической системе реализуется действие лингвистических и экстралингвистических факторов, а также возможности субъективного воздействия на принципы отбора и использования слов; познакомить и охарактеризовать словари различного типа как важнейший источник изучения и толкования слов.

Задачи раздела «Словообразование»: познакомить студентов с современной теорией словообразования; дать научные представления об устройстве словообразовательной системы татарского языка и особенностях реализации этой системы в речевой деятельности; научить применять полученные знания и навыки словообразовательного анализа в лексикографической практике, филологическом анализе текста, интерпретации и оценке творческих работ в области художественной литературы и публицистики; использовать навыки морфемного анализа в орфографической практике при создании и проверке письменных текстов.

Задачи раздела «Морфология» познакомить студентов с современной теорией морфологии; дать научные представления об устройстве морфологической системы татарского языка, словоизменении современного татарского языка, грамматической правильности татарской речи, функционально-семантических и стилистических особенностях использования морфологических форм в разных типах речи; сформировать навыки творческого осмысления фактов татарской речи, выработать навыки научного анализа морфологических явлений; закрепить навыки нормативного использования грамматических форм.

Задачи раздела «Синтаксис» – получение знаний о синтаксической системе татарского языка, закрепление навыков нормативного использования синтаксических единиц, пунктуационной грамотности, формирование у обучающихся навыков лингвистического анализа синтаксических единиц разного уровня. В целом – умения строить связные тексты различного содержания, формирование культуры речи.

Для освоения дисциплины необходимы компетенции, сформированные в рамках изучения следующих дисциплин: «Введение в языкознание», «Практический курс татарского языка», «Стилистика и культура речи».

3. Содержание рабочей программы (объем дисциплины, типы и виды учебных занятий, учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся)

Содержание рабочей программы представлено в Приложении № 1.

4. Фонд оценочных средств по дисциплине

4.1. Перечень компетенций и индикаторов достижения компетенций с указанием соотнесенных с ними запланированных результатов обучения по дисциплине. Описание критериев и шкал оценивания результатов обучения по дисциплине.

Код и формулировка компетенции УК-4. Способен осуществлять деловую коммуникацию в устной и письменной формах на государственном языке Российской Федерации и иностранном(ых) языке(ах)

Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине	Критерии оценивания результатов обучения			
		2 («Не удовлетворительно»)	3 («Удовлетворительно»)	4 («Хорошо»)	5 («Отлично»)
<u>УК-4.1</u>	<i>Знать: основные современные приемы и средства устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии</i>	<i>Частичное знание основных современных приемов и средств устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии</i>	<i>Неполное знание основных современных приемов и средств устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии</i>	<i>Сформированное, но содержащее отдельные пробелы знание основных современных приемов и средств устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии</i>	<i>Сформированное систематическое знание основных современных приемов и средств устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии</i>
<u>УК-4.2</u>	<i>Уметь: воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создава</i>	<i>Частично освоенное умение воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую</i>	<i>В целом успешно, но не системное умение воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых)</i>	<i>В целом успешное, но содержащее отдельные пробелы умение воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую</i>	<i>Сформированное умение воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создает</i>

	<i>ть на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>	<i>информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>	<i>языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>	<i>информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>	<i>ь на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>
<u>УК-4.3</u>	<i>Владеть: системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки</i>	<i>Фрагментарное владение системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования языковых средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки</i>	<i>В целом успешное, но не системное владение системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки</i>	<i>В целом успешное, но содержащее отдельные пробелы владение системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки</i>	<i>Успешное и систематическое применение навыков владения системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки</i>

Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине	Критерии оценивания результатов обучения	
		«Не зачтено»	«Зачтено»
<u>УК-4.1</u>	<i>Знать: основные современные приемы и средства устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации</i>	<i>Частичное знание основных современных приемов и средств устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном</i>	<i>Сформированное систематическое знание основных современных приемов и средств устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии</i>

	<i>(русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии</i>	<i>взаимодействии</i>	
<u>УК-4.2</u>	<i>Уметь: воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>	<i>Частично освоенное умение воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>	<i>Сформированное умение воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>
<u>УК-4.3</u>	<i>Владеть: системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования языковых средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки</i>	<i>Фрагментарное владение системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования языковых средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки</i>	<i>Успешное и систематическое применение навыков владения системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования языковых средств для достижения профессиональных целей, в том числе ведения деловой переписки</i>

Критериями оценивания являются баллы, которые выставляются преподавателем за виды деятельности (оценочные средства) по итогам двух модулей, перечисленные в рейтинг-плане дисциплины (для зачета: текущий контроль – максимум 50 баллов; рубежный контроль – максимум 50 баллов, поощрительные баллы – максимум 10; для экзамена: текущий контроль – максимум 40 баллов; рубежный контроль – максимум 30 баллов, поощрительные баллы – максимум 10)

Шкалы оценивания для зачета:

от 0 до 59 рейтинговых баллов – не зачтено;

от 60 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов) – зачтено.

Шкалы оценивания для экзамена:

от 45 до 59 баллов – «удовлетворительно»;

от 60 до 79 баллов – «хорошо»;

от 80 баллов – «отлично».

4.2. Типовые контрольные задания или иные материалы, необходимые для оценивания результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине.

Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине	Оценочные средства
<u>УК-4.1</u>	<i>Знать: основные современные приемы и средства устной и письменной коммуникации на государственном языке Российской Федерации (русском) и иностранном(ых) языке(ах), используемые в профессиональном взаимодействии</i>	<i>Индивидуальный опрос, тестовый контроль, письменная контрольная работа, фонетический диктант Практическое задание, терминологическая работа, тестовый контроль</i>
<u>УК-4.2</u>	<i>Уметь: воспринимать, анализировать и критически оценивать устную и письменную деловую информацию на русском и иностранном(ых) языке(ах); создавать на русском и иностранном(ых) языке(ах) письменные и устные тексты научного и официально-делового стилей речи</i>	<i>Индивидуальный опрос, письменные ответы на вопросы Практическое задание, тестовый контроль, реферат, курсовая работа</i>
<u>УК-4.3</u>	<i>Владеть: системой норм русского литературного и иностранного(ых) языка(ов); навыками использования языковых средств для достижения профессиональных</i>	<i>Письменная контрольная работа, практическое задание Индивидуальный опрос, тестовый контроль, письменная контрольная работа</i>

	целей, в том числе ведения деловой переписки	
--	--	--

4.3. Рейтинг-план дисциплины

Приложение № 2

Рейтинг-план дисциплины
Современный татарский язык (теоретический курс)
(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

направление / специальность 44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)

курс 1 семестр 1-ый

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Введение. Фонетическая система татарского языка. Фонология.				
Текущий контроль	25	1	0	25
1. Письменные ответы на вопросы № 1	5	1	0	5
2. Тестовый контроль № 1	5	1	0	5
3. Терминологическая работа № 1	15	1	0	15
Рубежный контроль	25	1	0	25
1. Письменная контрольная работа № 1	25	1	0	25
Модуль 2. Просодия. Орфоэпия. Графика. Орфография.				
Текущий контроль	25	1	0	25
1. Индивидуальный опрос № 1	5	1	0	5
2. Тестовый контроль № 2	5	1	0	5
3. Терминологическая работа № 2	10	1	0	10
4. Реферат № 1	5	1	0	5
Рубежный контроль	25	1	0	25
1. Письменная контрольная работа № 2	25	1	0	25
Поощрительные баллы			0	10
1. Студенческая олимпиада			0	3
2. Публикация статей			0	3
3. Выступление на конференции			0	4
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
1. Посещение лекционных занятий			0	-6
2. Посещение практических (семинарских, лабораторных занятий)			0	-10

Рейтинг-план дисциплины
Современный татарский язык - лексикология (теоретический курс)
(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

направление / специальность 44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)

курс 1 семестр 2-ой

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Введение. Семасиология. Лексико-семантические типы значений слова.				
Текущий контроль	20	1	0	20
1. Письменные ответы на вопросы № 2	6	1	0	6
2. Тестовый контроль № 3	6	1	0	6
3. Терминологическая работа № 3	8	1	0	8
Рубежный контроль	15	1	0	15
1. Письменная контрольная работа № 3	15	1	0	15
Модуль 2. . Лексический состав татарского языка. Фразеология. Ономастика. Этимология. Лексикография.				
Текущий контроль	20	1	0	20
1. Индивидуальный опрос № 2	2	1	0	2
2. Тестовый контроль № 4	6	1	0	6
3. Терминологическая работа № 4	8	1	0	8
1. Реферат № 2	4	1	0	4
Рубежный контроль	15	1	0	15
1. Письменная контрольная работа № 2	15	1	0	15
Поощрительные баллы			0	10
1. Студенческая олимпиада			0	3
2. Публикация статей			0	3
3. Выступление на конференции			0	4
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
3. Посещение лекционных занятий			0	-6
4. Посещение практических (семинарских, лабораторных занятий)			0	-10
Итоговый контроль				
1. Экзамен			0	30

Рейтинг–план дисциплины
Современный татарский язык (теоретический курс)
(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

направление/специальность 44.03.05 – Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)
курс 2 семестр 1-ый

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Введение. Словообразование. Морфемика. Морфология. Принципы разделения слов на части речи.				
Текущий контроль	25	1	0	25
1. Письменные ответы на вопросы № 3	9	1	0	9
2. Практическое задание № 1	8	1	0	8
3. Индивидуальный опрос № 3	8	1	0	8
Рубежный контроль	25	1	0	25
1. Письменная контрольная работа №5	25	1	0	25
Модуль 2. Знаменательные части речи. Имя существительное. Имя прилагательное. Глагол.				
Текущий контроль	25	1	0	25
1. Практическое задание № 2	8	1	0	8
2. Тестовый контроль № 5	10	1	0	10
4. Терминологическая работа № 5	7	1	0	7
Рубежный контроль	25	1	0	25
1. Письменная контрольная работа № 6	25	1	0	25
Поощрительные баллы			0	10
1. Студенческая олимпиада			0	3
2. Публикация статей			0	3
3. Выступление на конференции			0	4
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
5. Посещение лекционных занятий			0	-6
6. Посещение практических (семинарских, лабораторных занятий)			0	-10

Рейтинг–план дисциплины
Современный татарский язык (теоретический курс)
(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

направление/специальность 44.03.05 – Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)
курс 2 семестр 2-ый

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Знаменательные части речи. Глагол (продолжение). Местоимение. Числительное. Наречие.				
Текущий контроль	20	1	0	20
1. Тестовый контроль № 6	10	1	0	10
2. Индивидуальный опрос № 4	10	1	0	10
Рубежный контроль	15	1	0	15
1. Письменная контрольная работа № 7	15	1	0	15
Модуль 2. Служебные и модальные части речи				
Текущий контроль	20	1	0	20
1. Практическое задание № 3	10	1	0	10
2. Терминологическая работа № 6	10			10
Рубежный контроль	15	1	0	15
1. Письменная контрольная работа № 8	15	1	0	15
Поощрительные баллы			0	10
1. Студенческая олимпиада			0	3
2. Публикация статей			0	3
3. Выступление на конференции			0	4
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
7. Посещение лекционных занятий			0	-6
8. Посещение практических (семинарских, лабораторных занятий)			0	-10
Итоговый контроль				
1. Экзамен			0	30

Рейтинг–план дисциплины
Современный татарский язык (теоретический курс)
(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

направление/специальность 44.03.05 – Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)
курс 3 семестр 1-ый

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Синтаксис простого предложения. Связь слов. Словосочетание. Членение простого предложения.				
Текущий контроль	25	1	0	25
1. Письменные ответы на вопросы № 4	5	1	0	5
2. Практическое задание № 4	10	1	0	10
3. Индивидуальный опрос № 5	10	1	0	10
Рубежный контроль	25	1	0	25
1. Письменная контрольная работа № 9	25	1	0	25
Модуль 2. Грамматические схемы и модели простого предложения. Разновидности простых предложений.				
Текущий контроль	25	1	0	25
1. Практическое задание № 5	8	1	0	8
2. Терминологическая работа № 7	10	1	0	10
2. Индивидуальный опрос № 6	7	1	0	7
Рубежный контроль	25	1	0	25
1. Тестовый контроль № 7	25	1	0	25
Поощрительные баллы			0	10
1. Студенческая олимпиада			0	3
2. Публикация статей			0	3
3. Выступление на конференции			0	4
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
9. Посещение лекционных занятий			0	-6
10.Посещение практических (семинарских, лабораторных занятий)			0	-10

Рейтинг–план дисциплины
Современный татарский язык (теоретический курс)
(название дисциплины согласно рабочему учебному плану)

направление/специальность 44.03.05 – Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)
курс 3 семестр 2-ый

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Синтаксис простого сложного предложения				
Текущий контроль	20	1	0	20
1. Практическое задание № 6	10	1	0	10
2. Индивидуальный опрос № 7	10	1	0	10
Рубежный контроль	15	1	0	15
1. Письменная контрольная работа № 10	15	1	0	15
Модуль 2. Синтаксис сложного предложения. Синтаксис текста.				
Текущий контроль	20	1	0	20
1. Практическое задание № 7	10	1	0	10
2. Тестовый контроль № 8	10	1	0	10
Рубежный контроль	15	1	0	15
1. Письменная контрольная работа №11	15	1	0	15
Поощрительные баллы			0	10
1. Студенческая олимпиада			0	3
2. Публикация статей			0	3
3. Выступление на конференции			0	4
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
11.Посещение лекционных занятий			0	-6
12.Посещение практических (семинарских, лабораторных занятий)			0	-10
Итоговый контроль				
1. Экзамен			0	30

ПРИМЕРНАЯ ТЕМАТИКА РЕФЕРАТОВ № 1

1. Значение и роль Казанской лингвистической школы в становлении татарской фонетики как науки.
2. Взаимоотношения татарской фонетики и фонологии.
3. Ударение как суперсегментная единица языка. Проблемы постановки ударения в татарском языке.
4. Интонаема и ее составляющие.
5. Фонетико-графико-орфографический и орфоэпический, интонационный анализ текста. Фонетический диктант.
6. Взаимоотношения между графикой, орфографией, орфоэпией татарского языка.
7. История татарского письма в сопоставлении с историей русского письма.

8. Фонетические закономерности татарского языка и их частотность в речи.
9. Проблема состава татарских фонем.
10. Система вокализма в татарском языке и закономерности, связанные с гласными.
11. Система консонантизма в татарском языке и закономерности, связанные с согласными.
12. Проблемы татарской фонологии.
13. Закономерности татарской фонетики.
14. Фонетические части речи и их взаимоотношение.

Описание методики оценивания:

Рефераты должны быть выполнены методически грамотно и оформлены согласно ГОСТу.

Критерии оценки (в баллах):

- 5 баллов выставляется студенту, если тема раскрыта полностью и если не допущены ошибки;
- 3 балла выставляется студенту, если тема раскрыта, но есть некоторые ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если тема раскрыта не до конца и в работе допущены ошибки.
- 1 балл выставляется студенту, если тема не раскрыта.

Задания для письменных ответов на вопросы № 1

1. Татар фонетик берәмлекләрен өйрәнү аспектларын атагыз.
2. Татар фонетикасын өйрәнүче галимнәрне һәм аларның төп хезмәтләрен атагыз.
3. Сузык һәм тартык авазларны аеру принципларын күрсәтегез.
5. Сузык фонемаларның дифференциаль билгеләре.
6. Тартык фонемаларның дифференциал билгеләре.
7. Сөйләмнең фонетик кисәкләре һәм аларга хас төп үзенчәлекләрен күрсәтегез.

Критерии оценки (в баллах):

- 5 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены 4 ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 7 ошибок.

Задания для тестового контроля № 1

1. Урта күтәрелешле, иренләшкән сузык авазлар:
 - а) [y], [ʏ], [ø]
 - б) [ø], [o], [y]
 - в) [o], [ø], [õ]
 - г) [e], [ē], [ы]
2. Югары күтәрелешле, иренләшкән, озын сузык авазлар:
 - а) [o], [ø]
 - б) [y], [ʏ]
 - в) [ø], [a]
 - г) [ы], [e]
3. Өрелмәле, увуляр, шаулы яңгырау аваз:
 - а) [ҏ]
 - б) [Ҙ]

в) [г]

г) [й]

4. Тавыш катнашлыгында әйтелә торган ирен-ирен тартыклары.

а) [б], [w]

б) [м], [ф]

в) [в], [п]

г) [п], [ф]

5. Ярым йомык, тел алды, сонор аваз.

а) [л], [р]

б) [н], [ң]

в) [н], [л]

г) [м], [н]

6. Тел алды, өрелмәле, шаулы яңгырау аваз

а) [с], [ч], [щ]

б) [ж], [ж], [щ]

в) [з], [ж], [ж]

г) [ж], [ж], [б]

7. Бары тик шау белән генә ясала торган тел алды тартыклары:

а) [з], [ч]

б) [ш], [с]

в) [ж], [щ]

г) [к], [т]

8. «Чөй, шар, хат, һуш, сөт» сүзләрен тартык авазларның нинди билгесе берләштерә:

а) сүзләрне берләштергән уртақ билге юк.

б) сүзләр тел алды тартыкларыннан башлана.

в) сүзләр өрелмәле, шаулы, саңгырау тартыклардан башлана.

г) сүзләр шаулы тартыкларга тәмамланалар.

9. «Юеш, вакыт, елау, ял, йөрәк» сүзләрен тартык авазларның нинди билгесе берләштерә:

а) сүзләр шаулы яңгырау тартыклардан башлана.

б) сүзләр өрелмәле сонор тартыклардан башлана.

в) сүзләр ярымйомык тартыклардан башланалар.

г) сүзләрне берләштергән уртақ фонетик билге юк.

10. «Чиләк, алмагач, сайлау, тирәк, кадерле, каен» сүзләрендә сингармонизм законының:

а) рәт гармониясе (1 төре) күзәтелә;

б) ирен гармониясе (2 төре) күзәтелә;

в) бер төре дә күзәтелми;

г) ике төре дә күзәтелә.

11. «Бөтерчек, оек, сөенеч, орчык, болын, моңсыз» сүзләрендә сингармонизм законының:

а) рәт гармониясе (1 төре) күзәтелә;

б) ирен гармониясе (2 төре) күзәтелә;

в) бер төре дә күзәтелми;

г) ике төре дә күзәтелә.

12. «Болыт, колак, борынгы, төтенне, өлеш, төяк» сүзләре ирен гармониясенә (сингармонизмның икенче төре) буйсынганмы?

а) 6 сүз дә буйсына;

б) 1 сүздә ирен гармониясе күзәтелми;

в) 2 сүздә ирен гармониясе күзәтелми;

г) 3 сүздә ирен гармониясе күзәтелми.

13. «Юнәя» сүзендә:

- а) 3 сузык, 1 тартык;
- б) 3 сузык, 3 тартык;
- в) 3 сузык, 2 тартык;
- г) 2 сузык, 3 тартык.

14. «Елганың ярына юлдан унбер-унбиш адым» жөмләсендә [ы], [а], [н] авазларының саны ничә:

- а) [ы] - 3, [а] - 4, [н] - 5;
- б) [ы] - 4, [а] - 5, [н] - 3;
- в) [ы] - 3, [а] 5, [н] - 4;
- г) [ы] - 3, [а] - 5, [н] - 3.

15. «Быелгы яз жылы, яңгырлы булыр» жөмләсендәгә сүзләрдә тартык һәм сузык фонемаларның нинди дифференциаль билгеләре чагыла? Жөмләдәгә сүзләр...

- а) бары алгы рәт сузыклар һәм шаулы яңгырау тартыклардан торалар;
- б) бары арткы рәт сузыклар, шаулы яңгырау һәм сонор тартыклардан торалар;
- в) бары арткы рәт сузыклар, шаулы саңгырау тартыклар һәм сонорлардан торалар;
- г) алгы һәм арткы рәт сузыклардан, шаулы яңгырау тартыклардан торалар.

16. Түбәндәгә төркемнәр арасыннан элизия күренешен күрсәтегез:

- а) зурлак (зуррак), дилектор, чашу (шашу);
- б) минут, тәрәз, фатир;
- в) артис, кораб;
- г) баралмый, алмагач, карурман.

17. Түбәндәгә төркемнәр арасыннан В тибындагы басымны күрсәтегез:

- а) бармаганнар;
- б) бардылармы;
- в) бармаска;
- г) баралардыр.

18. «Татарчалап, сөйләшмәүчән, баладырсың, аңлыйсыңдыр, аягүрә» сүзләрендә басым:

- а) беренче ижеккә төшә;
- б) икенче ижеккә төшә;
- в) өченче ижеккә төшә;
- г) дүртенче ижеккә төшә.

19. Рус алфавитын (кириллицаны) татар халкы кайчан кабул иткән:

- а) Казан ханлыгы Рус дәүләтенә буйсындырылгач (XVI гасырда);
- б) 1927 елда;
- в) 1939 елда;
- г) 1917 елда.

20. «Шигырьгә» сүзендә ь хәрефе ни өчен языла?

- а) аеру билгесе буларак;
- б) [р] авазының нечкәлеген белдерү өчен;
- в) «ы» хәрефе белән билгеләнгән сузыкның [е] авазы – нечкә аваз икәннен күрсәтү өчен;
- г) бер вазыйфа да башкармый.

21. Нәрсә ул ассимиляция?

- а) сөйләмдә сузык һәм тартык авазларның бер-берсенә жайлашуы;
- б) сөйләмдә авазларның бер-берсенә охшашлануы;
- в) сөйләмдә ижек башындагы ике тартык арасына сузык аваз өстәлү;
- г) охшаш авазларның сөйләм процессында охшашсызлануы.

22. Бер фонетик сүз эчендә басымсыз сүзнең басымлы сүздән соң килү очрагы:

- а) эпитеза;
- б) проклиза;
- в) редукция;
- г) энклиза.

23. «БІлыс, тел, төтен, колын» сүзләрән сузык авазларның нинди билгеләре берләштерә:
- алгы рәт, иренләшкән, кыска сүзләр;
 - урта күтәрелешле кыска сузыклар;
 - арткы рәт, югары күтәрелешле озын сузыклар;
 - урта күтәрелешле, иренләшмәгән, кыска сузыклар.
24. «Агым, күбрәк, чалбар, кадер, моң» сүзләрән бер төркемгә кертү өчен аваз үзгәрешләренен нинди төре нигез була?
- редукция;
 - диссимиляция;
 - ассимиляция;
 - аккомодация.
25. Тарихи-традицион принципка нигезләнеп язылучы сүзләр төркемен билгеләгез:
- борынгы, унбиш, күзсез;
 - мәгълүмат, поши, төлке;
 - роза –Роза, өч почмак – өчпочмак;
 - әни, идән, күк.

Задания для тестового контроля № 2

- Алгы рәт, урта күтәрелешле, иренләшмәгән сузык авазлар:
 - [э], [ы];
 - [о], [о̄];
 - [е], [э̄];
 - [ē], [ə].
- Арткы рәт, иренләшмәгән сузык авазлар:
 - [и], [е], [ə]
 - [у], [ы], [ы*]
 - [а], [о], [о̄]
 - [ы], [ы*], [а]
- Арткы рәт, иренләшкән, озын сузык авазлар:
 - [у], [о];
 - [у], [ү];
 - [у], [а];
 - [у], [ы];
- Тел алды, тел-аңкау, калтыраулы, сонор аваз.
 - [ң];
 - [л];
 - [ц];
 - [р].
- Тел арты, йомык (саф) тартыклар:
 - [г], [к];
 - [ң], [х];
 - [г], [х];
 - [к], [ң].
- Өрелмәле ирен тартыклар:
 - [ф], [с], [ч];
 - [ф], [в], [w];
 - [в], [з], [ж];
 - [w], [м], [й].
- Йоткылык, өрелмәле, шаулы саңгырау тартык:
 - [,];

- б) [й];
в) [х];
г) [h].
8. «Чөй, шар, хат, шуш, сөт» сүзләрән тартык авазларның нинди билгесе берләштерә:
а) сүзләрне берләштергән уртақ билгә юк;
б) сүзләр тел алды тартыкларыннан башлана;
в) сүзләр өрелмәле, шаулы, саңгырау тартыклардан башлана;
г) сүзләрне берләштергән уртақ фонетик билгә юк.
9. «Кадак, чүбек, сигез» сүзләрән тартык авазларның нинди билгесе берләштерә:
а) сүзләрне берләштергән уртақ фонетик билгә юк;
б) сүзләр йомык, шаулы саңгырау тартыклардан башланалар;
в) сүзләрдәге икенче тартык – шаулы яңгырау йомык тартык;
г) сүзләр шаулы саңгырау йомык тартыкларга тәмамлана.
10. «Гөлҗамал, гөлҗимеш, акыллы, әдәбият, башлык, елга, опера» сүзләре рәт (аңкау) гармониясенә (сингармонизмның беренче төре) буйсынганмы?
а) 3 сүз буйсынмый;
б) 7 сүз дә буйсына;
в) 2 сүз буйсынмый;
г) 4 сүз буйсынмый.
11. «Әүлия» сүзендә:
а) 2 сузык, 3 тартык;
б) 3 сузык, 2 тартык;
в) 4 сузык, 1 тартык;
г) 3 сузык, 3 тартык.
12. «Төнбоеклы күл өсте ай нурына коена» жөмләсендә [о], [н], [й] авазларының саны ничә?
а) [о] - 5, [н] - 3, [й] - 2;
б) [о] - 2, [н] - 4, [й] - 1;
в) [о] - 3, [н] - 4, [й] - 2;
г) [о] - 4, [н] - 3, [й] - 3.
13. Түбәндәге төркемнәр арасынан апокопия күренешенә караганын күрсәтегез:
а) келәт, керән, сумала;
б) секунд, кәнфит, каникул;
в) өстәл, эшләпә, эскерт;
г) урыны, шигыренә, күңелен.
14. «Кайчандагы, ничәнчене, мәңгелектә, русчалатып, һичтуктаусыз, берөзлексез» сүзләрәндә басым:
а) беренче ижеккә төшә;
б) икенче ижеккә төшә;
в) өченче ижеккә төшә;
г) дүртенче ижеккә төшә.
15. Түбәндәге төркемнәр арасынан С+Д акцент тибына туры килгәннен билгеләгез:
а) кеше, авыл, алмагач, алдынгы;
б) мәңге, ничә, күпме, барыгыз;
в) киләме, баламын, татарча, ярамый;
г) телевизор, амфибия, антоним, компьютер.
16. Китерелгән мисаллар арасынан энклита төркемен билгеләгез:
а) көньяк, ашъяулык, дәръя, Ильяс;
б) әллә кем; я көлә, я елый; әллә бар яки юк;
в) тоссыз, ярангөл, синнән, унбиш;
г) бара икән, шунда ук, матур гына, иң зур.
17. Татар халкы латин графикасына нигезләнгән алфавитны кайчан кулланган?

- а) кулланмаган;
- б) 1927-1939 елларда;
- в) Болгар ханлыгы чорыннан Октябрь революциясенә кадәр;
- г) 1939-1959 елларда.

18. Бер фонеманы башкаларыннан аеру өчен мөһим һәм җитәрлек дәрәжәдәге билгеләр жыелмасы:

- а) фонемалар оппозициясе;
- б) дифференциаль билге;
- в) коррелятив пар;
- г) суперсегмент берәмлек.

19. Аңкау гармониясе кайсы фонетик күренешкә хас үзенчәлек?

- а) аккомадация;
- б) диссимиляция;
- в) сингармонизм;
- г) назальләшү.

20. «[əwʋəl] сүзендәге авазларны хәрефләр белән билгеләп яз. Ни өчен шундый хәреф сайлавыңны дәлиллә». Бу бирем лингвистиканың кайсы бүлегенә бәйле күнекмәләр таләп итә?

- а) орфоэпия;
- б) орфография;
- в) графика;
- г) фонетика.

21. Морфологик принципка нигезләнеп язылучы сүzlәр төркемен билгеләгез:

- а) сурәт, әмма, болын;
- б) сүнгән, тозсыз, сүзчән;
- в) алсу – Алсу, ак сакал - аксакал;
- г) метро, колледж, опера.

22. Фонемаларны бер-берсенә бәйләп, алардан сүzlәр, жөмлөләр оештыру өчен, аларга өстәлө торган фонетик чаралар жыелмасы:

- а) сингармонизм;
- б) просодика;
- в) басым;
- г) редукция.

23. «Аръяк» сүзендә «ъ» хәрефе ни өчен языла?

- а) аеру билгесе буларак;
- б) [р] авазының катылыгын белдеречү өчен;
- в) бер вазифа да башкармый;
- г) [р] авазыннан соң [й] авазы киләсен кисәтү өчен.

24. «»ни, кеше, итәк» сүzlәрен сузык авазларның нинди билгеләре берләштерә.

- а) алгы рәт, иренләшкән, озын сузыклар;
- б) алгы рәт, иренләшмәгән сузыклар;
- в) алгы рәт, урта күтәрелешле сузыклар;
- г) арткы рәт, иренләшмәгән, югары күтәрелешле сузыклар.

25. «Көнбагыш, күтәрәнке, төннәр, эзгә, тышта» сүzlәрен бер төркемгә кертү өчен аваз үзгәрешләренен нинди төре нигез була?

- а) тартыклар ассимиляциясе;
- б) назальләшү;
- в) бер төргә генә кермиләр (уртак закончалык юк);
- г) сингармонизм (1 төр).

Критерии оценки (в баллах):

- 5 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;

- 4 балла выставляется студенту, если допущены 5-6 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены более 10 ошибок.

Задания для письменной контрольной работы № 1

Текстка фонетик анализ ясагыз

1 вариант

Берэү сырхау мэхэббэтгэн.
Берэү – аның юклығыннан.
Һәр икесе дэва табар
Вакыт-табиб шуклығыннан.

2 вариант

Бөтен булып килгәнмен дә мин бу жиргә,
Тәнгә - жанга бүленгәнмен мин бу жирдә.
Бөтенәеп кайтыйм, диеп, килгән жиргә,
Башлангычны эзләп йөрим килгән жирдә.

Критерии оценки (в баллах):

- 25 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 20 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 15 баллов выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 7 ошибок.

Задания для письменной контрольной работы № 2

Текстка фонетик-график-орфографик-интонацион анализ ясау тәртибе

1. Текстны транскрипцияләү.
2. Тексттагы сүзләрдә сүз басымын билгеләү һәм аларның төрен, тибын күрсәтү.
3. Текстта күзәтелгән фонетик закончалыкларны тикшерү.
4. Текстны фонетик кисәкләр буенча анализлау.
5. Беренче жөмләне ижекләргә бүлү һәм ижек калыплары моделен күрсәтү.
6. Текстка интонацион анализ ясау – интонацион компонентларны билгеләү (пауза, логик басым, тон һ.б.).
7. Астына сызылган бер сүзгә тулы фонетик-график анализ ясау.
8. Текстка график-орфографик анализ ясау.

1 Вариант

Томан

Югарыда, шиксез, кояш та ул...
Бездә, энә, кояш югалтылган.
Берәр эшне бозган сабый сыман
Мыштым гына ята гамьсез томан.

Жан өшеткеч шушы сорылыктан
Нур иясе барлык онытылган.
Ябынган да дөнъя бетон юрган,
Мәрткә охшаш йокысына чумган.

...Томан таратырга жил кирәкме?
Кояш күрү безгә иртәрәкме?...

2 вариант

Көннәр эле жәйнең кайтавазы.
Төннәр исә - кырауланып килә.
Шушы каршылыкка каршылыктан
Икенчегә чәчәкләнгән чия.

Адашыпмы йөргән вакыт угы
Нәкышьләтеп жанга аять чигә:
“Гомерләрем кыраулана димә.
Яшәеш бит кырауланмый бердә.”

Критерии оценки (в баллах):

- 25 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 20 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 15 баллов выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 6-7 ошибок;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены 8 ошибок.

Задания для индивидуального опроса № 1

1. Фонетика бүлегенә төп бурычларын билгеләгез.
2. Фонология бүлегенә караган төп төшенчәләрне атагыз.
3. Татар орфографиясенә төп бүлекләре һәм принциплары.
4. Татар графикасының төп принциплары.
5. Татар орфографиясенә кыен очрақлары.
6. Татар телендәге төп интонацион конструкцияләр.

Критерии оценки (в баллах):

- 5 балла выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 3 балла выставляется студенту, если допущены 3-4 ошибки.

Вопросы для терминологической работы № 1

1. Авазның үзеннән алда килгән авазны охшашландыруы.
2. Фонетик сүз составындагы басымсыз сүзнең басымлы сүздән алда килү очрагы.
3. Сөйләм берәмлекләрен (аваз, ижек, такт...) әйтү өчен сарыф ителгән вакыт суммасы, сөйләм тизлеге.
4. Авазларның бер-берсенә тәэсире нигезендә барлыкка килүче закончалыклар.
5. Авазны мәгънәгә мөнәсәбәттә өйрәнүче, сөйләм авазының функциональ әһәмиятен ачыклаучы фән.
6. Сөйләмнең, фразаның мәгънәсен оештыру һәм аеру өчен житәрлек дәрәжәдәге интонацион компонентлар жыелмасы, интонациянең төп берәмлеге.
7. Тартык һәм сузык авазларның бер-берсенә жайлашуы.
8. Территориаль яктан шактый киң урында яшәүче халык төркемен хезмәтләндерүче тел формасы.
9. Интонация компонентлары..
10. Фразадагы иң әһәмиятле сүзгә төшә торган басым төре.
11. Авазларның сүздәге урыны, басымга мөнәсәбәте нигезендә барлыкка килгән фонетик закончалыклар.
12. Бер ижектә килгән ике тартык арасына мәгънәгә мөнәсәбәте булмаган сузык өстәлү күренеше.
13. Авазларны язуда дәрәс билгеләү кагыйдәләрен һәм кагыйдәләр жыелмасын өйрәнүче фән.
14. Сегмент берәмлекләре: авазларны һәм башка фонетик кисәкләрне бер-берсенә бәйләп, алардан ижек, такт, синтагма, фраза оештыру өчен аларга өстәлә-төшә торган фонетик чаралар жыелмасы.
15. Сөйләм авазларын яңгыраш үзенчәлеге ягыннан өйрәнү аспекты.
16. Сөйләмнең интонацион-мәгънәви кисәге.
17. Мәгълүм бер фонетик позициядә сузык авазның микъдәри (күләме буенча) үзгәрүе.
18. Сүз ахырындагы сузык авазның төшәп калу күренеше.
19. Авазларны сөйләмдә дәрәс әйтү кагыйдәләрен һәм кагыйдәләр жыелмасын өйрәнүче фән.
20. Ясалыш урыны буенча караганда берәр генә аваздан торган төркемнәрне атагыз.

Критерии оценки (в баллах):

- 15 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены более 4-5 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 10 ошибок.

Вопросы для терминологической работы № 2

1. Сүз ахырында янәшә килгән ике тартыктан соң сузык аваз өстәлү күренеше.
2. Авазның үзеннән алда килгән авазны охшашландыруы.
3. Сөйләм авазларын яңгыраш үзенчәлеге ягыннан өйрәнү аспекты.
4. Сөйләмнең интонацион-мәгънәви кисәге.
5. Мәгълүм бер фонетик позициядә сузык авазның микъдәри үзгәрүе.
6. Сүз ахырындагы сузык авазның төшәп калу күренеше.
7. Ике сүз арасында бертөрле я охшаш сузык очрашуы нигезендә барлыкка килгән фонетик күренеш.
8. Сөйләмнең фонетик кисәкләре.
9. Авазны мәгънәгә мөнәсәбәттә өйрәнүче, сөйләм авазының функциональ әһәмиятен ачыклаучы фән.
10. Территориаль яктан зур булмаган урында яшәүче халык төркемен хезмәтләндерүче тел формасы.

11. Аваз-фонема-хәрәф мөнәсәбәтен өйрәнүче фән тармагы.
12. Информациәне барлыкка китерү, саклау һәм тапшыру өчен кулланыла торган система.
13. Сузык һәм ярымсузыктан ясалган аваз кушылмасы.
14. Янәшә тартыклар арасына сузык аваз өстәлү күренеше.
15. Янәшә торган сузык һәм тартык авазларның артикуляцион яктан бер-берсенә жайлашуы.
16. Фонетика фәнндә сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары.
17. Интонацион һәм мәгънәви планда тәмамланган сөйләм кисәге.
18. Телнең яшәү формасы буларак конкрет кешенең индивидуаль теле.
19. Сөйләмнең мәгънәсен аеру өчен житәрлек булган интонацион компонентлар жыелмасы.
20. Фонетик сүз составындагы басымсыз сүзнең басымлы сүздән алда килү очрагы.
21. Сөйләм берәмлекләрен (ижек, такт...) әйтү өчен сарыф ителгән вакыт суммасы.
22. Авазларның бер-берсенә тәсире нигезендә барлыкка килүче закончалыклар.
23. Тартык авазлар системасы.
24. Интонация компонентлары.
25. Беренче тапкыр татар авазларын эксперименталь юл ярдәмендә тикшерүче галим.
26. Сузык авазларның вертикаль хәрәкәте.
27. Фразадагы иң әһәмиятле сүзгә төшә торган басым төре.
28. Авазларның сүздәге урыны, басымга мөнәсәбәте нигезендә барлыкка килгән фонетик закончалыклар.
29. Авазларны язуда дәрәс билгеләү кагыйдәләрен һәм кагыйдәләр жыелмасын өйрәнүче фән.
30. Сегмент берәмлекләренә: авазларны һәм башка фонетик кисәкләренә бер-берсенә бәйләп, алардан ижек, такт, синтагма, фраза оештыру өчен аларга өстәлә-төшә торган фонетик чаралар жыелмасы.
31. Ясалыш урыны буенча берәр генә аваздан торган тартык аваз төркемнәрен атагыз.
32. Сузык авазларны (фонемаларны) берсен икенчесеннән аеруга хезмәт иткән сыйфатларны (билгеләрне) атагыз.
33. Сүз ахырындагы сузык авазның төшәп калу күренеше.
34. Авазларны сөйләмдә дәрәс әйтү кагыйдәләрен һәм кагыйдәләр жыелмасын өйрәнүче фән.
35. Тартык авазларны (фонемаларны) бер-береннән аеру өчен хезмәт иткән сыйфатларны (билгеләр) атагыз.

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены более 5-6 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены более 10 ошибок.

Экзаменационные билеты

Структура экзаменационного билета:

Экзаменационный билет состоит из 2 теоретических вопросов.

Примерные вопросы для экзамена

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ВОПРОСОВ К ЭКЗАМЕНУ:

1. Синонимия күренеше. Лексик синонимга хас билгеләр: аның төрләре.
2. Паронимнар, аларның барлыкка килү юллары; омонимнар, синонимнар белән мөнәсәбәте. Парономазия.
3. Сүзнең күпмәгнәлеләге. Сүзнең төп һәм күчерелмә мәгънәләре. Күчерелмә мәгънә төрләре.

4. Сүз. Сүзгә хас үзенчәлекләр һәм билгеләр. Сүзне өйрәнү юнәлешләре.
5. Антонимия күренеше, аңа хас сыйфатлар һәм аның төрләре. Оксюморон. Антитеза. Катахреза.
6. Тел гыйлеми тармагы буларак лексикология. Аның өйрәнү предметы, берәмлеге, бурычлары, бүлекләре, юнәлешләре.
7. Килеп чыгышы ягыннан татар теленең сүзлек составы. Гомумтөрки сүзләр, аларга хас үзенчәлекләр.
8. Сүзнең лексик мәгънәсе. Сүз – предмет – төшенчә. Төшенчә һәм коннотация.
9. Татар телендә гарәп-фарсы алынмалары.
10. Рус теленнән һәм рус теле аша Һинд-Европа теленнән кергән алынмалар.
11. Үзләштерелү дәрәжәсе күзлегенән алынма сүзләр.
12. Калькалар, аларның төрләре. Пуризм күренеше.
13. Кулланылышы чикләнмәгән лексика. Территориаль яктан чикләнгән лексика, аның төрләре.
14. Социаль яктан кулланылышы чикләнгән лексика, аның төрләре.
15. Искергән сүзләр, аларның төрләре, үзенчәлекләре.
16. Яңа сүзләр: аларның төрләре, үзенчәлекләре.
17. Стилистик битараф һәм аерымланган сүзләр, аларга хас үзенчәлекләр.
18. Татар теленең төп функциональ стильләре, аларга хас үзенчәлекләр.
19. Этимология. Өйрәнү предметы, бурычлары, принциплары. Деэтимологизация, реэтимологизация.
20. Фразеология. Фразеологик әйтелмәләрнең төп билгеләре. Аларның төркемнәре.
21. Ономастика, аның тармаклары, бурычлары.
22. Лексикография турында төшенчә. Сүзлекләрнең төрләре, аларны төзү принциплары. Татар телендә сүзлекләр төзү тарихы.
23. Сүзлекнең лексик мәгънә типлары.
24. Татар телендә омонимия күренеше.
25. Татар лексикасының үсү юллары.

Образец экзаменационного билета

БАШКОРТ ДӘҮЛӘТ УНИВЕРСИТЕТЫ ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕТЫ ТАТАР ФИЛОЛОГИЯСЕ ҺӘМ МӘДӘНИЯТЕ КАФЕДРАСЫ ХӘЗЕРГЕ ТАТАР ТЕЛЕ (ЛЕКСИКОЛОГИЯ)

Билет № 2

1. Сүзнең лексик мәгънәсе. Сүз – предмет – төшенчә. Төшенчә һәм коннотация.
2. Татар телендә гарәп-фарсы алынмалары.

Перевод оценки из 100-балльной в четырехбалльную производится следующим образом:

- отлично – от 80 до 110 баллов (включая 10 поощрительных баллов);
- хорошо – от 60 до 79 баллов;
- удовлетворительно – от 45 до 59 баллов;
- неудовлетворительно – менее 45 баллов.

Критерии оценки (в баллах):

- **25-30 баллов** выставляется студенту, если студент дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы билета, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении

практических заданий. Студент без затруднений ответил на все дополнительные вопросы. Практическая часть работы выполнена полностью без неточностей и ошибок;

- **17-24 баллов** выставляется студенту, если студент раскрыл в основном теоретические вопросы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При ответе на дополнительные вопросы допущены небольшие неточности. При выполнении практической части работы допущены несущественные ошибки;

- **10-16 баллов** выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос. Студент не сделал практическое задание или при выполнении допущены грубые ошибки;

- **1-10 баллов** выставляется студенту, если ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов. Обнаруживается отсутствие навыков применения теоретических знаний при выполнении практических заданий. Студент не смог ответить ни на один дополнительный вопрос.

ПРИМЕРНАЯ ТЕМАТИКА РЕФЕРАТОВ № 2

1. Слово как центральная единица языка. Лексическое значение и его типы.
2. Лексико-семантическое значение слова. Коннотация.
3. Полисемия и ее взаимоотношения с др. явлениями языка (омонимия, синонимия, антонимия)
4. Заимствованная лексика в татарском языке.
5. Пути развития татарской лексики.
6. Фразеология татарского языка.
7. Проблема митавазии номинаций в татарском языке.
8. Ономастика.
9. Этимология.
10. Основные типы лингвистических словарей.

Описание методики оценивания:

Рефераты должны быть выполнены методически грамотно и оформлены согласно ГОСТу.

Критерии оценки (в баллах):

- 4 балла выставляется студенту, если тема раскрыта полностью и если не допущены ошибки;
- 3 балла выставляется студенту, если тема раскрыта, но есть некоторые ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если тема раскрыта не до конца и в работе допущены ошибки.
- 1 балл выставляется студенту, если тема не раскрыта.

ТЕМАТИКА КУРСОВЫХ РАБОТ

1. Концепт «дом» в татарской языковой картине мира (на материале пословиц и поговорок)
2. Ономастический анализ стихотворений Ляйсан Кашфи
3. Устаревшая лексика в романе В.Имамова «Казан дастаны»
4. Лингвистические термины в татарском языке
5. Фонетические особенности близкородственных языков (на материале татарского и башкирского языков)
6. Инкорпорация глагола с актантами как основа для образования сложных слов
7. Лексико-семантические и грамматические особенности татарских женских имен

8. Особенности фонетики, грамматики и лексической семантики татарского и казахского языков
9. История и общее развитие Урало-Поволжских народов

Задания для письменных ответов на вопросы № 2

1. Лексикологиянең төп бурычларын һәм бүлекләрен атагыз.
2. Сүзгә хас төп сыйфатларны билгеләгез.
3. Лексик-семантик мәгънә типларын һәм аларны аерып чыгару өчен нигез принципларны атагыз.
4. Күпмәгънәлекнең төрләрен һәм төрчәләрен билгеләгез.
5. Килеп чыгыгышы ягыннан татар теленең сүзлек составының төп төркемнәрен атагыз.
6. Телдәге стилистик катламнарны билгеләгез.
7. Фразеологиянең төркемнәрен күрсәтегез.
8. Ономастика тармакларын атагыз.

Критерии оценки (в баллах):

- 6 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены 4 ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 7 ошибок.

Задания для тестового контроля № 3

1. Әйберне, күренешне индивидуаль исеме белән атамыйча, аңа ишарә ясаучы мәгънә тибы:
 - а) номинатив мәгънә;
 - б) абстракт мәгънә;
 - в) сигнал мәгънә;
 - г) терминологик мәгънә.
2. Сүзнең атау вазифасы, әйберләргә, күренешләргә атама бирү, исем тагу закончалыкларын өйрәнүче тел белеме тармагы:
 - а) семасиология;
 - б) ономасиология;
 - в) этимология;
 - г) фразеология.
3. Гомумтел метафораларын билгеләгез.
 - а) сэгать йөри, тау түбәсе, дәфтәр бите;
 - б) зәңгәр бәхет, ут толымнары, нечкә билле жил;
 - в) көлтә койрык, ефәк чәч, көмеш тавыш;
 - г) торырга почмагым бар, Ак яка керде.
4. Түбәндәге мисаллар арасыннан оксюморонны билгеләгез.
 - а) дәү – олы, азатлык – бәйсезлек;
 - б) киреләнү – тискәзеләнү, жиһан – дөнья;
 - в) олы сабий, тере мәет, татлы әрнү;
 - г) апа – апай, ярашу – ярәшү.
5. «Тере мәет, матур ялган, бәхетсез бәхет, картлык яшьлегем» – сүzlәре нинди лингвистик күренешкә карый?
 - а) синоним;
 - б) пароним;

- в) оксюморон;
- г) катахреза.

б. Архаизмнарны билгеләгез.

- а) инсан, мантыйкъ, хөррият, ут;
- б) лашманчы, чикмән, имана, тархан;
- в) полтергейст, чакырунамә, хәбәрдарлык, инвестиция;
- г) төнбагыш, бәхетстан, баламишкинлык, антиммәдхия.

7. Теге яки бу халыкның милли горейф-гадәтләрен: йола, йорт, киём, азык, һ.б. яшәеш үзенчәлекләрен чагыштыручы чит ил сүзләре:

- а) варваризм;
- б) вульгаризм;
- в) экзотизм;
- г) окказионализм.

8. «Әдәби телдән читтә торган, билгеле бер диалектка гына карамаган сүз һәм әйтелмәләр, грамматик һәм фонетик формалар кулланудан барлыкка килгән сөйләм». – Х. Курбатовның бу билгеләмәсе нинди терминга бирелгән?

- а) стильара лексика;
- б) фәнни сөйләм;
- в) гади сөйләм;
- г) шигъри сөйләм.

9. Түбәндәге сүзләр ономастика бүлегенә кайсы тармагы белән бәйле: «Айгизә, Гөлүсә, Шомбай, Дон Кихот...»

- а) этнонимика;
- б) антропонимика;
- в) ойконимика;
- г) астронимика.

10. Фразеологизмнар арасыннан грек мифологиясеннән алынганнарын билгеләгез:

- а) тимер пәрдә, Сәм агай, сазлыкка тәгәрәү;
- б) ызгыш алмасы, канатлы сүзләр, Буридан ишәге, акчаның исе юк;
- в) кәкре каенга терәтү, су анасы, Сак белән Сок шикелле;
- г) сират күперен үтү, таш ату, Бабил манарасы.

11. Омонимия арасыннан полисемия күренешен күрсәтегез:

- а) төш җитте, төш пешерү, йоклаганда төш күрү;
- б) компас угы, сатира угы, аткан ук кире кайтмый;
- в) күз яшен яшерә, хатын-кызның яшен сорамайлар, көчле яшен яктысы;
- г) миңа таба кил, эзләгән – таба, кибеттән яңа таба алдым.

12. «Бала идәнгә басты», «әни камыр басты» диләр. «Басты» сүзе:

- а) омоним;
- б) күчерелмә мәгънә;
- в) сүзнен бер үк мәгънәсе;
- г) синоним.

13. Түбәндәге вариантларда «ихлас» сүзенең антонимын табыгыз

- а) ихтыярсыз;
- б) игътибарсыз;

- в) риялы;
- г) ихтыяжсыз.

14. Татар теленең бары тик үз сүзләреннән генә торган вариантны билгеләгез:

- а) халык, мәхәббәт, шәригать, зинһар, бәхет, әдәбият, нәшрият;
- б) тормыш, башлык, яшәеш, теләк, үзаллылык;
- в) теләк, халык, бәхет, кәбестә, буразна, эшләпә, башлык, төн;
- г) тормыш, машина, болан, билет, гыйшык, туган.

15. «Күз салу», «оекның күзе китү», «күз төшү» дигән сүзтезмәләрдә «күз» сүзе:

- а) синоним;
- б) күчерелмә мәгънәдә;
- в) сүзнең бер үк мәгънәсе;
- г) омоним.

16. Түбәндәге вариантларның кайсы «һушсыз» сүзенең синонимик рәтенә тулаем туры килә:

- а) һушын югалту, вафат булу, истән язу, дөнья кую, аңсыз булу;
- б) аңсыз, һушын югалту, хушлашу, аң жую, хуш ис тарату, истән язу;
- в) аңсыз, истән язу, һуш китә, аң жуеп, иссез, һушын югалту;
- г) һушсыз, акылсыз, хушлашу, аң жую.

17. Түбәндәге вариантлардан «шифа» сүзенең синонимын табыгыз.

- а) шикләну;
- б) дәва;
- в) шәфкать;
- г) игелек.

18. Тарихи сүзләргә билгеләгез:

- а) интернет, брокер, даруханә;
- б) чикмән, хан, меньшевиклар;
- в) шәкерт, инсан, уғыл;
- г) аклык, шәфкать, ихтирам.

19. Түбәндәге вариантларның кайсы «шәфкатьле» сүзенең синонимик рәтенә тулаем туры килә?

- а) мәрхәмәтле, миһербанлы, аяучан, кешелекле, рәхимле, кече күңелле;
- б) мәрхәмәтле, мәхәббәтле, миһербанлы, шифалы, кече күңелле;
- в) мәрхәмәтле, файдалы, аяучан, ярдәмчел, уңган, рәхимле, кешелекле;
- г) кешелекле, ихлас, иҗтиһатлы, тырыш, күркәм.

20. «Башкала бүген үзенең батыр улларын каршы ала» жөмләсендә күчерелмә мәгънәнең нинди төре күзәтелә?

- а) метафора;
- б) синекдоха;
- в) метонимия;
- г) вазифа буенча күчеш.

21. Түбәндәге сүзләр арасынан кайчандыр бер тамырдан ясалганны күрсәтегез:

- а) башмак, тормыш, юлбашчы;
- б) көньяк, бүген, көнбагыш;
- в) колбаса, бастырык, чыгарма;
- г) пычак, торак, кисмәк.

22. Ике әйбернең янәшә булуы нигезендә барлыкка килгән күчерелмә мәгънә төре:

- а) метафора;
- б) метонимия;
- в) синекдоха;
- г) вазыйфа буенча күчеш.

23. Чит сүзнең морфологик төзелешен һәм мотивировкасын кабул итү нигезендә ясалган сүз:

- а) экзотизм;
- б) калька;
- в) термин;
- г) варваризм.

24. Экспрессив бизәктән азат, эмоциональ яктан битараф, бөтен стильләрдә дә кулланыла торган лексика:

- а) китап сүзләре;
- б) терминнар;
- в) көнкүреш сүзләре;
- г) стильара лексика.

25. Компонентларның аеруча нык бердәмлеге күзәтелгән фразеологик берәмлек төре:

- а) фразеологик бердәмлек;
- б) фразеологик ныгыма;
- в) фразеологик тезмәләр;
- г) фразеологик тәгъбирләр.

Задания для тестового контроля №4

1. Башка мәгънәләргә бәйләнеше булмаган, сүзнең беренчел мәгънәсе буларак кабул ителгән мәгънә тибы:

- а) образлы мәгънә;
- б) монологик мәгънә;
- в) мотивлашмаган мәгънә;
- г) ирекле мәгънә.

2. Оморфларны билгеләгез.

- а) алма – алма, алма, бал - бал, белешмә - белешмә;
- б) ат (исем) – ат (хайван исеме), төш (сон) – төш (место);
- в) яр (исем) – яр (фигыль), тозлар (исем) – тозлар (фигыль);
- г) алсу – Алсу, картаю – карт аю.

3. Паронимнарны билгеләгез.

- а) ял (ат ялы) – ял (ял итү, бар (иди) – бар (кафе), күк (небо) – күк (синий);
- б) ошый – охшый, ярдәмче – ярдәмчел, игелек - изгелек;
- в) хөр – ирекле, үпкәләү – рәнжү, буын - ыру;
- г) кеше башы, аштан баш тарту, ел башы.

4. «Әбиләрнең иске сандыгында... Тукай үзе ята, «Туган тел» (С.Х.)
Бу юлларда нинди лексик күренеш күзәтелә:

- а) синоним;

- б) пароним;
- в) оксюморон;
- г) катахреза.

5. Социаль ябык төркемдә яшерен аралашу өчен һәм бу төркемне жәмгыяттән аеру чарасы буларак кулланыла торган махсус тел –

- а) диалекталь сүз;
- б) термин;
- в) жаргон (арго);
- г) һөнәрчелек лексикасы.

6. Түбәндәге сүзләрнең кайсы морфологик диалектизмнарга карый:

- а) жайдак, күлдөвек, онта;
- б) озаткыч, кәкере, күмәч, бавырсақ;
- в) яңгылыш, сәңа, кезге (көзге);
- г) килең, өченчесенә, киткәчтен.

7. Сүздәге морфеманың чикләре юлы аркасында сүзнең беренчел, мотивлашкан семантик структурасы, мәгънәсе югалуга бәйле лексик-морфологик күренеш –

- а) рэтимологизация;
- б) деэтимологизация;
- в) семантизация;
- г) этимология.

8. Бу тел берәмлеге компонентларының мәгънәви кушылуы, мәгънәнен һәм аны белдерүче лексик-грамматик чараларның тотрыклыгы белән аерылып тора.

- а) тезмә сүз;
- б) сүз;
- в) фразеологизм;
- г) жөмлә.

9. Түбәндәге сыйфатлар нинди функциональ стильгә хас: логик эзлеклелек, төгәллек, объективлык, терминологик һәм абстракт лексиканың күплеге

- а) рәсми эш кәгазьләре стиле;
- б) публицистик стиль;
- в) фәнни стиль;
- г) әдәби стиль.

10. Полисемия арасыннан омонимия күренешен күрсәтегез:

- а) жир йөзе, йөзе саргаю, пычак йөзе;
- б) тау башы, эш башы, кеше башы;
- в) зур күзле кеше, энә күзе, сыр күзе;
- г) «Синен дә бит, иркәм, Ай битенә пар икән» (Х.Т.)

11. Түбәндәге сүзләр арасыннан кайчандыр бер тамырдан ясалганны күрсәтегез:

- а) көнчыгыш, башак, юлбашчы;
- б) бәрәңге, Бөрә, бөер;
- в) быел, бүген, буй;
- г) пычкы, кыскыч, баскыч.

12. «Антракт вакыты.

Тәти зал уртасында гөрләшәп,
Ак якалар, Пудралар,

Сэнгаты хагында серлэшеп
эйлэнэлэр». (Х.Такташ)

Текстта кулланылган күчерелмэ мэгына төрөн билгелэгез.

- а) метафора;
- б) синекдоха;
- в) метонимия;
- г) вазифа буенча күчеш.

13. «Кош канаты», «самолет канаты» дилэр. «Канат» сүзе:

- а) сүзнең бер үк мэгынасе;
- б) омоним;
- в) күчерелмэ мэгынадэ;
- г) синоним.

14. Бары тик гарэп-фарсы алынмаларыннан гына торган вариантны билгелэгез:

- а) китап, мәктәп, аһән, шәфкаты, галәм, алиһә, ихтирам;
- б) китап, аяк, баскыч, кызару, аксыл, дәрес, жир;
- в) китап, почта, сары, партия, бүрәнә, фигыль, су;
- г) китап, мэхэббәт, яшәеш, көнкүреш, дошман.

15. Түбәндәге вариантларның кайсы «гамьсез» сүзенең синонимик рәтенә тулаем туры килә:

- а) ваемсыз, намуссыз, ялкау, кайгысыз, боз йөрәкле;
- б) ваемсыз, хафасыз, ис китмәүчән, боз йөрәкле, кайгысыз, кызыксынмаучан;
- в) ваемсыз, шәфкатысез, гыйлемсез, хафасыз, кызыксынмаучан;
- г) ваемсыз, риясыз, шифасыз, инсафсыз.

16. Түбәндәге вариантларда «шәфкатыле» сүзенең антонимын табыгыз.

- а) аяусыз;
- б) итәгатысез;
- в) әдәпсез;
- г) хыянәтчел.

17. Түбәндәге вариантлардан «ихтыяж» сүзенең синонимын табыгыз

- а) мохтажлык;
- б) хәтер;
- в) хөрмәт;
- г) ихтыяр.

18. «Ике баш кәбестә», «тау башы», «хикәя башы» дигән сүзтезмәләрдә «баш» сүзе:

- а) күчерелмэ мэгынадэ;
- б) омоним;
- в) синоним;
- г) сүзнең бер үк мэгынасе.

19. Вариантларның кайсы «әдәпле» сүзенең синонимик рәтенә тулаем туры килә?

- а) тыйнак, әдәпле, тәрбияле, ипле, кыюсыз, тәртипле, ягымлызлек;
- б) тыйнак, тәрбияле, белемле, шифалы, ягымлы;
- в) әхлакый, тыйнак, тәртипле, инсафлы, тәүфыйлы, күркәм холыклы;
- г) тәртипле, шәфкатыле, намуслы, акыллы, фидәкарь.

20. Архаизмнарны билгелэгез:

- а) компьютер, бизнес, сайт;
- б) мөгаллим, гакыл, хөррият;

- в) чабата, СССР, алпавыт;
- г) акылдаш, сөюнамә, шигърият, президент.

21. Татар фразеологиясен туплаган, өйрэнгән галимнәрне күрсәтегез:

- а) Л. Жәләй, Х. Курбатов, Г. Саттаров;
- б) Г. Ахунжанов, Г. Әхәтов, Н. Исәнбәт;
- в) Ф. Гарипова, Г. Саттаров, М. Зәкиев;
- г) Р. Әхмәтжанов, И. Низамов, Ф. Сафиуллина.

22. Антонимия күренеше белән бәйле терминнар төркемен күрсәтегез:

- а) экзотизм, варваризм, калька;
- б) контрап, комплементар, векторлы, катахреза;
- в) абстракт, конкрет, номинатив, сигнал... мәгънә;
- г) метафора, синекдоха, метонимия.

23. Сүзнең лексик мәгънәсенә өстәлеп, сүзне эмоциональ, экспрессив, стилистик төсмерләр белән баегучы тел күренеше:

- а) мотивация;
- б) төшенчә;
- в) коннотация;
- г) номинация.

24. Чынбарлыктагы әйбер, күренешләрнең гомуми һәм әһәмиятле билгеләрен чагылдыручы фикерләү берәмлеге:

- а) сүз;
- б) жөмлә;
- в) коннотация;
- г) төшенчә

25. Ике әйбер, күренешнең охшашлыгы нигезендә барлыкка килгән күчерелмә мәгънә төре:

- а) синекдоха;
- б) метафора;
- в) метонимия;
- г) омонимия

Критерии оценки (в баллах):

- 6 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены 5-6 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены более 10 ошибок.

Задания для письменной контрольной работы № 3

Жөмләдәге сүзләргә лексик-семантик анализ ясагыз.

1 вариант

Минем тормыш дәрәс юлдан башланган иде, нишләп язмыш мондый чалыш юлга чыгарды икән дип аптырыйм (З.Хәким).

2 вариант

Беркөнне үзөк урамнарның берсендө өстенө кайчандыр затлы булган, әмма вакыт жиле ашап таушалдырган тун кигән житмеш яшьләрдөгө бер агайны абайлап алдым (З.Хәким).

Критерии оценки (в баллах):

- 15 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 8 баллов выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены 7 ошибок;

Задания для письменной контрольной работы № 4

1. Тексттагы туры мәгънәле сүзләрне күрсәтегез.
2. Бер сүзнең тулы лексик мәгънәсен ачыклагыз; аны мәгънә типлары буенча анализлагыз(номинатив-сигнал, конкрет-абстракт, туры-күчерелмә, гипоним-гипероним, мотивлашкан-мотивлашмаган, образлы-образсыз, эмоциональ-эмоциональлектән азат, ирекле-бәйлә, монологик-омонимик, терминологик – гомуми, синонимик, антонимик һ.б.);
3. Текстта күчерелмә мәгънәдә кулланылган сүзләрне (сүзтезмә рәвешендә) табыгыз, күчерелмә мәгънә төрен һәм аларның төрчәләрен күрсәтегез; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
4. Тексттан омонимнарны // омоним табып булырдай сүзләрне күрсәтегез, төрен билгеләгез; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
5. Текстта кулланылган паронимнарны // я паронимик пар хасил итәрдәй сүзләрне табыгыз; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
6. Тексттан синонимнар // синонимик рәткә кертеп булырдай сүзләр табыгыз, төрләрен билгеләгез; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
7. Тексттан антонимнар // антонимик пар компоненты булырдай сүзләр табыгыз, төрләрен билгеләгез; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
8. Тексттагы сүзләрне килеп чыгышы ягыннан анализлагыз; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
9. Сүзләрне кулланылыш даирәсе ягыннан тикшерегез; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
10. Сүзләрне кулланылыш активлыгына карап анализлагыз; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
11. Текстны эмоциональ-экспрессив, стилистик лексик катламнар күзлегеннән тикшерегез; текстның стилистик ачыклагыз; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
12. Бер (берничә) сүзнең этимологиясен ачыклагыз;
13. Текстта кулланылган ономастик берәмлекләрне һәм аларның төрләрен билгеләгез; аларның тексттагы ролен билгеләгез;
14. Тексттагы фразеологизмнарны күрсәтегез, төрләрен билгеләгез; аларның тексттагы ролен билгеләгез.

1 Вариант

Ишем булып ачалмагач ишегемне,
Ишетсәм дә кагуыңны – ишетмәдем.
Күнел-жаным ачмак булып омтылса да -
Акыл жинде: тормышыма иш итмәдем.

Язмышымның авторына юк бер сүзем –
Ул исемгә дөгъвә итәм мин бит үзем!..
Нич югында, мин – төп автор хезмәттәше.

Мин жаваплы, очрап куйса хата тезем.

2 вариант

Авыл йоклый. Карт өянке генә
Авыр сулый, никтер йокламый.
Агач жаны ни әйтмәкче була?
Сызланулы бу өн юккамы?..

Авыл йоклый. Юк бер ут чаткысы.
Бар яктылык – күктән иңгән нур.
Әйтерсең лә, безне бездән яклап,
Безгә сузылган кул – китәр юл.

Критерии оценки (в баллах):

- 15 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок.

Задания для индивидуального опроса № 2

1. Лексикологиянең төп бурычларын һәм бүлекләрен атагыз.
2. Сүзгә хас төп сыйфатларны билгеләгез.
3. Лексик-семантик мәгънә типларын һәм аларны аерып чыгару өчен нигез принципларны атагыз.
4. Күпмәгънәлекнең төрләрен һәм төрчәләрен билгеләгез.
5. Килеп чыгышы ягыннан татар теленең сүзлек составының төп төркемнәрен атагыз.
6. Телдәге стилистик катламнарны билгеләгез.
7. Фразеологиянең төркемнәрен күрсәтегез.

Критерии оценки (в баллах):

- 2 балла выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 1 балл выставляется студенту, если допущены 3-4 ошибки.

Вопросы для терминологической работы № 3

1. Төп өйрәнү предметы тотрыклы сүзтезмә булган тел белеме тармагы.
2. Сүзгә хас төп сыйфатлар, билгеләрне атагыз.
3. Кешенең тою органнары ярдәмендә билгеләп була торган күренеш, предметларны белдерүче мәгънә тибы.
4. Чынбарлыктагы аерым предларның, күренешләренең әһәмиятле билгеләре хакында кеше аңында гомумиләштерелеп бирелгән уй-фикер.
5. Сүзнең лексик мәгънәсенең үзәген тәшкил итүче предмет белән бәйләнештәге төшенчәсенә өстәлеп килүче эмоциональ, бәяләү, стилистик төсмергә ия өлеше.
6. Сүзнең атау вазифасын, күренеш-предметларга исем бирү закончалыкларын өйрәнүче лексикология тармагы.
7. Сүзләрнең мәгънәсен, мәгънәләр үсешен өйрәнүче лексикология тармагы.
8. Элек я хәзер булган объектларның ялгызлык атамасын өйрәнүче тел белеме тармагы.
9. Сүзнең лексик мәгънәсен тәшкил иткән төп компонентларны атагыз.
10. Сүзнең тарихын, килеп чыгышын өйрәнә торган лексикология тармагы.

11. Предмет-күренешләрне турыдан туры атамый, аларга ишарә генә ясый торган мәгънә тибы.
12. Сөйләмдә аныклау һәм алыштыру - кабатлаулардан арындыру функциясен башкаручы, күренешне төрле яктан ачу өчен кулланыла торган сүзләр.
13. Тотрыклы бәйләнеш нигезендә сүз мәгънәсенә бөтеннән өлешкә, өлештән бөтенгә күчү күренеше, күчерелмә мәгънә тибы.
14. Кешенең тою органнары ярдәмендә билгеләп була торган күренеш, сыйфат, предметларны белдерүче мәгънә тибы.
15. Үзара бәйләнешкә кереп, яңа мәгънәгә ия сүзтезмә хасил иткән антонимик парлар.
16. Яңгыраш һәм язылыш охшашлыгына ия, мәгънәләре белән бер-берсенә бәйләнмәгән (формасы белән тәңгәл, мәгънәсе белән төрле) тел күренеше.
17. Тамырдаш, категориаль мәгънә урталыгына ия, шул ук вакытта мәгънәләре белән аерылган, кулланылышта берсен икенчесе белән алмаштырып булмый торган парлы сүзләр.
18. Ике предмет, күренешнең янәшәлеге, бер-беренә керешүе нигезендә барлыкка килгән күчерелмә мәгънә тибы.
19. Антонимнарның семантик һәм структур төркемнәрен атагыз.
20. Кайсыдыр билгеләре белән охшаш бер төркем предмет-күренешләрнең гомуми атамасы – мәгънә тибы

Вопросы для терминологической работы № 4

1. Язылышлары бер төрле, әйтелешләрендә берәз аермалы, тамырдаш булмаган төрле мәгънәле сүзләр.
2. Сүзнең лексик мәгънә типларын атагыз.
3. Сүзнең предмет белән бәйләнештәге төшенчәсенә өстәлеп килүче эмоциональ, баяләү, стилистик төсмергә ия өлеше.
4. Күренешләрнең охшашлыгы нигезендә барлыкка килгән күчерелмә мәгънә төре.
5. Нинди дә булса охшаш сыйфатларга ия предмет-күренешләрнең жыелма – уртақ атамасы, мәгънә тибы.
6. Предмет, эш-хәлләрнең... асыл сыйфатлары хакында кеше аңында гомумиләшкән уй-фикер.
7. Сүзгә хас төп билгеләрне санагыз.
8. Кешенең тою органнары ярдәмендә билгеләп булмый торган күренешләрне белдерүче мәгънә тибы.
9. Лексикология фәннең атама бирү, исем тагу закончалыкларын өйрәнүче тармагы.
10. Төп өйрәнү предметы тотрыклы сүзтезмә булган тел белеме тармагы.
11. Предмет-күренешләрне турыдан туры атамый, аларга ишарә генә ясый торган мәгънә тибы.
12. Сөйләмдә аныклау һәм алыштыру - кабатлаулардан арындыру функциясен башкаручы, күренешне төрле яктан ачу өчен кулланыла торган сүзләр.
13. Татар теленең төп функциональ стильләрен атагыз.
14. Үзара бәйләнешкә кереп, яңа мәгънәгә ия сүзтезмә хасил иткән антонимик парлар.
15. Килеп чыгышы ягыннан караганда телдәге катламнар.
16. Тамырдаш, категориаль мәгънә урталыгына ия, шул ук вакытта мәгънәләре белән аерылган, кулланылышта берсен икенчесе белән алмаштырып булмый торган парлы сүзләр.
17. Телнең сүзлек составының чыганаclarын һәм формалашу процессын өйрәнүче, язуга кадәрге борынгы чорның сүзлек составын реконструкцияләү белән шөгылләнүче лексикология тармагы.
18. Эмоциональ-экспрессив яктан лексиканың төркемнәрен атагыз.
19. Предмет-күренешләрне турыдан туры атый торган мәгънә тибы.

20. Безнең тормышка хас булмаган, башка халык, милләт, ил мәдәниятенә, яшәү рәвешенә хас күренешләрне атау өчен кулланыла торган алынма сүзләр.
21. Ябык социаль төркемне хезмәтләндрүче, яшерен тел вазифасын башкаручы кулланылыш сферасы (даирәсе) чикләнган лексика.
22. Телнең үз материалы нигезендә, ләкин чит ил сүзләре үрнәгендә ясалган сүзләр.
23. Территориаль яктан кулланышы чикләнган лексика һәм аның төрләре.
24. Тотрыклы бәйләнеш, янәшәлек, бер предметның икенчесенә керешүе нигезендә барлыкка килгән күчерелмә мәгънә төре.
25. Алынмаларга каршы көрәш ничек атала?
26. Үз өлкәсендә бердәнбер мәгънәгә ия, төшенчәгә якин я тәнгәл, гомумиләштерү хас булган, фән-техника өлкәсенә караган сүзләр.
27. Сүзнең төп мәгънәдән тыш өстәмә мәгънәләргә ия булуы, ягъни бер сүзнең берничә мәгънә белдерүе.
28. Территориаль яктан кулланышы чикләнган лексика һәм аның төрләре.
29. Кулланылыштан төшөп калган, югалган предмет, күренешне атаучы сүзләр.
30. Теге яки бу автор тарафыннан уйлап чыгарылган, образ-сурәт тудыруга хезмәт итүче һәм контекстта гына яшәүче яңа сүзләр һәм сүзтезмәләр төркеме.

Критерии оценки (в баллах):

- 8 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 6 баллов выставляется студенту, если допущены 10 ошибок;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены более 20 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены более 30 ошибок.

Типовые задания для письменных ответов на вопросы № 3

1. Грамматика телне кайсы яклап өйрәнә һәм аның состав өлешләре нинди?
2. Морфологиядә һәм синтаксиста нинди тел берәмлекләре төп өйрәнү объекты булып тора?
3. Грамматик категориягә билгеләмә бирегез.
4. Грамматик мәгънә ул — мөнәсәбәт белдерү дигән төшенчәне сез ничек аңлайсыз?
Грамматик категориялар ничә төрле була?
5. Нәрсә ул сүз формасы яки сүзформа? Кушымчалар ярдәмендә сүз ясалышын һәм форма ясалышын мисаллар өстендә аңлатыгыз.
6. Грамматик категорияларнең киң һәм тар мәгънәдә кулланылышын сез ничек аңлайсыз?
7. «Формалар рәте» һәм «гомумкатегориаль мәгънә» төшенчәләрен сез ничек аңлайсыз?
8. Татар һәм рус телләрендә нинди типологик уртак һәм үзенчәлекле грамматик категорияләр бар?
9. Функциональ-семантик категориялар тел төзелешен өйрәнүдә нинди яңа мөмкинлекләр ача?

Критерии оценки (в баллах):

- 9 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 7 баллов выставляется студенту, если есть 2 ошибки;
- 5 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 4 ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если в работе допущены 6-7 ошибок.

Типовые практические задания № 1 (по словообразованию)

1 Вариант

Ясалма сыйфатларның дәрәс язылышына бәйлә артык сүзләргә табыгыз.

I.	II.	III.
А) кар (бабай)	А) кара (бодай)	А) угро (фин)
Б) тәржемәи (хәл)	Б) тере (суы)	Б) очы (кырые)
В) мактау (кәгазе)	В) мело (драма)	В) нәсел (ыру)
Г) кара (жимеш)	Г) ак (сакал)	Г) сый (хөрмәт)
Д) мюзик (холл)	Д) лиро (койрык)	Д) рәхим (шәфкать)
Е) метро (политен)	Е) траги (комедия)	Е) пай (тәхет)
Ж) умарта (корты)	Ж) метео (станция)	Ж) каралты (кура)
З) туры (сөйләм)	З) микро (район)	З) саф (сата)
И) тутырган (тавык)	И) сый (хөрмәт)	И) керем (чыгым)
К) нарат (жиләге)	К) тере (көмеш)	К) табан (асты)

2 Вариант

Ясалма сыйфатларның дәрәс язылышына бәйлә артык сүзләргә табыгыз.

I.	II.	III.
А) күп (почмаклы)	А) рәтлә (башлы)	А) кара (каршы)
Б) калкан (сыман)	Б) капма (каршы)	Б) очсыз (кырыйсыз)
В) халык (ара)	В) лиро (драматик)	В) туры (сүзлә)
Г) масса (күләм)	Г) кара (кучкыл)	Г) чал (чәчлә)
Д) бөтен (дөнья)	Д) озын (борынлы)	Д) хәер (хаклы)
Е) пост (позитив)	Е) русча (татарча)	Е) олы (жанлы)
Ж) мело (драматик)	Ж) бер (өзлексез)	Ж) зур (күзлә)
З) ак (сакаллы)	З) озын (озак)	З) керделә (чыктылы)
И) мал (мөлкәтлә)	И) озынлы (кыскалы)	И) яшькелт (зәңгәр)
К) ультра (миләүшә)	К) каурый (каурий)	К) ямь (яшел)

Критерии оценки (в баллах):

- 8 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 6 баллов выставляется студенту, если есть 2 ошибки;
- 4 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 4 ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если в работе допущены 6-7 ошибок.

Типовые практические задания № 2 (по морфологии)

1 вариант

1. Сыйфатларны табып, морфологик анализ ясагыз

Әни! Бердәнбер иң кадерле, иң хөрмәтле, иң якын кешебез ул безнең.

Минем әни бу дөньяның

Иң чибәре, сылуы.

Нинди бәхет-

Һәр баланың
Үз әние булуы!
Минем әни, һич бәхәссез,
Иң сөйкемле әни ул!
Өйткән сүзе,
Кылган эше-
Һәммәбезгә туры юл.
Борчыйсым килми әнине,
Елмаеп,
Көлөп йөрсен.
Иң матур әни икәнән
Бөтен дусларым күрсен!

2 вариант

1. Сыйфатларны табып, морфологик анализ ясагыз

Әниләр! Алар яныбызда булса, без-көчлеләр, без-батырлар.

“Әни” диеп язып куйдым
Яңа яуган ак карга.
Таптамагыз!
Һич ярамый
“Әни” сүзен таптарга.

Көннәр якты булсын өчен,
Йокы татлы булсын өчен
Әни кирәк, әни кирәк.
Йокы татлы булсын өчен
Әни кирәк!
Кем тегә матур күлмәкләр,
Кем ясый асыл бизәкләр,
Кем тәмле ашлар пешерә,
Гел сине искә төшерә?

Критерии оценки (в баллах):

- 8 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 6 баллов выставляется студенту, если есть 2 ошибки;
- 4 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 4 ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если в работе допущены 6-7 ошибок.

Типовые практические задания № 3 (по морфологии)

1. Ияртемнәрне һәм аларга нигезләнеп ясалган сүзләрне табыгыз.

1. Чыр-чу киләләр, көләшәләр, шайтаннар! (Ә. Е.) 2. Моңарчы бу залда беркем дә ишетмәгән бер көйнең, бер моңның ниндидер бер урынын тотып алды да, тамак белән, дәрәсрәге, йөрәк белән гөлдер-гөлдер китереп, чирек секундлык кереш ясады. 3. Ул елгачыклар бөтенесе дә юл алган, һәрберсе, чурлап аваз салып, Казанка елгасының мәһабәт салмак шавына кушылганнар иде. (М. М.) 4. Колхоз председателе һәм Зөфәр шагыр-шогыр атлылар. (Ә. Е.) 5. Караңгы, тын

урамнарда тып-тып тамчылар тама. (Ә. Е.) 6. Менә шул алдагы атта баручы кешеләрнең баш өсләрендә нидер жылык-жылык уйнаклап куйгалый. (Ә. Е.) 7. Хәтта башакларның бер-берсенә ышкылып кыштырдаулары ишетелә. (Ә. Е.)

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если есть 2 ошибки;
- 6 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 3 ошибки;
- 4 балла выставляется студенту, если в работе допущены 4 ошибки.

Типовые задания для индивидуального опроса № 3

Сүзләрнең язылышын билгеләгез.

	кушылып языла
	аерым языла
	сызыкча аша языла

- 1) Дөнъя (күләм)
- 2) премьер (министр)
- 3) мөгез (борын)
- 4) ватан (пәрвәр)
- 5) контр (атака)
- 6) төп (төгәл)
- 7) аз (азлап)
- 8) елдан (ел)
- 9) ярты (ел)
- 10) ярым (утрау)
- 11) ультра (кыска)
- 12) кара (алтын)
- 13) угле (кислота)
- 14) таш (күмер)
- 15) көннең (көн) бусе
- 16) дәм (караңгы)
- 17) ачыктан (ачык)
- 18) ярты (еллык)
- 19) икәүдән (икәү)
- 20) һич (югында)

Критерии оценки (в баллах):

- 8 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 6 баллов выставляется студенту, если есть 2 ошибки;
- 4 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 4 ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если в работе допущены 6-7 ошибок.

Типовые задания для индивидуального опроса № 4

1.	Алмашлык – мөстәкыйль сүз төркеме
2.	Алмашлык предметны, аның билгесен, эшенең билгесен, билгесенең билгесен белдерә.
3.	Алмашлык предметны, аның билгесен, эшенең билгесен, билгесенең билгесен турыдан-туры белдерми, ә аларның гомуми мәгънэләренә ишарә итә.
4.	Мәгънэләренә карап, алмашлыклар 7 төркемчәгә бүленәләр.
5.	Кайсы сүз төркеме белән мөнәсәбәттәш булуларына карап, алмашлыклар 6 төркемчәгә бүленәләр.
6.	Алмашлыклар грамматик һәм мәгънә төркемчәләренә бер үк принциптан чыгып бүленә.
Алмашлыкларның түбәндәге грамматик төркемчәләре бар: - Исем алмашлыклары - Зат алмашлыклары - Сыйфат алмашлыклары - Сан алмашлыклары - Рәвеш алмашлыклары - Хәл алмашлыклары - Фигыль алмашлыклары - Кисәкчә алмашлыклары	
Алмашлыкларның түбәндәге мәгънә төркемчәләре бар: - Сорау алмашлыклары - Зат алмашлыклары - Күрсәтү алмашлыклары - Билгеләү алмашлыклары - Билгесезлек алмашлыклары - Юклык алмашлыклары	
9.	Барлык алмашлыклар да килеш белән төрләнә.
10.	Исем алмашлыклары килеш белән төрләнә.
11.	Сыйфат һәм рәвеш алмашлыклары чагыштыру дәрәжәсендә кулланыла.
12.	Кайбер сыйфат алмашлыклары рәвеш алмашлыклары урынында кулланыла.
13.	Фигыль алмашлыкларында зат-сан, заман, юклык, юнәлеш формалары күзәтелә.
14.	Татар телендә кайбер зат алмашлыклары килеш белән төрләнми.
15.	Татар телендә зат алмашлыклары тартым белән төрләнә.
16.	Иялек килешендәге зат алмашлыклары тартымның аналитик һәм аналитик-синтетик формаларын белдерә.
17.	Зат алмашлыклары берлек һәм күплек санда кулланыла.

Күрсәтү алмашлыклары түбәндәге сүз төркемнәрен алыштырып килә ала: -Сыйфатларны -Саннарны -Рәвешләрне -Кисәкчәләрне	
19.	Билгеләү алмашлыкларының барысы да исемләшә.
20.	Кайбер билгеләү алмашлыклары гомумиләштерүче сүз буларак кулланыла.
21.	Билгеләү алмашлыклары жөмләдә жыйнак аныклагыч булып килә.
22.	Сорау алмашлыклары аналитик иярчен жөмләне баш жөмлөгә бәйләүче чара буларак кулланыла.
23.	Юклык һәм билгесезлек алмашлыклары сорау алмашлыкларына нигезләнеп ясала.
24.	Юклык һәм билгесезлек алмашлыклары белән белдерелгән субъект тарафыннан үтәлгән эш бер-берсеннән аерылмый.

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если есть 5 ошибок;
- 6 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 10 ошибок;
- 4 балла выставляется студенту, если в работе допущены 14 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если в работе допущены 19 ошибок.

Типовые задания для письменной контрольной работы № 5

1. Билгеләмәләр янына терминнарны язып чыгыгыз.

2. Азык-төлек, төзү материаллары, химик матдә атамалары.

3. Бер төрдән булган предметларның барысы өчен дә уртак булган исем.

4. Бер төрдән булган предметларның берсен икенчесеннән аеру өчен бирелгән исем.

5. Бер төрдән булган предметларның жыелмасын атый торган сүзләр.

6. *-да,-дә; -та,-тә* кушымчалары белән кулланыла торган килеш. Бу килештәге исемнәр, гадәттә, фигыльләргә иярә, сирәгрәк булса да башка сүз төркемнәренә, мәсәлән исемнәргә, бәйләнеп, хәбәр булырга мөмкин: *Китан өстәлдә.*

7. *-га,-гә; -ка,-кә* кушымчалары белән кулланыла. Бу килеш грамматик мәгънәләре күп булуы белән аерылып тора. Ул исемнәренә фигыльгә һәм башка сүз төркемнәренә бәйли, жөмләдә төрле хәлләр һәм тәмамлык булып килә.

8. Грамматик мәгънәсе — предметның берлеген белдерү.

9. Затларны, гомумән тереклек ияләрен, предметларны атый торган сүзләр.

10. Исемнәренә башка сүз төркемнәре белән бәйли, алар арасында төрле грамматик мәгънәләр барлыкка китерә һәм аларны төрле жөмлә кисәкләре итеп формалаштыра торган грамматик категория.

11. Исемнәренң төп формасы. Аның кушымчалары юк, нуль формада кулланыла. Бу килештәге исемнәр функцияләренң күптөрле булулары белән аерылып тора.

12. Нинди килеш кушымчаларының күбрәк булуы белән аерылып тора.

13. *-ны,-не* кушымчалары белән формалаша. Бу килештәге исем, гадәттә, эшнең туры объектын белдереп, жөмләдә туры тәмамлык була.

14. *-ның, -нең* кушымчалары белән кулланыла, исемнәрне башка бер исемгә, исем фигыльгә яки исемләшкән сүз төркемнәренә бәйли.

15. Предметлыкны белдерә торган сүз төркеме.

16. Предметның бер яки бердән артыклығын, ягъни билгесез күплеген белдерә торган морфологик категория.

17. Предметның нинди дә булса затка (яки икенче бер предметка) караганлығын белдерә торган грамматик категория.

18. Санала торган предмет һәм күренеш исемнәрендә билгесез күплекне белдерә.

2. Исемнәрне табып, аларның грамматик формаларын күрсәтегез

Ялда

Менә бер атна инде без авылда яшибез. Килгәч тә, авылның бөтен тирә-ягын Сабира белән икәү йөрөп чыктык. Монда дөнья гажәп иркен һәм буш. Иң якын авыл да моннан биш чакрымда.

Без бу зур йортта алты кеше торабыз: Касыйм абзый, Әхмәтша абзый хатыны Бәдерниса апа белән һәм без — өч хатын-кыз. Йортны ике зур эт саклый. Шунның өстенә Касыйм абыйның ау мылтыгы бар.

Ләкин безнең өчен дә, аннары Касыйм абый өчен дә шунысы бик әйбәт — төннең хәзер иң кыска чагы. Бер яктан караңгылана башлый, икенче яктан әкрән генә сызылып таң да ата башлый.

Сабира белән без икәү күп йөрбез — югыйсә бу озын көнне кая куеп бетерәсең? Вак-төяк эшләрдән, ятып ял итүләрдән соң да әллә никадәр вакыт кала эле. Без еш кына аның белән жиләк жырга йә кырга, йә елга буйларына китәбез. Кырда оясы-оясы белән жир жиләге пешеп ята, э елга буендагы куаклыкларда карлыган да бөрлегән, э тау итәгендә чияләр кызарып ята. Без дә, корзиннарыбызны тутырып, йә жиләк, йә карлыган жыеп кайтабыз. Әнием чүпләп, чистартып, варенье кайнатты, күп итеп киптерде, күп итеп как койды. Аннары ул да бу эштән туйды.

— Житәр, ташымагыз, кая куеп бетерергә белмим, — диде.

Әнә шулай өч атна вакыт узып та китте. Ял бетте. Әхмәтша абзый безне пар атта Казанга илтә барды. (Ә. Еники)

3. Тест сорауларына җавап бирегез.

1. Исем предметлыкны белдерә	
2. Татар телендә исем төрләнми торган сүз төркеме	
3. Исемнең 3 грамматик категориясе бар	
4. Исемнең 4 семантик төркемчәсе бар	
5. Сан категориясе предметның санын белдерә	
6. Сан категориясе предметның бер яки бердән күп булуын белдерә	
7. Сан категориясенә 3 формасы бар	
8. Сан категориясенә берлек һәм күплек формалары бар	
9. Татар телендә барлык исемнәр дә берлек һәм күплек санда кулланыла.	
10. Берлек сан – ялгызлык исемнәрнең гадәти формасы	
11. Күплек сан кушымчалары һәрвакыт предметның бердән артык булуын белдерә	
12. Абстракт, жыйма һәм матдә исемнәрендә, ялгызлык исемнәрдә күплек сан кушымчалары башка төрле мәгънә төсмерләре ала.	
13. Абстракт, жыйма һәм матдә исемнәрендә, ялгызлык исемнәр күплек санда кулланылмый.	
14. Килеш категориясе исемнәрне башка сүз төркемнәре белән бәйли, алар арасында төрле грамматик мәгънәләр урнаштыра һәм жөмлә кисәкләре итеп формалаштыра.	
15. Татар телендә килеш нуль формада кулланылмый.	
16. Исемнәр барлык килеш формаларында да объект мәгънәсендә килә.	

17. Түбәндәге килеш формалары урын-вакыт мәгънәсен белдерә: - юнәлеш килеше - төшем килеше - чыгыш килеше - урын-вакыт килеше	
18. Баш, иялек һәм төшем килешләре субъект-объект килешләре дип йөртелә.	
19. Юнәлеш, чыгыш, урын-вакыт килешләре урын-ара килешләре дип йөртелә.	
20. Һәр килеш бер генә грамматик мәгънә белдерә ала.	
21. Татар телендә түбәндәге килешләр бар: - баш килеш - иялек килеше - юнәлеш килеше - төшем килеше - чыгыш килеше - урын килеше - вакыт килеше	
22. Тартым категориясе предметның зат белән төрләнүен белдерә.	
23. Тартым категориясе предметның зат-санын белдерә.	
24. Тартым категориясе предметның кайсы затка караганлыгын белдерә.	
25. Тартым категориясе барлык телләрдә дә бар.	
26. Барлык исемнәр дә тартым белән төрләнә ала.	
27. Тартымлы исемнәр килеш белән төрләнми.	
28. Тартым категориясе юнәлеш килешенең мәгънәсенә якын тора.	
29. Иялек килешендәге исемнәрнең грамматик мәгънәләре тартым мәгънәсенә якыная төшә.	
30. Тартымны белдерә торган формалар түбәндәгеләр: - синтетик - аналитик - аналитик-синтетик - нуль форма - <i>-ныкы/-неке</i> кушымчалары	

Описание методики оценивания:

После пройденной темы на изучение имени существительного студенты выполняют контрольную работу, состоящую из 3 частей: в первом задании они должны вписать соответствующие верные термины к каждому определению, во втором – морфологический анализ выделенных существительных и в третьем задании ответить на вопросы путем проставления знаков + или -.

Критерии оценки (в баллах):

- 25 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 20 баллов выставляется студенту, если есть 10 ошибок;
- 15 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 20 ошибок;
- 10 балла выставляется студенту, если в работе допущены 30 ошибок;
- 5 балла выставляется студенту, если в работе допущены 39 ошибок.

Типовые задания для письменной контрольной работы № 6

1. Фигыльлэрне тиешле формаларга куеп языгыз.

Яса (1 зат, б.с., хэз.з.), төй (3 з., к.с., килэчэк үткән з.), ю (2 з., к.с., күптән үткән заман), сау (2 з., б.с., нәтижәле үткән заман), сөй (3 з., б.с., шарт ф.), яп (1 зат, к.с., тәмамланмаган үткән з.), кап (3 з. б.с., билгеле кил.з.), тап (инфинитив), көл (3 з., б.с., кабатлаулы үткән заман), ак (боер.ф., 3 з., б.с.), ташы (боер.ф., 2 з., к.с.), яу (1 з., к.с., теләк фиг.) ау (исем ф.), ки (үткән заман сыйф.ф.), тыңла (хэз. з., сыйф.ф.).

2. Текстны укыгыз. Фигыльлэрне табыгыз. Затланышлы һәм затланышсыз фигыльлэрне ике баганага аерып языгыз.

Ике жөпле жылпәзәсенә ябышып, өрәңге орлыклары очып йөри. Аэрочана кебек. Иртәнге жил аларны урман эченнән кырга алып чыккан. Орлыктар табигатьнең шул көченә бирелгәннәр дә шуалар да шуалар. Бичаралар! Сезнең барыгызга да зифа буйлы өрәңге булып утыру насыйп булмас. Жил сезне кырга алып чыгып китәр. Аннан бер үзәңгә хәтле сезне шудырып алып барыр. Сезне кар күмәр. Яз житкәч, ташу суы агызып китәр сезне. (М. Мәһдиев) «Әни» дигән сүз ул йөрәктә туа. Ә йөрәктән чыккан сүз йөрәккә барып керә. «Әни» дип әйттеңме, син инде көчле дә, син инде бәхетле дә. (Я. Дәүли)

3. Хикәя фигыльлэрне табыгыз, аларны а) 1з., б.с. теләк фигыльлэргә, б) инфинитив формаларына, в) исем фигыльлэргә әйләндергез.

А) Сузып-сузып, тальян гармун уйный,
Кичке авыл моңга күмелә.
Моң һавада тарала да тына,
Тик таралмый минем күңелдә.
Тальян моңы...
Сабий чагымнан ук Уятмыйча бер төн калмадың.
Син, әтием,
Алам, дия-дия, миңа гармун ала алмадың.

Б) Чөнки беркөн эллә кайда туплар
Гөрелтесе бүлде гармунны.
Син дә киттең Сүндерергә диеп
Илебезгә капкан ялкынны.
Сүнде ялкын, тәрәзәдән карап
Көттем сине, керфек какмадым.
Өй каршыннан узды ничә солдат,
Тик син генә кире кайтмадың.
Хат ташучы апа кертте беркөн
Төгәлләнми калган хатыңны.

В) «Көт аз гына, улым, — дигәнсең син, —
Язга гармун алып кайтырмын...»
...Сузып-сузып, кемдер гармун уйный.
Тыныч кичләр моңга күмелә.
Ничә еллар, гармун моңы булып,
Син яшисең, әти, күндемдә...
(Ш. Маннапов)

3. Жөмлэлэрне укыгыз. Фигыльлэрне табып, төркөмчэлэрен, жөмлэдәге функциялэрен билгеләгез.

1. Соңгы очрашуларда Галина Петровна ул шул кыяфәттә истә калдырды. Агара башлаган коңгырт чәч, куе зәңгәр күзләр, тыйнак сабырлык. Шуңа күрә ул аны моңланып, кичке шәфәккә карап утырган авыру итеп уйлый алмый иде.

Бүген профессорның консультация көне. Ул сәгатенә карап алды да:
— Башлайк, — диде.

Профессор, урыныннан торып, ишектән килеп кергән кызга каршы атлады. *(Г. Әпсәләмов)*

2. Бабайның сые ул гына түгел. Ел да бер тапкыр, энә шул жиз казанда кайнаган суга салып, ул безгә кыр үрдәге белән акчарлак йомыркалары да пешереп бирә. *(Ә. Гаффар)*

3. Хәсән ага Туфанның үземдә калган, әле дөнъя күрмәгән хатларын кабат-кабат укып утырам.

Шулчак күз алдыма Хәсән ага Туфан үзе килеп баса. Күрешергә кулын суза. Аның ирләр кулына хас булмаган йомшак кулларын учыма алу исемә төшкән саен, аерым бер тоемлау кичерәм. *(Г. Минский)*

4. Укыгыз. Фигыльләрнең юнәлешләрән билгеләгез.

1. Киселде башлар... тиделәр...

Тик телгә тидертмәдек;

Агабыз Тукай йөзенә Каралык китертмәдек!..

(Х. Туфан)

2. Планеталар нидер ымлашалар,

Күкләргәрәк, өскәрәк менеп...

(Х. Туфан)

3. Кулымны бәйләсәләр дә,

Телемне бәйләтмәдем!

(Х. Туфан)

4. Эзләдең дә, эзләттең дә,

Жыештың да табыштың Хәтер катламнарындагы Гәүһәрләрән халкыңның.

(Х. Туфан)

5. Үткәннәргә кайтыла Тик яңалар аша.

(Р. Фәйзуллин)

5. Фигыльләрне морфемаларга бүлегез. Һәр кушымчаның нинди мәгънә белдерүен әйтегез, алар белән жөмләр төзеп языгыз.

Сөйләштергәли, кайткалаштыргалаштыра, көлемсери, килгәли, йокымсырый, елмаштыргалаштыргалый.

6. Текстны укыгыз. Фигыльләргә тулы морфологик анализ ясагыз.

Минем китаплар шүрлегендә тавышсыз-өнсез генә жиз кыңгырау тора. Кайчандыр, моннан бик күп еллар элек, туйга яки кунакка барган чагында, ул кара дугага тагылган килеш ат башында йөри иде. Хәзер кара дуга да юк, кара дуга белән жигелгән ат та юк, хәтта дилбегә тотып утырган хужа үзе дә юк, ә менә жиз кыңгырау ничектер торып, сакланып калган. *(Ә. Еники)*

Критерии оценки (в баллах):

- 25 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 20 баллов выставляется студенту, если есть 2-3 ошибки;
- 15 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 4-5 ошибок;
- 10 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 6-8 ошибок;
- 5 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 10 ошибок.

Типовые задания для письменной контрольной работы № 7

1. Рәвешләрнең төп синтаксик вазыйфасы - ...
 - 1) хәбәр
 - 2) аергыч
 - 3) хәл

2. Рәвешләр ясалышлары буенча...
 - 1) Тамыр, ясалма, парлы, кушма, тезмә, кыскартылма рәвешләргә бүленә
 - 2) Тамыр, ясалма, парлы, кушма, тезмә, конверсиялэнгән рәвешләргә бүленә

3. Рәвеш –
 - 1) Эш-хәлнең һәм билгенең билгесен белдерүче мөстәкыйль сүз төркеме
 - 2) Предметның билгесен белдерүче мөстәкыйль сүз төркеме

4. Ясалма рәвешләр...
 - 1) Тегеләй, болай, татарча, әнидәй
 - 2) Аз, еш, күп, сирәк, соң
 - 3) Ачыктан-ачык, төркем-төркем, тиз-тиз, тора-бара
 - 4) Көнозын, берсүзсез, быел, бүген
 - 5) Чын күңелдән, ул арада, көннәрдән бер көнне

5. Кушма рәвешләр...
 - 1) Тегеләй, болай, татарча, әнидәй
 - 2) Аз, еш, күп, сирәк, соң
 - 3) Ачыктан-ачык, төркем-төркем, тиз-тиз, тора-бара
 - 4) Көнозын, берсүзсез, быел, бүген
 - 5) Чын күңелдән, ул арада, көннәрдән бер көнне

6. Парлы рәвешләр...
 - 1) Тегеләй, болай, татарча, әнидәй
 - 2) Аз, еш, күп, сирәк, соң
 - 3) Ачыктан-ачык, төркем-төркем, тиз-тиз, тора-бара
 - 4) Көнозын, берсүзсез, быел, бүген
 - 5) Чын күңелдән, ул арада, көннәрдән бер көнне

7. Тезмә рәвешләр...
 - 1) Тегеләй, болай, татарча, әнидәй
 - 2) Аз, еш, күп, сирәк, соң
 - 3) Ачыктан-ачык, төркем-төркем, тиз-тиз, тора-бара
 - 4) Көнозын, берсүзсез, быел, бүген
 - 5) Чын күңелдән, ул арада, көннәрдән бер көнне

8. Тамыр рәвешләр...
 - 1) Тегеләй, болай, татарча, әнидәй
 - 2) Аз, еш, күп, сирәк, соң
 - 3) Ачыктан-ачык, төркем-төркем, тиз-тиз, тора-бара
 - 4) Көнозын, берсүзсез, быел, бүген
 - 5) Чын күңелдән, ул арада, көннәрдән бер көнне

9. Тамыр рәвешләр...

- 1) Тамырдан гына тора
- 2) Рәвеш ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясала
- 3) Ике тамырдан (сүздән) ясала, сызыкча аша языла
- 4) Ике яки берничә тамырдан (сүздән) бер-бер артлы тезелеп ясала һәм языла
- 5) Ике тамырны(сүзне) кушып ясала
- 6) Бер сүз төркеменнән икенче сүз төркеменә күчү нигезендә ясала

10. Конверся юлы белән ясалган рәвешләр...

- 1) Тамырдан гына тора
- 2) Рәвеш ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясала
- 3) Ике тамырдан (сүздән) ясала, сызыкча аша языла
- 4) Ике яки берничә тамырдан (сүздән) бер-бер артлы тезелеп ясала һәм языла
- 5) Ике тамырны(сүзне) кушып ясала
- 6) Бер сүз төркеменнән икенче сүз төркеменә күчү нигезендә ясала

11. Кушма рәвешләр...

- 1) Тамырдан гына тора
- 2) Рәвеш ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясала
- 3) Ике тамырдан (сүздән) ясала, сызыкча аша языла
- 4) Ике яки берничә тамырдан (сүздән) бер-бер артлы тезелеп ясала һәм языла
- 5) Ике тамырны(сүзне) кушып ясала
- 6) Бер сүз төркеменнән икенче сүз төркеменә күчү нигезендә ясала

12. Ясалма рәвешләр...

- 1) Тамырдан гына тора
- 2) Рәвеш ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясала
- 3) Ике тамырдан (сүздән) ясала, сызыкча аша языла
- 4) Ике яки берничә тамырдан (сүздән) бер-бер артлы тезелеп ясала һәм языла
- 5) Ике тамырны(сүзне) кушып ясала
- 6) Бер сүз төркеменнән икенче сүз төркеменә күчү нигезендә ясала

13. Тезмә рәвешләр...

- 1) Тамырдан гына тора
- 2) Рәвеш ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясала
- 3) Ике тамырдан (сүздән) ясала, сызыкча аша языла
- 4) Ике яки берничә тамырдан (сүздән) бер-бер артлы тезелеп ясала һәм языла
- 5) Ике тамырны(сүзне) кушып ясала
- 6) Бер сүз төркеменнән икенче сүз төркеменә күчү нигезендә ясала

14. Парлы рәвешләр...

- 1) Тамырдан гына тора
- 2) Рәвеш ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясала
- 3) Ике тамырдан (сүздән) ясала, сызыкча аша языла
- 4) Ике яки берничә тамырдан (сүздән) бер-бер артлы тезелеп ясала һәм языла
- 5) Ике тамырны(сүзне) кушып ясала
- 6) Бер сүз төркеменнән икенче сүз төркеменә күчү нигезендә ясала

15. Билге рәвешләре...

- 1) Эшнең яки хәлнең урынын, вакытын, сәбәбен, максатын белдерә
- 2) Эшнең, хәлнең, билгенең күләмен һәм үтәлү рәвешен белдерә

16. Хәл рәвешләре...

- 1) Эшнең яки хэлнең урынын, вакытын, сәбәбен, максатын белдерә
- 2) Эшнең, хэлнең, билгенең күләмен һәм үтәлү рәвешен белдерә

17. Чагыштыру дәрәжәсендәге рәвеш...

- 1) –*рак/-рәк* кушымчалары ярдәмендә ясала
- 2) –*дай, -дәй, -ча, -чә* кушымчалары ярдәмендә ясала

2. Жәяләрне ачып, бирелгән рәвешләрне языгыз. Ясалышларына бәйле рәвештә, рәвешләрнең дәрәжәсен аңлатып, нәтижә ясагыз.

Ашык (пошык), йөз (түбән), озын (озак), берсе (көнгә), тик (томалга), тирә (юнь), кызу (кызу), ялан (аяк), бер (көн), бер (өзлексез), тора (бара), көн (озын), бер (тавыштан), көпә (көндөз), өр (янадан), гомер (гомергә), елның (елына), әледән (әле), бер (сүзсез), вакыт (вакыт), бер (гәләшеп), ара (тирә).

Критерии оценки (в баллах):

- 15 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 10 баллов выставляется студенту, если есть 6 ошибок;
- 5 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 12 ошибок.

Типовые задания для письменной контрольной работы № 8

1. Сыйфат фигыльләрден торган төркемчәне табыгыз.

- А) баргач (белү), алып (китү), килүче (кешеләр), ашау (турында уйлау);
- Ә) яза (белмәү), алачак (китап), белгән (вакыйга);
- Б) уйнаганчы (елау), укып (чыгу), яза-яза (тыңлау), сөйләгәч (белү);
- В) укыйсы (газета), китә торган (пассажирлар), кайтучы (кунаклар), мәнәсе (тау).

2. Татар телендә фигыльләрнең ничә юнәлеш формасы бар?

- А) 4;
- Ә) 5;
- Б) 6.

3. Килчәк заман хикәя фигыль формаларыннан торган төркемне табыгыз.

- А) барыр юл, киләсе елга, дуслым әйтер, хат язачак;
- Ә) кайтасы көн, китчәк сәгәтләр, белчәк мәгълүмат;
- Б) мәңге онытмас, иртәгә укыр, мин белмәчәкмен.

4. Жәяү рәвешендә төркемчәсен билгеләгез.

- А) саф рәвеш;
- Ә) күләм-чама рәвеше;
- Б) вакыт рәвеше.

5. *Казлар, узара сөйләшә-сөйләшә, муеннарын боргалый-боргалый, ишегалдындагы зур тагаракта кара-карышы торып юыналар* (Г.Б.) жөмләнәсендәге астына сызылган фигыль формасы —...

- А) затланышлы фигыль;
- Ә) затланышсыз фигыль.

6. Сөйләүченең чынбарлыкка мөнәсәбәтен белдерә

- 1) бәйләгеч сүз төркемнәре;

- 2) модаль сүз төркемнәре;
- 3) мөстәкыйль сүз төркемнәре.

7. Мәсьәләне *телдән* чишәбез. Жәмләдә аерып бирелгән сүз ничек ясалган?

- 1) яңа сүз ясалмаган;
- 2) тамырга ясагыч кушымча ялганган;
- 3) икенче сүз төркеменә күчкән;
- 4) алдагы төркемнәрдә дәрәс жавап күрсәтелмәгән.

8. Хәзерге заман сыйфат фигыльнең тезмә (аналитик) формасы...

- 1) жанлы предметларны гына ачыклай;
- 2) жансыз предметларны гына ачыклай;
- 3) жанлы һәм жансыз предметларны ачыклай.

9. Йөкләтү юнәлешендәге фигыльләрне билгеләгез.

- 1) ярату, киенгәндер, уйландыру,
- 2) укытамын, карашам, көрәлчәк;
- 3) очыру, укытачакмын, яшелләндерү

10. Иялек килешендәге исем жәмләдә...

- 1) ия, аергыч, тәмамлык булып килергә мөмкин;
- 2) аергыч, тәмамлык булып килергә мөмкин;
- 3) жәмләнең барлык кисәкләре булып килергә мөмкин.

11. Сыйфат фигыльнең кайсы формасы юктыкта кулланылмый?

- 1) -учы / -үче;
- 2) -асы / -әсе, -ыйсы / -исе;
- 3) -ыр / -ер, -ар / -әр, -р.

12. Рәшидә, яшьләрен йота-йота, шак-шок атлап, урам буйлап китеп барды (Ә.Е.) жәмләсендә астына сызылган сүз:

- 1) рәвеш;
- 2) ымлык;
- 3) аваз ияртеме.

13. Билгесезлек алмашлыкларын табыгыз.

- А) һичкем, бернәрсә, берни;
- Ә) бөтен, үз, һәр;
- Б) әллә ни, кемдер, кайдадыр;

14. *Күпмедер вакыт узгач, кызның тагын моңлы эңыры ишетелә.* (Ә.Е.) жәмләсендәге сыйфатның дәрәжәсен билгеләгез.

- А) гади;
- Ә) чагыштыру;
- Б) кимлек;
- В) артыклык.

15. *Ул иң әлек мәнәбәт гәүдәле кордашы белән кочаклашты.* (Ш.Р.) жәмләсендәге фигыльнең юнәлешен билгеләгез.

- А) кайтым;
- Ә) төшем;
- Б) уртаклык;
- В) йөкләтү.

16. Аксыл, алысу сүзлөрендә -сыл һәм -су кушымчалары:

- 1) сыйфат дәрәжәсе ясьй;
- 2) яңа сүз ясьй;
- 3) сүзне төрлөндерә

17. Ирле-хатынлы сүзе нинди ысул белән ясалган?

- 1) фонетик;
- 2) морфологик;
- 3) морфологик-синтаксик;
- 4) синтаксик.

18. Татар телендә ничә килеш формасы бар?

- 1) 6;
- 2) 7;
- 3) 8;

19. Астына сызылган исем кайсы заттагы тартым белән төрлөнгән?

Авылының бормалы юлы.

- 1) 1 зат, берлектә;
- 2) 2 зат, берлектә;
- 3) 3 зат берлектә;
- 4) тартым белән төрлөнмәгән.

20. Жөмлөдәге тартымлы исем кайсы килештә кулланылган?

Үги ана яфрагың язын аңырага кирәк.

- 1) баш;
- 2) иялек;
- 3) юнөлеш;
- 4) төшем;
- 5) чыгыш;
- 6) урын-вакыт.

21. Яшькелт - ...

- 1) асыл сыйфат;
- 2) нисби сыйфат.

22. 2/3 - бу...

- 1) чама саны;
- 2) бүлем саны;
- 3) тәртип саны;
- 4) микъдар саны.

23. *Быел имтихан бирелмәде* жөмлөсөндәге фигыль -...

- 1) затланышлы;
- 2) затланышсыз.

24. *Килгәләгез* фигыле нинди юнөлештә?

- 1) төп;
- 2) төшем.

25. Киләчәк заман сыйфат фигыльнең

- 1) өч төре бар;

- 2) бер төре бар;
- 3) ике төре бар.

26. Тырышкан табар, ташка кадак кагар (М.) жөмлөсөндө тырышкан сүзө:

- 1) аергыч ролөндө килгән киләчәк заман сыйфат фигыль;
- 2) билгесез үткән заман хикәя фигыль;
- 3) исемләшкән сыйфат фигыль.

27. *Тәрәзәләр яктырып китә. Кулда эш уйнап тора* (М.Галиев) жөмлөсөндө - ып / - еп кушымчалы хәл фигыль:

- 1) тезмә фигыль составында төп эшне белдерә;
- 2) икенче бер фигыльдән аңлашылган төп эшкә өстәмә эшне белдерә;
- 3) иярчен жөмлөнөң хәбәре булып килә

28. Уйлата сүзенөң - лата өлөшө:

- 1) бер бөтен кушымча — сүз ясагыч;
- 2) ике кушымча — сүз ясагыч + заман;
- 3) өч кушымча — сүз ясагыч + юнөлөш + заман.

29. Боерык фигыльнөң мәгънәсө

- 1) эш кушуны, боеруны белдерү;
- 2) теләкне белдерү;
- 3) эш, хәл, хәрәкәтнөң булу-булмавын хәбәр итү.

30. Инфинитивнөң юклык формасы түбөндөгечә белдерелә:

- 1) фигыль нигезенә -ма / -мә кушымчасы ялганып;
- 2) түгел кисәкчәсө ярдәмендә;

31. Урын-вакыт килешендөгө исем...

- а) -ка, -кә, -та, -тә кушымчалары ярдәмендә ясала
- б) -да, -дә, -та, -тә кушымчалары ярдәмендә ясала

32. Предметнөң һәм затнөң билгесенә яки рәвешенә күрсәтүчө алмашлыклар...

- а) төрләнми
- б) төрләнә

33. Тезмә исем эчендә ялгызлык исем булса, ул...

- а) юл хәрәфеннән языла
- б) баш хәрәфтән языла
- в) һәр сүзө юл хәрәфеннән генә языла

34. Урын-вакыт килешендөгө исем эш яки хәлнөң...

- а) урынын һәм вакытын белдерә
- б) урынын, вакытын һәм кыек объектнөң белдерә

35. 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9...

- а) гарәп цифрлары
- б) рим цифрлары

36. Сорау алмашлыклары...

- а) кем, нәрсә, ни, нинди, кайсы
- б) кемдер, нәрсәдер, нидер, ниндидер, кайсыдыр
- б) әллә кем, әллә нәрсә, әллә ни, әллә нинди, әллә кайсы

37. Сыйфат - ...

- а) процесснөң һәм билгенөң билгесен белдерүчө мөстәкыйль сүз төркемө
- б) процесснөң һәм билгенөң билгесен белдерүчө ярдәмлек сүз төркемө
- в) предметнөң билгесен белдерүчө мөстәкыйль сүз төркемө
- г) предметнөң билгесен белдерүчө ярдәмлек сүз төркемө

38. Исем алмашлыклары...
- а) төрләнми
 - б) сан, тартым, килеш белән төрләнә
 - в) дәрәжә белән төрләнә
39. Сыйфат белән ачыкланып килгән исем...
- а) сыйфатланмыш дип атала
 - б) сыйфатланучы дип атала
 - в) сыйфатлана торган дип атала
 - г) сыйфатлы дип атала
40. Сыйфат алмашлыклары...
- а) төрләнми
 - б) сан, тартым, килеш белән төрләнә
41. Исемнәр, ясалышларына карап, ...
- а) 4 төргә бүленә
 - б) 5 төргә бүленә
 - в) 6 төргә бүленә
42. Сан алмашлыклары...
- а) төрләнми
 - б) сан, тартым, килеш белән төрләнә
43. Сыйфатлар төзелешләре буенча...
- а) 4 төргә бүленә
 - б) 5 төргә бүленә
 - в) күп төрле була
44. Исем алмашлыклары жөмлэдә...
- а) аергыч, хәбәр хэл булып килә
 - б) аергыч яки хэл булып килә
 - в) хэл генә булып килә
 - г) ия, аергыч, хәбәр, тәмамлык, хэл булып килә
45. Ясалма рәвешләр...
- а) тамырдан гына тора
 - б) рәвеш ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясала
 - в) ике тамырдан ясала, сызыкча аша языла
 - г) ике тамырны кушып ясала
46. Саннар мәгънәләре буенча...
- а) 4 төргә бүленә
 - б) 5 төргә бүленә
 - в) 6 төргә бүленә
47. Исемнәргә ялганган –кай, -кәй, -чык, -чек, -кәш кушымчалары – иркәләүне һәм кечерәйтүне белдерүче...
- а) төрләндергеч кушымчалар
 - б) төр кушымчалары
 - в) сүз ясагыч кушымчалар
48. Урын-вакыт килешендәге исемнәргә -гы, -ге, -кы, -ке кушымчалары ялганып,
- а) урын яки вакыт буенча билге белдерүче нисби сыйфатлар ясала
 - б) төрле дәрәжәдәге сыйфатлар ясала
49. Микъдар саны белән ачыкланган саналмыш...
- а) һәрвакыт күплектә килә
 - б) һәрвакыт берлектә килә
 - в) күплектә дә, берлектә дә килә
50. Тамыр исемнәр...
- а) ике тамырны кушылып ясала
 - б) лексик мәгънәгә ия булган төп берәмлекләр

51. Рәвеш алмашлыклары...
- а) төрләнми
 - б) сан, тартым, килеш белән төрләнә
52. Чама саны...
- а) ничә? күпме? сорауларына җавап бирә
 - б) ничәнче? сорауларына җавап бирә
 - в) ничәшәр? күпмешәр? сорауларына җавап бирә
 - г) ничәү? сорауларына җавап бирә
 - д) ничәләп? күпмеләп? сорауларына җавап бирә
53. Билгеләү алмашлыклары зат яки предметларны...
- а) аерым-аерым гына белдерә
 - б) гомумиләштереп кенә белдерә
 - в) аерым-аерым яисә гомумиләштереп белдерә
54. Тезмә исемнәр...
- а) тамырдан гына тора
 - б) рәвеш ясагыч кушымчалар ярдәмендә ясала
 - в) ике тамырдан ясала, сызыкча аша языла
 - г) ике тамырны кушып ясала
55. Сыйфатларның...
- а) тамыр, нигез, күплек, азлык дәрәжәләре бар
 - б) төп, чагыштыру, артыклык, кимлек дәрәжәләре бар
56. Чагыштыру дәрәжәсендәгә сыйфат...
- а) *-рак, -рәк* кушымчасы ярдәмендә ясала
 - б) *-ла, -лә, ча, -чә* кушымчалары, *бик* кисәкчәсе ярдәмендә ясала
57. Чагыштыру дәрәжәсендәгә сыйфат...
- а) бер предметтагы билгенең икенче бер предметтагы шундый ук билгедән чагыштырмача артык икәнлеген белдерә
 - б) бер предметтагы билгенең икенче бер предметтагы билгә белән чагыштыра
58. Билгесезлек алмашлыклары...
- а) эшнең яки хәлнең үтөлеше ачык булмауны күрсәтә
 - б) зат, предмет, билгә, сан, рәвеш, хәлләрнең билгесезлеген күрсәтә
59. Тартым белән төрләнгән исемнәр...
- а) килеш белән дә төрләнә ала
 - б) килеш белән төрләнми
60. Асыл сыйфатлар...
- а) предметның билгесен аның саф сыйфаты итеп күрсәтә
 - б) предметның саф билгесен белдермичә, аның берәр урынга, вакытка яки предметка караган булуын гына билгели
61. Мәгънәләре буенча алмашлыклар...
- а) 7 төргә бүленә
 - б) 5 төргә бүленә
 - в) 6 төргә бүленә
62. Ясалышлары буенча алмашлыклар...
- а) 4 төргә бүленә
 - б) 5 төргә бүленә
 - в) 6 төргә бүленә
63. Төшем килеше кушымчасы исемне...
- а) исемгә генә бәйли
 - б) фигыльгә генә бәйли
64. Чыгыш килешендәгә исем...
- а) *-на, -нә, -та, -тә, -да, -дә* кушымчалары ярдәмендә ясала
 - б) *-нан, -нән, -тан, -тән, -дан, -дән* кушымчалары ярдәмендә ясала

65. Саннар төзелешләрә буенча...
- а) 4 төргә бүленә
 - б) 5 төргә бүленә
 - в) 6 төргә бүленә
66. Төшем килешендәге исем эш яки хәлнең...
- а) туры объекттын белдерә
 - б) кыек объекттын белдерә
 - в) үтәлү рәвешен белдерә
67. Чагыштыру дәрәжәсендәге сыйфатларны күрсәтегез.
- а) жиңелчәрәк, сирәгрәк, тизрәк, күбрәк
 - б) салкынрак, тәмлерәк, зуррак, төзрәк

Вариант I

Жәмләдәге сүзләргә морфологик анализ ясагыз һәм сүзләрне төзелешләрә ягыннан тикшерегез.

Чишмә ап-ак ташлар арасыннан челтер-челтер итеп агып чыккан (Г.С.)

Вариант II

Жәмләдәге сүзләргә морфологик анализ ясагыз һәм сүзләрне төзелешләрә ягыннан тикшерегез.

Тел өстендә уйлану – өзлексез давам итә торган акыл эше (Ә.Б.)

Вариант III

Жәмләдәге сүзләргә морфологик анализ ясагыз һәм сүзләрне төзелешләрә ягыннан тикшерегез.

Шуны әйтә алсаң, үзеңдә дә өмет бар дигән сүз...(Ш.Г.)

Вариант IV

Жәмләдәге сүзләргә морфологик анализ ясагыз һәм сүзләрне төзелешләрә ягыннан тикшерегез.

Эше юкка бүгенге көн бик озын сыман тоелды аңа (А.Г.)

Критерии оценки (в баллах):

- 15 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 10 баллов выставляется студенту, если есть 23 ошибки;
- 5 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 45 ошибок.

Образец тестового контроля по морфологии № 5

1. Сүзнең тамыры – ...
 - 1) сүзнең төп мәгънәсен белдерүче, ләкин аерым гына кулланыла алмый торган кисәк
 - 2) сүзнең төп мәгънәсен белдерә һәм үзе генә дә кулланыла ала торган мәгънәле кисәк
2. Урын-вакыт килешендәге исем...
 - 1) –ка, -кә, -та, -тә кушымчалары ярдәмендә ясала
 - 2) –да, -дә, -та, -тә кушымчалары ярдәмендә ясала
3. Рәвешнең төп синтаксик функциясе - ...

- 1) хэбэр
 - 2) аергыч
 - 3) хэл
4. Инфинитив
- 1) боеруны, кушуны белдерэ
 - 2) эш яки хэлнең исемен белдерэ
 - 3) ниятне, максатны, боеруны, өндәүне, теләкне белдерэ һәм –рга, -ргә, -ырга, -ергә кушымчалары ярдәмендә ясала
5. Төшем юнәлешендәге фигыльләрне күрсәтегез.
- 1) эшләде, керермендер, сөйләгән, кайтачак
 - 2) ачылачак, бирелгәндер, караламдыр
 - 3) сатышкансың, төрешкәннәр, сорашканмын
 - 4) ашаткан, каратасың, саттырган, үстергәннәр
 - 5) тузанланган, ятланган, бикләнгән, чикләnmәгән
6. Боерык фигыль ...
- 1) боеруны, кушуны белдерэ
 - 2) эш, хэл, хәрәкәтнең булуын (яки булмавын) хэбәр итә
 - 3) ниятне, максатны, боеруны, өндәүне, теләкне белдерэ һәм –рга, -ргә, -ырга, -ергә кушымчалары ярдәмендә ясала
7. Урын-вакыт килешендәге исемнәргә -гы, -ге, -кы, -ке кушымчалары ялганып,
- 1) урын яки вакыт буенча билге белдерүче нисби сыйфатлар ясала
 - 2) төрле дәрәжәдәге сыйфатлар ясала
8. Хәзерге заман хикәя фигыль 2 зат боерык фигыльгә ...
- 1) –а, –ә, –я, –ю кушымчалары ялганып ясала
 - 2) –а, –ә, –ый, –и кушымчалары ялганып ясала
9. Билгесез үткән заман сыйфат фигыль боерык фигыльгә ...
- 1) –ган, –гән, –кан, –кән кушымчалары ялганып ясала
 - 2) –ганчы, –гәнче, –канчы, –кәнче кушымчалары ялганып ясала
10. Тамырга ялганып, аңардан яңа сүз ясый торган кушымчалар - ...
- 1) төрләндергеч кушымчалар
 - 2) төр кушымчалары
 - 3) сүз ясагыч кушымчалар
11. Сыйфат - ...
- 1) билгене һәм билгенең билгесен белдерүче мөстәкыйль сүз төркеме
 - 2) предметның билгесен белдерүче мөстәкыйль сүз төркеме
12. Шарт фигыль ...
- 1) предметның билгесен аның эшенә, хәленә, хәрәкәтенә карап белдерэ
 - 2) эш яки хэлнең булуы (яки булмавы) өчен кирәкле шартны белдерэ
 - 3) төп фигыльне вакыт, урын яки эшләнү рәвеше ягыннан ачыклай
13. Сыйфат белән ачыкланып килгән исем...
- 1) сыйфатланмыш дип атала
 - 2) сыйфатланучы дип атала
14. Сыйфат фигыль ...
- 1) предметның билгесен белдерэ
 - 2) предметның билгесен аның эшенә, хәленә, хәрәкәтенә карап белдерэ
 - 3) төп фигыльне вакыт, урын яки эшләнү рәвеше ягыннан ачыклай
15. Йөкләтү юнәлешендәге фигыльләрне күрсәтегез.
- 1) барган, эшләрләр, киткәннәрдер, килмәс
 - 2) юынган, киенгәндер, карангач
 - 3) каешланган, тозланган, сузылыр, жәелгән
 - 4) казышканнар, күрешербез, карашам
 - 5) укытам, сөрттергәнсең, үткәргәнсең

16. Төрлэндергечлэр ...
- 1) бер сүзне икенчесе белэн бэйлэү өчен, сан, тартым, килеш яки зат-сан белэн төрлэндерэ
 - 2) бер сүздэн икенче яңа сүз ясый
 - 3) шул ук сүзнең кечерэйтү, иркэләү, дәрәжә, юклык, төркемчә, заман төрләрэн төзи
17. Исемнәр, ясалышларына карап, ...
- 1) 4 төргә бүленә
 - 2) 5 төргә бүленә
 - 3) 6 төргә бүленә
18. Бер үк тамырдан, төрле ясагыч кушымчалар ялгап, ...
- 1) синонимнар ясап була
 - 2) тамырдаш сүзләр ясап була
 - 3) антонимнар ясап була
19. Үткән заман хикәя фигыль ...
- 1) ике төрле була
 - 2) өч төрле була
 - 3) дүрт төрле була
 - 4) биш төрле була
20. Киләчәк заман хикәя фигыль ...
- 1) ике төрле була
 - 2) өч төрле була
 - 3) дүрт төрле була
 - 4) биш төрле була
21. Исемнәргә ялганган –кай, -кәй, -чык, -чек, -кәш кушымчалары – иркэләү-кечерэйтүне белдерүче ...
- 1) төрлэндергеч кушымчалар
 - 2) төр кушымчалары
 - 3) сүз ясагыч кушымчалар
22. Затланышлы фигыльләр ...
- 1) хикәя фигыль, боерык фигыль, шарт фигыль
 - 2) хэл фигыль, сыйфат фигыль, инфинитив
 - 3) барлык фигыльләр дә

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если есть 4 ошибки;
- 6 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 9 ошибок;
- 4 балла выставляется студенту, если в работе допущены 13 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если в работе допущены 18 ошибок.

Образец тестового контроля по морфологии № 6

1. Тезмә саннар...
 - 1) ике яки икедән күбрәк сүздән тора, һәр сүзгә аерым языла
 - 2) бер-бер артлы әйтелгән сүздәрдән тора
2. Саннар язуда...
 - 1) цифр белән генә белдерелә
 - 2) сүз белән генә белдерелә
 - 3) цифр яки сүз белән белдерелә
3. 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6...
 - 1) гарәп цифрлары

- 2) рим цифрлары
4. Вакыт чиген белдергән саннар...
 - 1) сызыкча аша языла
 - 2) сызык аша языла
5. Саннар белән...
 - 1) төрле исәп-хисап мәгънэләре белдерелә
 - 2) микъдар, тәртип, бүлем, чамалау, жыю мәгънэләре белдерелә
6. Микъдар саны белән ачыкланган саналмыш...
 - 1) һәрвакыт күплектә килә
 - 2) һәрвакыт берлектә килә
 - 3) күплектә дә, берлектә дә килә
7. Микъдар саны...
 - 1) ничә? күпме? сорауларына җавап бирә һәм предметның төгәл исәбен белдерә
 - 2) ничәнче? соравына җавап бирә һәм тәртип буенча санын белдерә
 - 3) ничәшәр? күпмешәр? сорауларына җавап бирә һәм тигез өлешләргә бүленешен белдерә
 - 4) ничәү? соравына җавап бирә һәм җыйма исәбен белдерә
 - 5) ничәләп? күпмеләп? сорауларына җавап бирә һәм якынча исәбен белдерә
8. Чама саны...
 - 1) ничә? күпме? сорауларына җавап бирә һәм предметның төгәл исәбен белдерә
 - 2) ничәнче? соравына җавап бирә һәм тәртип буенча санын белдерә
 - 3) ничәшәр? күпмешәр? сорауларына җавап бирә һәм тигез өлешләргә бүленешен белдерә
 - 4) ничәү? соравына җавап бирә һәм җыйма исәбен белдерә
 - 5) ничәләп? күпмеләп? сорауларына җавап бирә һәм якынча исәбен белдерә
9. Жыю саны...
 - 1) ничә? күпме? сорауларына җавап бирә һәм предметның төгәл исәбен белдерә
 - 2) ничәнче? соравына җавап бирә һәм тәртип буенча санын белдерә
 - 3) ничәшәр? күпмешәр? сорауларына җавап бирә һәм тигез өлешләргә бүленешен белдерә
 - 4) ничәү? соравына җавап бирә һәм җыйма исәбен белдерә
 - 5) ничәләп? күпмеләп? сорауларына җавап бирә һәм якынча исәбен белдерә
10. Бүлем саны...
 - 1) ничә? күпме? сорауларына җавап бирә һәм предметның төгәл исәбен белдерә
 - 2) ничәнче? соравына җавап бирә һәм тәртип буенча санын белдерә
 - 3) ничәшәр? күпмешәр? сорауларына җавап бирә һәм тигез өлешләргә бүленешен белдерә
 - 4) ничәү? соравына җавап бирә һәм җыйма исәбен белдерә
 - 5) ничәләп? күпмеләп? сорауларына җавап бирә һәм якынча исәбен белдерә
11. Тәртип саны...
 - 1) ничә? күпме? сорауларына җавап бирә һәм предметның төгәл исәбен белдерә
 - 2) ничәнче? соравына җавап бирә һәм тәртип буенча санын белдерә
 - 3) ничәшәр? күпмешәр? сорауларына җавап бирә һәм тигез өлешләргә бүленешен белдерә
 - 4) ничәү? соравына җавап бирә һәм җыйма исәбен белдерә
 - 5) ничәләп? күпмеләп? сорауларына җавап бирә һәм якынча исәбен белдерә
12. Жыю санының саналмышы...

- 1) була
 - 2) булмый
 - 3) я була, я юк
13. Жыю саны жөмлэдә...
- 1) мөстәкыйль кулланыла
 - 2) хәбәр белән кулланыла
 - 3) мөстәкыйль дә (исемнән башка да), хәбәр белән дә кулланыла ала
14. Саналмышсыз килгән саннар...
- 1) исемләшми, ләкин төрләнә
 - 2) исемләшә һәм сан, тартым, килеш белән төрләнә
 - 3) исемләшә, ләкин төрләнми
15. Исемләшкән сан жөмлэдә...
- 1) теләсә нинди кисәк булырга мөмкин
 - 2) иярчен кисәкләр генә булырга мөмкин
 - 3) баш кисәкләр генә булырга мөмкин
16. Саннар, саналмышлары белән килгәндә, ...
- 1) жөмлэдә иярчен кисәк (аергыч) хезмәтен үти, тартым белән дә, килеш белән дә төрләнми
 - 2) жөмлэдә баш кисәк хезмәтен үти, тартым белән дә, килеш белән дә төрләнә
17. Сан белән ачыкланган исем...
- 1) саналучы дип атала
 - 2) саналмыш дип атала
18. Төрле саннардан төзелгән саннар...
- 1) микъдар саны итеп карала
 - 2) тәртип саны итеп карала
 - 3) чама саны итеп карала
 - 4) жыю саны итеп карала
 - 5) бүлем саны итеп карала
19. Саннар төзелешләре буенча...
- 1) дүрткә бүленә: тамыр, кушма, парлы, тезмә
 - 2) бишкә бүленә: тамыр, ясалма, кушма, парлы, тезмә
20. Кушма саннар...
- 1) берничә сүздән тора
 - 2) ике сүздән тора, кушылып языла

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 4 ошибки;
- 6 балла выставляется студенту, если в работе допущены 8 ошибок;
- 4 балла выставляется студенту, если в работе допущены 12 ошибок.

Типовые задания для терминологической работы № 5

1. Фигыльгә хас гомуми һәм хосусый грамматик категорияләргә атагыз.
2. Затланышлы һәм затланышсыз фигыль формаларын атап күрсәтегез.
3. Фигыльнең грамматик категорияләре.
4. Хикәяләү наклонениесе һәм аның заманнар системасы.

5. Хэзерге заман хикэя фигыль төрлэре
6. Үткән заман хикэя фигыль төрлэре.
7. Килэчэк заман хикэя фигыль төрлэре.
8. Боеру наклонениесе.
9. Шарт наклонениесе.
10. Телэк наклонениесе.
11. Юнэлеш категориясе, төрлэре.
12. Фигыльдә эшнең үтәлү дәрәжәсен белдерү.

Критерии оценки (в баллах):

- 7 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 5 баллов выставляется студенту, если есть 3 ошибки;
- 3 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 7 ошибок;
- 1 балл выставляется студенту, если в работе допущены 10 ошибок.

Типовые задания для терминологической работы № 6

1. Теркәгечләргә ярдәмлек сүз төркеме буларак, семантик, морфологик һәм синтаксик яктан гомуми характерлаучы билгеләмә бирегез.
2. Бәйлек һәм теркәгеч арасындагы уртақ һәм аермалы яктарны күрсәтегез.
3. Тезүче теркәгечләргә билгеләмә бирегез.
4. Ияртүче теркәгечләр билгеләмә бирегез.
5. Ярдәмлек сүз төркемнәренә билгеләмә бирегез.
6. Мөстәкыйль сүзләргә билгеләмә бирегез.
7. Бәйлек сүз төркемен лексик-семантик, морфологик, синтаксик яктан характерлаучы билгеләмә бирегез.
8. Бәйлек сүзләргә билгеләмә бирегез.
9. Бәйлек ролендә йөрүче ярдәмче исемнәргә мисаллар китерегез.

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если есть 2 ошибки;
- 6 баллов выставляется студенту, если в работе допущены 3-4 ошибки;
- 4 балла выставляется студенту, если в работе допущены 5 ошибок.

Экзаменационные билеты

Структура экзаменационного билета:

Экзаменационный билет состоит из 3 вопросов, 2 из которых теоретические, 1 практический

Примерные вопросы для экзамена по синтаксису

1. Синтаксисның өйрәнү объекты, синтаксис белән морфология арасындагы мөнәсәбәт.
2. Жөмләнәң синтагмаларга бүленеше, мәгънә белдерүдә катнашуы.
3. Сөйләмнең төп берәмлеге – жөмлә, аның иң мөһим үзенчәлекләре.
4. Кыскартылган (эллиптик) жөмлөләр.
5. Хәбәрлек, аның белдерелеше.
6. Өстәлмәләр.
7. Модальлек, аның белдерелеше.
8. Кушма жөмлә. Аның билгеләмәсе, төп үзенчәлекләре.

9. Интонация – жөмлөнөң мөһим үзенчэлеге.
10. Кушма жөмлөлөрне төркемлөү.
11. Жөмлөнөң структур схемасы турында гомуми төшенчө.
12. Тезмә кушма жөмлө.
13. Сорау аның төзелеше, интонацион үзенчәлекләре.
14. Иярченле кушма жөмлө турында гомуми төшенчө. Баш жөмлө һәм иярчен жөмлөләр. Аларның мәгънәви һәм грамматик үзенчәлекләре, үзара бәйләнеше.
15. Боеру жөмлө, аның төзелеше, интонацион үзенчәлекләре.
16. Синтетик иярченле кушма жөмлөлөрнең төзелеш үзенчәлекләре.
17. Жөмлөгә синтаксик анализ
18. Тойгылы жөмлө. Жөмлөдә тойгы белдерүче чаралар.
19. Аналитик иярченле кушма жөмлөлөрнең төзелеш үзенчәлекләре.
20. Раслау һәм инкяр жөмлөләр.
21. Синтетик иярчен жөмлөлөрнең аерымлануы.
22. Жөмлөлөрдә сүзләр бәйләнеше. Аның төрлөрө. Белдерелеш чаралары.
23. Аналитик һәм синтетик иярченле кушма жөмлөлөрнең үзара синонимлыгы, аларның берсен икенчесенә әйләндерү юллары.
24. Жөмлөдә ияртүлө бәйләнеш, аның төрлөрө, белдерелеш чаралары.
25. Иярчен жөмлөлөрне функция ягыннан төркемлөү.
26. Жөмлөдә тезүлө бәйләнеш, аның төрлөрө, белдерелеш чаралары.
27. Иярчен ия жөмлө.
28. Ярашу, башкарылыш, янәшәлек бәйләнеше.
29. Иярчен хәбәр жөмлө.
30. Сүзтезмәләр. Жөмлө белән сүзтезмә арасындагы мөнәсәбәт. Сүзтезмәләрне төркемлөү принциплары.
31. Иярчен тәмамлык жөмлө.
32. Ике составлы жөмлө. Ия составы, хәбәр составы турында төшенчө.
33. Иярчен аергыч жөмлө.
34. Ия, аның белдерелеше.
35. Иярчен хәл жөмлөләр, аларның төрлөрө.
36. Хәбәр, аның төрлөрө, белдерелеше.
37. Аныклагыч һәм аныклагыч жөмлө.
38. Аергыч, аның белдерелеше, аерылмыш белән бәйләнеше.
39. Кереш сүз һәм кереш жөмлө.
40. Тәмамлык. Аның төрлөрө. Белдерелеше, үзе караган сүз белән бәйләнеше.
41. Кушма жөмлөнөң катлауланган төрө.
42. Хәл, аның төрлөрө, белдерелеше, үзе караган сүз белән бәйләнеше.
43. Күп иярченле кушма жөмлө, аның төрлөрө.
44. Иярчен хәбәр һәм ярымхәбәрлек мәсьәләсе.
45. Катнаш кушма жөмлө.
46. Жөмлөгә синтаксик анализ
47. Жөмлөнөң тиндәш кисәклөрө.
48. Туры сөйләм.
49. Жөмлөгә синтаксик анализ
50. Иярчен кисәкләрнең аерымлануы.
51. Кыяк сөйләм. Бер составлы фигыль жөмлө. Аның билгеле һәм билгесез үтәүчелә төрлөрө.
52. Туры сөйләм янында тыныш билгеләре.
53. Бер составлы исем атау жөмлө.
54. Жөмлөнөң актуаль бүленеше.
55. Ким жөмлөләр.

56. Текст. Аның төзелеше турында гомуми мәгълүмат. Жөмлөләрнең структур бәйләнеше.
57. Жөмләнең модаль кисәкләре. Эндәш сүз һәм кереш сүз.
58. Бер составлы, ким жөмлөләр, өстәлмәләр арасындагы аерма.

Образец экзаменационного билета

БАШКОРТ ДӘУЛӘТ УНИВЕРСИТЕТЫ

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕТЫ ТАТАР ФИЛОЛОГИЯСЕ ҺӘМ МӘДӘНИЯТЕ КАФЕДРАСЫ ХӘЗЕРГЕ ТАТАР ТЕЛЕ (СИНТАКСИС)

Билет № 23

3. Бер составлы, ким жөмлөләр, өстәлмәләр арасындагы аерма.
4. Текст. Аның төзелеше турында гомуми мәгълүмат. Жөмлөләрнең структур бәйләнеше.
5. Жөмлөгә синтаксик анализ ясагыз: *Сабыйның рухы ни бирсәң, шуны алучан.*

Перевод оценки из 100-балльной в четырехбалльную производится следующим образом:

- отлично – от 80 до 110 баллов (включая 10 поощрительных баллов);
- хорошо – от 60 до 79 баллов;
- удовлетворительно – от 45 до 59 баллов;
- неудовлетворительно – менее 45 баллов.

Критерии оценки ответа на экзамене (в баллах):

- **25-30 баллов** выставляется студенту, если студент дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы билета, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении практических заданий. Студент без затруднений ответил на все дополнительные вопросы. Практическая часть работы выполнена полностью без неточностей и ошибок;

- **17-24 баллов** выставляется студенту, если студент раскрыл в основном теоретические вопросы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При ответе на дополнительные вопросы допущены небольшие неточности. При выполнении практической части работы допущены несущественные ошибки;

- **10-16 баллов** выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос. Студент не сделал практическое задание или при выполнении допущены грубые ошибки;

- **1-10 баллов** выставляется студенту, если ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов. Обнаруживается отсутствие навыков применения теоретических знаний при выполнении практических заданий. Студент не смог ответить ни на один дополнительный вопрос.

Типовые практические задания № 4

1 вариант

1. Бәйләүче чараларны табыгыз. Сүзтезмәләрне файдаланып, жөмлөләр төзөгөз.

Безнең авыл, горур кеше, оныгыма бүләк итү, моңа кадәр күрмәү, матурлап язу, офыктагы маяк, синнән алу, капчык-капчык бәрәңге, өй эчендәге урындык, жырғы әйләндерү, күргәнче белмәү, мәкаләне уку, юк-бар сүз.

2. Сүзтезмәләрне гади һәм катлаулы төрләргә аерыгыз.

Урам аркылы чыгу, кешеләргә әйтү, урманлы тау, бер иптәш, күрсәң сөйләшү, дүртенче йорт, су буеннан килү, өч пот бодай, киләсе атнада кайту, кәрәзле бал, болынга хәтле озату, сөйли торган курчак, сул кулда гына урнашу, каенлык уртасында тору, күргәч әйтеп салу, акка буяу, сирәк-мирәк язу, куркудан кычкырып жибәрү, чүкеч белән сугу, тау артыннан күренеп тору, матурлап ясау, жырлый - жырлай бару, ике кило шикәр.

3. Түбәндә төрле сүзләр бәйләнешкә кертелгән, аларның кайсы сүзтезмә, ә кайсылары сүзтезмә түгел?

Түземсезлек белән, кич якынлашты, кояшның түгәрәге, соры болытлар, иртәнге төсле үк, кызу хәрәкәт, кузгалу вакыты, күздән үткөрү, ир-ат һәм хатын-кыз, төнгә каршы чыгу, кулындагы бала, үсәргә маташа, эт карт, яшь кеше, керфекләре аша.

4. Сүзтезмәләрдәге иярүче һәм ияртүче сүзләрнең кайсы сүз төркеменнән икәннен билгеләгөз.

Журнал уку, безнең кунак, ялгыш әйтү, шәһәрдән читтә, соңгы көчөм, үз халкым, иртән бару, еш кабатлану, ак челтәр, арыганчы йөгөрү, сөйкемле күренү, кискен борылыш, мәктәптән кайту.

5. Сүзтезмәләргә тулы характеристика бирегөз.

Давыл вакытында күрү, кырмыска оясы, атна саен кайту, беренче укытучы

2 вариант

1. Бәйләүче чараларны табыгыз. Сүзтезмәләрне файдаланып, жөмлөләр төзөгөз.

Матур чәчәк, киләчәк өчен тырышу, бөтергечтәй бөтерелә, кылычтай үткән, мичкә-мичкә бал, укытучы булып эшләү, язын күрешү, сагынып яшәү, очып китәргә эзер, латин әлифбасы, берәр китап.

2. Сүзтезмәләрне гади һәм катлаулы төрләргә аерыгыз.

Урам аркылы чыгу, кешеләргә әйтү, урманлы тау, бер иптәш, күрсәң сөйләшү, дүртенче йорт, су буеннан килү, өч пот бодай, киләсе атнада кайту, кәрәзле бал, болынга хәтле озату, сөйли торган курчак, сул кулда гына урнашу, каенлык уртасында тору, күргәч әйтеп салу, акка буяу, сирәк-мирәк язу, куркудан кычкырып жибәрү, чүкеч белән сугу, тау артыннан күренеп тору, матурлап ясау, жырлай - жырлай бару, ике кило шикәр.

3. Түбәндә төрле сүзләр бәйләнешкә кертелгән, аларның кайсы сүзтезмә, ә кайсылары сүзтезмә түгел?

Кара балчык, кояш астында, гөрләвекләр ага, биюче кебек, басу капкасы, ишетелгән жыр, дөрт уяту, ярга ташлану, искә төшү, алтынсу киём, каен төбәндә утыру, узып китте, аның артыннан ук, дерт итеп, берничә минут.

4. Сүзтезмәләрдәге иярүче һәм ияртүче сүзләрнең кайсы сүз төркеменнән икәннен билгеләгөз.

Биш китап, әйткәч күрү, житди сөйләшү, сезнең кебек аңлату, бер иптәш, жәяү атлау, мондый хәл, русча сөйләү, яздай матур, барып күрү, бөтенләй аңламау, авыл клубы, кайберәүләрне күрмәү.

5. Сүзтезмәләргә тулы характеристика бирегөз.

Әнисе кебек эшчән, кинәт бору, кыш буга эзерләнү, уйларны бүлдермәү.

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если допущены 2 ошибки;
- 6 баллов выставляется студенту, если допущены 3-4 ошибки;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены 5-6 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 7-8 ошибок.

Типовые практические задания № 5

1. Жөмлэлэрне укыгыз. Жөмлөнөң кайсы кисәкләре (ия, хәбәр, аергыч, тәмамлык) тиндәшләнеп килүен әйтегез. Тиндәш кисәкләрнең үзара нинди чаралар белән бәйләнүләренә карап, тыныш билгеләренә куелышын аңлатыгыз.

- 1) Биектә ак тун ябынган юан болытлар, уң якта яшеллеккә күмелгән урман, икәнче якта Иделгә барып тоташкан иңкүлек жәйрәп ята (Т. Галиуллин).
- 2) Жил болытларны пыран-заран китерде, укмаштырды, таратты, талкыды (М. Әмирханов).
- 3) Рәтен белеп малны чалу, кышка ит ризыгы, жәйгә казылык, каккан каз, жылдергән ит эзерли белү — татарның милли сыйфатларыннан берсе (М. Галиев).
- 4) Тышта салкын, караңгы (Г. Әпсәләмов).
- 5) Бүген көн аяз да, болытлы да (Г. Толымбай).
- 6) Бу тойгыда жиңелчә генә моң, жиңелчә генә шатлык, нәрсәнедер жиңелчә генә сагыну, нәрсәнедер жиңелчә генә көтү, нәрсәгәдер жиңелчә генә куану, тагы әллә нәрсәләр бар иделәр (Ф. Әмирхан).
- 7) Безнең авылдан бер генә герой да, бер генә космонавт та, бер генә академик та чыкмаган. (М. Мәһдиев).
- 8) Ничәмә көз салкын яңгырлар белән юып ташларга теләгән ул истәлек, ничәмә кыш аяусыз бураннары белән күмеп китмәкче булган — булдыра алмаган (Г. Ахунов).
- 9) Сул почмакта кечкенә генә, пөхтә генә комодта зур гына көзгә, ислемайлар, савытчыклар, хатын-кыз шара-баралары, диварларда әллә ничек кызыл материя белән ясаган чәчәкләр, алар арасында откыткалар. Тынык һава эчендә нечкә генә, пөхтә генә ислемай исе (Г. Исхакый).

2. Аерымланган хәлләр янында кирәкле тыныш билгеләре куеп языгыз.

1)Ә менә Клараның әтисе шул авылда туып-үскән булса да Каракошны сагынып бер дә телгә алмый иде. (Ә. Еники).

2)Сумкасын эчкә урнаштыргач малай үзе дә кереп ятты гәүдәсен тырышып-тырышып баштанаяк салам белән каплады. (Р. Низамиев).

3)Аны күрү белән егет чабаталарын тотып абзарга таба йөгәрә дә тиз генә киенеп тә ала. (Әкият).

4)Ул арада диңгез ягынан ерактагы ташкын тавышы сыман тонык бер шаулау ишетелде. Аның ни икәннен аннан соң тагын нәрсә булачагын абайлап өлгергәнче сулда, пычрак өстендә, озын булып сузылган буразна күренде. (Г. Бәширов)

5)Еракта, бик еракта, тын караңгылыкны нечкә генә нәфис кенә ярып әкиятләрдә алтын кылыч селтәнгән шикелле итеп яшен яшьнәде (Г. Гобәй).

6)Тау-тау болытлар куерып салынкы, кара кучкыл яңгыр болытларына әверелделәр. Каты жил өй түбәсе саламнарын тузгыта, тирәкләр ботакларны жиргә иеп зарланышкан сыман шаулаша башладылар. Һавага күбәләк өере шикелле ап-ак шомырт чәчәкләре тузгып очты (М. Галәү).

7)Күктә, бозлы миләшләренә хәтерләтеп, тәлгәш-тәлгәш йолдызлар кабынды. (Р. Низамиев).

3. Аерымланган хэллэрне аерымланмаган итеп үзгәртеп языгыз. Тыныш билгеләренәң үзгәрешен аңлатыгыз.

- 1) Эшләрән бетергәч, Мәрзия әби үзе дә түр якка чыкты. (З. Хөснияр).
- 2) Ул, солдат хезмәтен тугыргач, туп-туры Казанга әнисе ягыннан туган тиешле Хәдичә апаларга кайтып төшә. (З. Хөснияр).
- 3) Төн буенча авыл урамнарында әтләр уладылар. Төн буенча, өй түбәләрендәге саламнары кыптарып, капкаларның тугыгып беткән тупсаларын шыгырдатып, салкын жыл шаулады (К. Нәжми).
- 4) Кояш, күк читеннән үрмәләп, югары күтәрелә башлады (М. Галәү).
- 5) Тагын мин, авылымны искә төшереп, ерактан балачагыма иеләм (М. Галиев).
- 6) Сезнең жыравыгызны тыңлаганнан соң, мин татар халкының жанын аңлагандай булдым (М. Галиев).

Критерии оценки (в баллах):

- 8 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 6 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 7-8 ошибок.

Типовые практические задания № 6

Жөмләләрне аерымланган хәллә гади жөмләләргә һәм иярченлә кушма жөмләләргә аерыгыз, аларны чагыштырып, охшаш якларын табыгыз. Аерымланган хәлләрнең һәм иярчен жөмләләрнең төрен билгеләгез. Тыныш билгеләренәң куелышын аңлатыгыз.

1. Көне буе баш ватканнан соң, Әнвәрә очрашуга барырга булды. (Ф.С).
2. Ике ай чамасы вакыт узганнан соң, мин аңа хат яздым. (Ф.С.).
3. Өстәлнең ике кеше өчен генә әзерләнгән күрсә дә, Альфред андый вак-төяккә игътибар бирмәде. (Ф.С.).
4. Аларның сөйләшергә теләкләре бик зур булсада, Гәүһәр янында чит кеше күргәч, исәнләшеп кенә узып киттеләр. (Г.Ә.).
5. Гәрчә син мине ишетсәң дә, моннан соң арабыз бөтенләйгә өзек булыр. (Ә.Б.).
6. Гәрчә төрле кирмәннәрдә, төрле калаларда яшәсәләр дә, алар – минем азатларым, минем куәтем. (М.Х.).
7. Кирам картның яшел капкасын киереп ачып жибәрү белән, Зөһрә артыфна авып китә язды. (Г.Г.).
8. Иртәнге кояш күрше йортлар артыннан үрелеп карау белән, ишегалдында пәйда була ул. (Г.Г.)
9. Ниһаять, эш сәгәте тәмамланып, хезмәттәшләр таралыша башлады. (Р.Г.).
10. Озакламый, Идел киңлекләренә аш исләре таратып, дәү көймә тулы тизлегенә алга омтылды. (Ф. Л.)
11. Гөлфия басма алдына якынлашкач, ул бер аңа, бер йозаклы ишеккә карап мияуларга тотына. (Ф. Ш.)
12. Заһидулла, берәз ятып хәл жыйгач, капчыгын актарырга кереште. (М. Л.)
13. Яр буена житәр-житмәс, Иван суга сикерде һәм бил тиңентен төшеп тә китте. (Ф. Л.)
14. Яз житәр-житмәс үк, авылга бер-бер артлы кыш буе читтә, сезонлы эшләрдә йөргән агай-әнә кайта башлай. (М. Г -ү)
15. Бүген әзрәк суытып жибәргәнә, кояшлы һавадан вак-вак әнжә кебек ак кар чаткылары коела. (Г. Б.)
16. Әллә кече яшәтән апасы тирәсендә кайнашканга, кыз кыю булып үсте. (С. С.)
17. Мөсәллим карт белән ныграк аралашкан саен, үз тормышы, яшәеше хакында күбрәк уйланды. (Г.Г.)
18. Дошманнарга нәфрәт арткан саен, Туган жиргә артты мэхәббәт. (Р.В.)

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 6 баллов выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок;

- 2 балла выставляется студенту, если допущены 7-8 ошибок.

Типовые практические задания № 7

1 Вариант

Кирәкле тыныш билгеләрен куеп языгыз. Теркәгечсез тезмә кушма жөмлөләрнең аерым жөмлөләре үзара нинди чаралар ярдәмендә бәйләнешкә кергәннәр?

- 1) Тәбрик кулларын юмакчы булып иелгән иде бабасы рөхсәт итмәде. (Ә. Баянов).
- 2) Заһидәнең оеклары лычма су бөтен жире пычранып беткән. (М. Әмирханов).
- 3) Ярты көннән артык урманда тулганды Жик Мәргән ник бер жан иясе очрасын. (М. Хәбибуллин).
- 4) Ел артыннан ел узган малай егет булып житкән. (Әкият).
- 5) әни тамак кырды әллә нәрсәләр миңа ымлады мин көлә-көлә егеткә сөйли бирдем. (Г. Исхакый).
- 6) Яр буендагы эсселек кимеде яшькелт дулкыннарның дымлы жиле иркәләде. (М. Әмирханов).
- 7) Очар кошлар очсын
Зәңгәр күкне кочсын
ә без калыйк туган төбәктә (М. Гыймазетдинов).
- 8) Ә бит хан кызы үзе дә бик яхшы укый иллә нигәдер һәрчак мөгаллименнән укытасы килә. (М. Хәбибуллин).

2 Вариант

Кирәкле тыныш билгеләрен куеп языгыз. Теркәгечле тезмә кушма жөмлөләрнең аерым жөмлөләре үзара нинди чаралар ярдәмендә бәйләнешкә кергәннәр?

- 1) Үзе күңеленнән шулай дип кабатлады ә үзенә кымшанырлык та әмәле юк иде. (Р. Мөхәммәдиев).
- 2) Аның күзләренә ишек алдындагы яшел чирәм, бәрәңге бакчасы, түтәлдәге суган-кишерләр, кыярлар чагылып кала да бөтенесен кар күмә. (Ф. Садриев).
- 3) Чәйнең дә тәме булмады әти, әни берлә дә сүз көйләнмәде. (Г. Исхакый).
- 4) Хәер, мәчет катындагы кечкенә мэдрәсә булган әмма ләкин электр да, клуб та булмаган. (Ә. Еники).
- 5) Ләкин ул барысын да шаккаттырып, фән юлыннан китте һәм үзе дә мондый һөнәр сайлауга бер дә үкенми иде. (З. Хөсния).
- 6) Ярлылыктан кеше үлми кыйнала тик жан мескен. (Мәкаль).
- 7) Янә яшен яшьнәде янә күк күкрәде. (М. Әмир).
- 8) Ә бит хан кызы үзе дә бик яхшы укый иллә нигәдер һәрчак мөгаллименнән укытасы килә. (М. Хәбибуллин).

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 6 баллов выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 7-8 ошибок.

Типовые задания для терминологической работы № 7

1. Телнең сөйләм төзелешен өйрәнә торган фән

2. Сөйләмнің фикерне, кичерешне һәм ихтыярны хәбәр итә һәм сөйләүченең чынбарлыккамөнәсәбәтенбелдерә торган иң кыска берәмлеге
3. Фикерне, кичерешне һәм ихтыярны хәбәр итүе, ягъни аларны чынбарлыктан алып чынбарлыкка төбәп әйтүе
4. Сөйләүченең чынбарлыкка, тыңлаучыга, сөйләмгә мөнәсәбәт белдерүе
5. Сөйләмнің төп ике үзенчәлеге
6. Бер яки мәгънә ягыннан бәйләнгән берничә сүзне (синтагманы) бер басым астына алып әйтү
7. Жөмләдә мәгънәсе буенча иң әһәмиятле булган сүзгә төшә торган басым
8. Сүзләр бер-берсенә буйсынып килгәндә нинди бәйләнеш була?
9. Сүзләр бер-берсенә буйсынмыйча, үзара тигез хокукта булсалар, нинди бәйләнеш була?
10. Ия белән хәбәр арасында гына була торган бәйләнеш, бу вакытта иярүче сүз (хәбәр) ияртүче сүз (ия) белдергән төшенчә турында нинди дә булса бер яңалык хәбәр итә
11. Иярүче сүз ияртүче сүздән аңлашылган әйберне (төшенчәне) шуңа охшаган башка әйберләрдән (төшенчәләрдән) аерып, конкретлаштырып килә торган бәйләнеш
12. Иярүче сүз, ияртүче сүздән соң килеп, аңа өстәмә аныклык, төгәллек бирә торган бәйләнеш
13. Ике яки берничә мөстәкыйль сүзнең төгәлләүле мөнәсәбәткә екрүе нәтижәсендә ясалган һәм төгәлрәк төшенчәне белдерә торган төзелмә
14. Жөмләдә баш килештәге сүз белән бирелеп, хәбәрне үзенә ияртә торган грамматик бәйсез кисәк
15. Жөмләнең ия турында хәбәр итә һәм аңа грамматик буйсына торган баш кисәге
16. Жөмләнең барлык кисәкләре дә бер генә баш кисәк янында оешып бетсә, андый жөмлә нинди була?
17. Иясе дә, хәбәре дә булган жөмлә
18. Баш кисәктән аңлашылган процессның үтәүчесе конкрет билгеле булган бер составлы жөмлә
19. Баш кисәктән аңлашылган процессның үтәүчесе конкрет билгеле булмаган бер составлы жөмлә
20. Әйберләренең, билгеләренең яки төрле күренешләренең исемнәрен атау юлы белән аларның булу-булмауларын хәбәр итә торган жөмлә
21. Башка сүзләренә ияртеп жәенкеләнә алмый торган сүзләр белән бирелгән жөмлә
22. Жөмләнең предмет төшенчәсен атаучы кисәгенә ияреп, шул предметларның билгесен, санын һәм кемгә (нәрсәгә) каравын белдерүче кисәк
23. Жөмләнең процесс белдерүче сүз белән бирелгән теләсә кайсы кисәгенә ияреп, процессның (яки билгенең) объектын, үтәүчене яки нинди дә булса бер хәл кичерүче әйберне (затны) һ.б. мәгънәләрен белдерүче иярчен кисәк
24. Әгәр тәмамлык процесс турыдан-туры кагыла торган әйберне, төшенчәне белдерсә, андый тәмамлык нинди була?
25. Тәмамлык процесс турыдан-туры кагылмый торган әйберне, затны белдерсә, андый тәмамлык нинди була?
26. Жөмләнең фигыль, сыйфат, рәвеш һәм процесс белдерүче башка сүзләр белән бирелгән кисәгенә ияреп, процессның яки билгенең билгесен, яисә процессның үтәлү рәвешен, вакытын, урынын, юнәлешен, максатын, сәбәбен, шартын, күләм-дәрәжәсен белдерә торган кисәк
27. Процессның яки билгенең булу яки юнәлү урынын белдерә торган кисәк
28. Процессның үтәлү вакытын яки билгенең булу-булмау вакытын белдерә торган кисәк
29. Процессның ничек һәм ни рәвешле үтәлүен яисә нинди дә булса бер хәлнең яки билгенең билгесен, сыйфатын белдерә торган кисәк
30. Процессның яки билгенең күләмен, дәрәжәсен белдерә торган кисәк
31. Процессның үтәлү-үтәлмәү, билгенең булу-булмау максатын белдерә торган кисәк
32. Процессның үтәлү-үтәлмәү, билгенең булу-булмау сәбәбен белдерә торган кисәк
33. Ияртүче кисәктән аңлашылган процессның киресе булачагын белдерә торган кисәк
34. Ияртүче кисәктән аңлашылган процессның үтәлү-үтәлмәвенә шарт булып тора торган процессны белдерә торган кисәк
35. Ияртүче кисәктән соң килеп, аңа аныклык кертә торган кисәк
36. Сөйләүченең чынбарлыкка, тыңлаучыга, жөмлә эчтәлегенә, төзелешенә мөнәсәбәтен белдерә торган кисәкләр

37. Сөйләм төбөлгөн затны, эйберне белдерүче сүзләр
38. Сөйләүченең сөйләм эчтәлегенә, төзелешенә һәм сөйләм обстановкасына мөнәсәбәтен белдерүче сүзләр
39. Нинди дә булса бер кисәккә караган һәм шул кисәккә карата бер үк мәгънә мөнәсәбәтендә торган кисәкләр
40. Аның турында яңалык хәбәр итү өчен алынган төшенчә (һәм аны белдерүче сүзләр)
41. Сөйләм предметы турында яңалык хәбәр итә торган сүзләр (һәм аның эчтәлеге)
42. Жөмләнең ахырына чыгарып, өстәп әйтелгән кисәге
43. Нәрсәне булса да раслаучы жөмлө
44. Нәрсәне булса да инкяр итүче жөмлө
45. Чынбарлыкта булган күренешләр, эйберләр турында хәбәр итүче жөмлө
46. Нинди дә булса сорауны белдергән жөмлө
47. Сөйлүченең боеруын, үтенүен, чакыруын, киңәшен белдерүче жөмлө
48. Көчле тойгы белән әйтелә торган жөмлө
49. Контекст, обстановка, мимика, жестлардан аңлашыла торган кисәге яки сүз формасы кулланылмаган жөмлө
50. Икедән артык хәбәрлеге булган жөмлө

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если допущены 8-10 ошибок;
- 6 баллов выставляется студенту, если допущены 20 ошибок;
- 4 балла выставляется студенту, если допущены 30 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 40 ошибок.

Типовые задания для индивидуального опроса № 5

Сүзләр арасында тезүле һәм ияртүле бәйләнешләрне күрсәтегез, бәйләүче чараларын атагыз.

1 Вариант

Мин авылыбызның ... Рамазан чишмәсе буенда утырам. Ул авыл уртасындагы таулык куеныннан агып чыга да, ун адымлап йөгереп баргач, кечкенә елгачык эченә кереп югала.

Елганы чыпчыклар төркеме сырып алган. Алар чыркылдаша-чыркылдаша су чәчрәтеп уйныйлар. Томшыкларына тамчылар алып, күккә чөяләр дә, кабат кабып йотмакчы булып, югары күтәреләләр. Берәздән тагын әйләнеп кайталар!

Чыпчыклар уенына мавыгып, чишмә төбенә килеп төшкән сандугачны күрми дә калганмын икән. Бу ялгыз кош елга суына да, шунда чыркылдашып уйнаган чыпчыклар төркеменә дә исе китмичә, чишмәнең түренәрәк узды. Су буена килеп житкәч, чишмәгә үрелер өчен, урын жайларга кереште. Аннары үзенә сусап-кибеп беткән томшыгын агымга төртте... (Г. Гыйльман).

2 Вариант

Бу вакыйга, ягъни минем мәктәпкә беренче баруым, хәтеремдә мәңгә сакланыр. Ул агач ... авылның, бигрәк тә бала-чага белән яшьләрнең һәм хатын-кызларның, иң яраткан урыны булып эверелде (М. Мәһдиев). Аерата төпчек кызлары - игезәкләр - сылу булып үсте (А. Гыйләжев). Без, малайлар, арба артыннан ияреп йөрибез (Ф. Хәсни) Бу бит – бөтен группаның, бөтен курсның, хәтта факультетның уртак бәйрәме (Ф. Латыйфи). Ә киләчәк, матур киләчәк, мине үзенә чакырып, ашыктырып тора (Ф. Әмирхан). Миңа, ялларның иң күп көннәрендә зур шәһәрләрдә тора торган шәһәр баласына, бу кырда үсә торган мең төрле чәчәкләрнең берсенә дә исемнәре мәгълүм түгел (Ф. Әмирхан). Ә иң кечкенәсе - ике яшьтәгесе - тезләнгән килеш капланып яткан (М. Мәһдиев).

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 6 баллов выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 7-8 ошибок.

Типовые задания для индивидуального опроса № 6**1 вариант****Кереш һәм эндәш сүзләр янында кирәкле тыныш билгеләрен куеп языгыз.**

- 1) Хәер ул башкасын көтмәгән иде дә (Н. Фәттаһ).
- 2) Һәрхәлдә Сирин шулай уйлый (Ф. Латыйфи).
- 3) Ниһаять Наис Гамбәрнең соңга калып та соңармаган шигырьләре беренче китап булып басылып чыкты (М. Галиев).
- 4) Гаҗәп бит кунак булган жирендә татып караган бик тә тәмле ризык гомерең буена онытылмый, хәтергә сеңеп кала (М. Галиев).
- 5) Дәресен әйткәндә кеше дигән затның шундый психологиясе аркасында нинди шәп драма әсәрләре дөньяга килгән (М. Галиев).
- 6) Кыскасы Муса әфәнде дворянский бүлмәгә утыртылган иде (З. Бигиев).
- 7) Рәхмәт сиңа тормыш (Г. Рәхим).
- 8) Тотышымны югалттым би! (Н. Фәттаһ).
- 9) Әй бөдрә чәч зәңгәр күз
әйтмәм бәгърем авыр сүз (Халык жыры).
- 10) Инешләрем кая югалдыгыз
Болыннарым кая киттегез?! (В. Фатыйхов).

2 вариант**Кереш һәм эндәш сүзләр янында кирәкле тыныш билгеләрен куеп языгыз.**

- 1) Әлбәттә бездә махсус «Фал китаплары», «Юраулыклар», «Тәгъбирнамәләр» дә күп булган. (Х. Мәхмүтов).
- 2) Чыннан да халыкның рухи дөньясы бер әдәбият белән генә чикләнми бит (М. Госманов).
- 3) Димәк узган тарихны гыйльми объектив рәвештә тулы белер өчен, аны төрле яктан яктырткан чыганақларның да санын ишәйтәргә, баетырга кирәк икән (М. Госманов).
- 4) Бәлкем эченән генә сагынандыр, ләкин тыштан бервакытта да күрсәтми иде (Ә. Еники).
- 5) Иншалла милләтебез шулай бердәм булса, югалып калабыз (Ф. Хәкимова).
- 6) Алла боерса быелгы елның сентябрәнән пансион-мәктәп ачарга телим (Ф. Хәкимова).
- 7) Резидәкәй матур ни кайгың бар
Нигә башың түбән иясең? (И. Юзеев).
- 8) Лачыннарым мин сезгә ышанам, баһадирыгыз йөзенә кызыллык китермәссез (Н. Фәттаһ).
- 9) Юксынырбыз сине Остаз! (М. Галиев).
- 10) Әй Казаным гүзәл шәһре Казаным

Синдә үтте күпме көз һәм язларым.

Синдә сөйдем, синдә ярлар сайладым,

Синдә жайсыз тормышымны жайладым. (Ф. Яруллин).

Критерии оценки (в баллах):

- 7 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 3 балла выставляется студенту, если допущены 5-6 ошибок;
- 1 балл выставляется студенту, если допущены 8-9 ошибок.

Типовые задания для индивидуального опроса № 7

1. Синтетик кушма жөмлэләрне укыгыз. Баш һәм иярчен жөмлэләрне табып, үзара ничек бәйләнешкә керүләрен аңлатыгыз.

- 1) Караңгы төшүгә, Туктамыш тагын бер кат артына әйләнеп карады (Г. Гарифуллин).
- 2) Көн салкын булса да, ноябрь кояшы үзен сиздерә башлады (М. Галиев).
- 3) Яңгыр башланганга күрә, алар бар нәрсәләрен жыеп кайтып киттеләр (Г. Әпсәләмов).
- 4) Китү көннәре житмәс өчен, ул кулыннан килгәннең барысын да эшләргә эзер иде (Ф. Латыфи).
- 5) Көче бар тау күчерер (Мәкаль).
- 6) Өем минем яктырсын дип,
Ут элдердем шәмнәргә (Л. Лерон).

2. Синтетик кушма жөмлэләрдә тиешле тыныш билгеләрен куеп языгыз.

- 1) Ходай кушылдырганны кеше аера алмас. (Мәкаль).
- 2) Башкалар ду килеп шаулашып шатланышып барганда мин моңаеп барам. (Г. Исхакый).
- 3) Эти-әнисе аның хәлен белеп торсын дип ул аларга атна саен хат язды (Ф. Хәсни).
- 4) Үзең тапмаган малың кадере булмас. (Мәкаль).
- 5) Казларны юып келәт киштәсенә мөнгереп элгәннән соң кызлар эре көмеш чәчәкләр төшерелгән яшел зәңгәр чиләкләр белән чишмәгә су алырга төшәләр. (Г. Бәширов).
- 6) Көче бар тау күчерер (Мәкаль).

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 8 баллов выставляется студенту, если допущены 1 ошибка;
- 6 баллов выставляется студенту, если допущены 2 ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 5 ошибок.

Типовые задания для письменных ответов на вопросы № 4

1. Синтаксис фәнненең төп өйрәнү объекты
2. Сөйләм, фикер, әйтү максаты, чынбарлык, сөйләүче һәм тыңлаучы арасындагы мөнәсәбәтләрне билгеләгез
3. Синтаксис һәм логика, сөйләм белән фикерләү арасындагы мөнәсәбәтләрне билгеләгез
4. Сөйләмнең төп үзенчәлеге: модальлек һәм хәбәрлеккә характеристика бирегез
5. Хәбәрлек ничек белдерелә?
6. Модальлек ничек белдерелә?

7. Сөйләм берәмлекләрэн атагыз
8. Интонация һәм аның сөйләмдәге ролен билгеләгез
9. Интонациянең төп элементларын атагыз
10. Интонациянең төрләрэн атагыз

Критерии оценки (в баллах):

- 5 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 3 балла выставляется студенту, если допущены 4 ошибки;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 6 ошибок.

Типовые задания для письменной контрольной работы № 9

1. Тест сорауларына җавап бирегез

1. Сүзтезмә ул —

- а) Ике яки өч мөстәкыйль сүзнең ачыклаулы мөнәсәбәткә керүе нәтижәсендә ясалган һәм төгәлрәк төшенчәне атый торган синтаксик төзелмә;
- ә) Өч мөстәкыйль сүзнең хәбәрлекле мөнәсәбәткә керүе нәтижәсендә ясалган сүзләр;
- б) тезмә сүзләр җыелмасы.

2. Хәбәрлекле мөнәсәбәт нигезендә барлыкка килә:

- а) сүзтезмә;
- ә) жөмлә;
- б) синтагма.

3. Мөстәкыйль сүзләрнең санына карап, сүзтезмә нинди төрләргә бүленә?

- а) фразеологик;
- ә) катлаулы;
- б) гади.

4. Иярүче кисәкнең кайсы сүз төркеменнән булуына карап, сүзтезмәләр ничә төркемгә бүленә?

- а) 8;
- ә) 5;
- б) 7.

5. Кояш кебек балку сүзтезмәсенең төзелешен билгеләгез.

- а) гади;
- ә) катлаулы.

6. Мисаллардан сүзтезмәләрне генә аерып языгыз.

- а) стена сәгәте;
- ә) кура җиләге;
- б) тимер юл;
- в) күлмәклек тукыма;
- г) кычыткан чыпчыгы.

7. Яттан сөйләү сүзтезмәсенең мәгънәви бәйләнешен билгеләгез.

- а) урын мөнәсәбәте;
- ә) объект мөнәсәбәте;
- б) рәвеш мөнәсәбәте.

8. Сүзләр арасында нинди бәйләнеш булганда гына, сүзтезмә барлыкка килә?

- а) тезүле;

ә) ияртүле.

9. Аныкклаулы мөнәсәбәтне билгеләгез.

- а) керү белән курку; ә) барырга әзерләнү;
- б) карарга дип бару;
- в) мактаньрга ярату.

10. Иярүче кисәк ияртүче кисәккә түбәндәге чаралар ярдәмендә бәйләнә:

- а) кушымчалар, бәйлек һәм бәйлек сүзләр;
- ә) кушымчалар, тезүче теркәгечләр.

2. Тиешле урыннарда ия белән хәбәр арасына тыныш билгеләре куеп языгыз, кагыйдәләрен аңлатып, нәтижә ясагыз. Ия һәм хәбәрләренең төрләрен билгеләгез

- 1) Моң бүтән телләргә тәржемә ителми торган, ходай сулышы белән яратылган тылсымлы сүз (М. Галиев).
- 2) Мәхәббәт ул үзе иске нәрсә, тик һәр йөрәк аны яңарта (Н. Такташ).
- 3) Бөтен булган байлыгы урман, чишмәләр һәм кешеләр (М. Мәһдиев).
- 4) Балам балым, баламның баласы жаным (Мәкаль).
- 5) Бу Гөлбану өчен икенче сынаш иде, ләкин сер бирмәде (Г. Ибраһимов).
- 6) Дүрт дүртең уналты.
- 7) Мин миләүшә чәчәк, ә син горур имән
Йә син бөркет, ә мин очар юлың туры (Л. Янсуар).
- 8) Бу борынгыдан килгән сәнгатьнең язылмаган кануны (М. Галиев).
- 9) Дошманни жиңү өчен иң көчле корал аңа изгелек итү (Р. Фәхретдин).
- 10) Без гадиләр түгел,
Без галиләр (З. Насыйбуллин).

Критерии оценки (в баллах):

- 25 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 20 баллов выставляется студенту, если допущены 4 ошибки;
- 15 баллов выставляется студенту, если допущены 8 ошибок;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 12 ошибок;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены 16 ошибок.

Типовые задания для письменной контрольной работы № 10

Тезүле һәм ияртүле бәйләнеше белдерүче чараларның икесе дә катнашып ясалган кушма жөмлөләрне табыгыз, бәйләүче чараларның кайсы төргә (каршы куючы, жыючы теркәгеч, мөнәсәбәтле сүз, ияртүче теркәгеч һ. б.) каравын әйтегез. Ике аналитик бәйләүче чаралы жөмлөләрне аерып чыгарыгыз.

1. Хәллә моны, әлбәттә, эшли алмады, һәм шунлыктан кәефе тагын да кырыла төште. (Ф. А.) 2. Әгәр Клара урынында берәр дөнья күргән олы кеше булса, ул бу өйләргә карап авылның үткән тарихын да, бүгенге хәлен дә китаптан укыган шикелле укыр иде. (Ә. Е.) 3. Бу аңарда горурлык һәм өстенлек тойгысы уятты. Әмма шул ук вакытта үзе белән алар арасында никадәр тирән аерма барлыгын, үзе яшәгән жинел, гамьсез тормышның аларда юклыгын, хезмәтнең әле нәрсә икәннен белмәстән, үзенә алар күрмәгән ганимәтләр белән файдалануын, ләкин аларның, шушы аерманы сизгән хәлдә дә, аны энә ничек якин туган итүләрен ул эчке бер унайсызлану белән хис итмичә кала алмады. (Ә. Е.) 4. Хәер, мәчет

катында кечкенә мэдрәсә булган, эмма ләкин электр да, клуб та булмаган. (Ә. Е.) 5. Ул моны, билгеле, бик тели дә иде, шуна күрә, күпме генә озак вакыт узмасын, ничек тә очрашудан, күрешүдән тыелырга тырыша иде. Ләкин шуның белән бергә ул аны һич оныта алмый иде, сагына иде... (Ә. Е.) 6. Шулай итеп, Рәшидәнең күңелендә уяна башлаган бөтен шикләре, үпкәләре тарала да бетә иде. Ләкин шулай да яшь ханым соңгы вакытта беркадәр үзгәрә төште. (Ә. Е.) 7. Бөтен хикмәт шунда ки, директорның ашыкмыйча жайлап кына, эмма бик төпле итеп сөйләгән сүзләренә каршы куярлык дәлилләре аның житәрлек түгел иде. (Ә. Е.) 8. Без аны бик соң сиздек һәм шунлыктан тиешле хәзерлекне күреп бетермәдек. (Ш. У.) 9. Иске үзе, ә шулай да Горур мәрмәр сарайларда. (С. Сөл.)

2. Иярченле кушма жөмлэләрне бер төрдән икенче төргә күчереп языгыз.

1. Камил шулкадәр онытылган иде ки, Мәдәниянең тамак кыруын да ишетмәде. (Г. Б.) 2. Ул никадәрле сак йөрсә дә, йөргән эзен яшерү өчен ничаклы чараларга керешсә дә, «без капчыкта ятып кала алмады»... (Г. И.) 3. Ерактан ак таң беленгәндә, жәйләү аяк өстендә иде инде. (Г. И.) 4. Алтынчәч байбичәнең гомерлек гадәте, бар: ул, бер жәйләүдән икенче жәйләүгә күчкәндә, һәрвакыт төя өстендә барырга ярата иде. (Г. И.) 5. Хатын-кыз өйне корып йөргәндә, Сарсымбай үзе эле яңа килеп житкән маллар — бияләр, куйлар, сыерлар арасында иде. (Г. И.) 6. Сайлау минуты килеп житкәнгәчә, дала менә шундый шау-шулар, муга, талашлар эчендә туктаусыз кайнады. (Г. И.) 7. Вакыт-соң булса да, килеп, коедан су китереп, самовар куйды... (Г. И.) 8. Бер атна үтүгә, югары-түбән ат жибәрәп, илне жыйдылар. (Г. И.) 9. Ул әйтмәсә, син аңардан келәшчә белән дә тартып алалмыйсың. (Ә. Е.) 10. Бу юлы да алар аны якларга һәм сакларга тиешләр, чөнки, бердәң, ул адарга бик кирәк кеше, икенчедән, кимчелекләр өчен бары бер ул гына гаепле түгел икәнлеген бик яхшы белеп торалар. (Ә. Е.) 11. Ишек-капкалар бикле ялан кадәр йортта япа-ялгыз кеше көтеп утыру гомумән жиңел түгел инде ул... (Ә. Е.) 12. Иң гажәбе шунда ки, кызыл галифеле, ак папахалы Коръян Хафизны хәзрәттән" башка Дәүләткәй кешеләреннән берәү дә күрми. (Ә. Е.) 13. Үзе турында мастер нәрсә уйлый икән — Таһирның тизрәк шуны беләсе килде. (Х. С.) 14. Колагында эле һаман да Сәйдәшевнең ачы тавышы ишетелеп торган хәлдә, Гаяз ике арадагы кечкенә капка аша Локманнарга керде. (Х. С.) 15. Кара кирәк икән, татар күчерүчесе казан корымына нидер кушкан. (М. Г.) 16. Игътибар итегез: ай да, көн дә, хәтта сәгать тә бар, ә ел юк! (М. Г.)

Критерии оценки (в баллах):

- 15 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 8 ошибок;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены 17 ошибок;
- 3 балла выставляется студенту, если допущены 20 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 22 ошибки.

Типовые задания для письменной контрольной работы № 11

1 вариант

1. Катлаулы кушма жөмлэләрдә тиешле тыныш билгеләрен куеп языгыз.

- 1) Башта кыш буе буран котырды авыл юлларын урамнарны тирән көрт басты аякланып йөрерлек хәл калмады. (Ф. Бәйрәмова).
- 2) Кайсы ни әйтсә икенчесе шундук килешә һәм кайсы кая кузгалса икенчесе шундук аның артыннан иярә (М. Маликова).
- 3) Алмагачлар тирә-якка хуш ис бөрки урман өстендә ак томан тирбәлә чәчәкләрдә шатлык яшьләредәй чык бөртекләре ялтырый. (Г. Сабитов).
- 4) Алар парлашуга залдагылар бер нәрсәгә игътибар иттеләр кавалер белән дама икесе дә пөхтә матур ак киёмнән икесе дә төз сылу гәүдәле икесе дә жылкенеп вальс бииләр һәм аларның биеу

залдагы башка биючелэрнекенэ караганда күпкэ дэртлэрэк нэфисрэк сыгылмалырак иде. (Ә. Салах).

2. Текстка анализ ясагыз

...Әби безне авыл чыкканчы озата барды. Ул таягына таянып экрен генә атлый. Фатих белән безнең йөрәк түзми, тизрәк чабып китәсе, урманга житәсе килә. Әлеге керәшен авылы шул урман артында ич. Анда барып житсәк, Микулай дэдәйне табабыз да табабыз инде.

Уф, жылкапкага життек. Әби таягына таянып баскан килеш дога кылды да:

— Йә, балалар, Аллага тапшырдык, исән-сау йөрөп кайтыгыз,— дип, басу капкасы төбөндө басып калды.

Фатих белән житәкләшеп алга йөгәрдек. Аякларыбызда жылы оекбашлар белән өр-яңа чабаталар. Әби ул чабаталарны урта урамның Шәйхулла бабайдан үрдереп алдырган иде. Олтанлы булса да киез итекләребез дә бар барын. Тик әби әйтә, озын юлга чабата жинел була, ди. Дөрес әйтә, аяклар үзләрәннән үзләре атлыйлар.

Әнә якында гына урман караеп күренә. Урман артынан иренеп кенә кояш күтәрелеп килә. Тирә-юньдә ник бер жан иясе булсын. Тып-тын, ап-ак кар дәрьясы. Өстән карасаң, Фатих белән без, мөгаен, шул дәрьяга төшкән ком бөртеге кебек кенә күренәбез булыр. Күңелләр ашкына (Р. Хафизова).

2 вариант

1) Алар парлашуга залдагылар бер нәрсәгә игътибар иттеләр кавалер белән дама икесе дә пөхтә матур ак киёмнән икесе дә төз сылу гәүдәле икесе дә жылкенеп вальс бииләр һәм аларның биеу залдагы башка биючеләрнекенә караганда күпкэ дэртлэрэк нэфисрэк сыгылмалырак иде. (Ә. Салах).

2) Көймәче Шамил читтэрэк суга иелгән өянкөгә атланып балык кармакый арырак ялкау гына койрыгы белән чебен куа-куа Актүш черем итә үлән арасында чикерткәләр черкелди дымсу урында күрән-үләннәрдән экәм-төкәмнәр югарыга үрмәли әйтерсен лә алар күкнең үзенә житмәкче яр өстендәге ташта ... кара сыртлы житез кәлтәләр «ялт» итеп үлән арасына чума Идел өстендә кояшта ялтырап көмеш балыклар сикерешә. (Х. Мөдәррисова).

3) Иңкүлектә ялгыз ат утлап йөри күк күкрәгән саен ул муенын турайта да башын тагын ия тышаулы булганга күрә кушаяклап алга сикергәндә яшен яктысы аның ялын ялкын телләре сыман кызарып күрсәтә ат үзе тимерчелек учагынан чыккан утлы күмергә охшап кала (Ә. Гаффар).

4) Ул бик мөлаем бөтен жире килешле сул яктан юл ясап таралган алтын сары чече дулкынланып иңнәренә төшкән зәңгәр күзләренең карашы үткен һәм уйчан түгәрәк ак йөзен берәз эрерәк тигез ак тешләре яктырта тулышып торган иреннәренә чиста күңелле кешеләрдә генә була торган берәз кыенсыну катыш эчкерсез елмаю эленгән (М. Мәһдиев).

2. Текстка анализ ясагыз

Беркөнне кичкырын Илгиз бәхетсез бияләйне Фирүзә йөри торган сукмакка куеп калдырды. Иртәнгә чаклы, аннары иртәдән кичкә чаклы яткан урынында ята бирде бияләй. Берничә көннән Илгизгә үз бияләе бик кызганыч булып тоелды. Карга батып, бозланып беткән бияләйне ул өйгә алып кереп жылытты, киптерде дә Фирүзәләр йорты каршындагы өрәңге ботагына чыгарып элде. Әнә шул көннән бирле ботакта тирбәлә дә тирбәлә сыңар бияләй.

Дөрес, апрель урталарында — күлөгәле урыннарда кар атаулары агарып ята иде әле — Фирүзә дә тотып карады бияләйне. Әнисе алып бирде аны Фирүзәгә. Илгиз, тәрәзә рамына ябышкан көе, нәрсә була инде, дип, уйлый гына башлаган иде, Фирүзә нәрсәдер әйтте дә, тегеләр бияләйне үз урынына элеп, ипи кибетенә таба киттеләр. Бер-берсенә карап сөйләшә-сөйләшә, көлешә-көлешә киттеләр. Илгиз тырнак очын кимерә-кимерә, алар кибет борылышына кереп күздән югалганчы, артларынан карап калды.

Әллә үзен, әллә бияләен кызганып елады инде Илгиз ул көнне. Үзе еламыйм-еламыйм, дип уйласа да, янаклары буйлап тәгәрәгән кайнар тамчылар, елыйсың-елыйсың, дип үртәделәр аны һәм тагын да ныграк елыйсын китерделәр (Ф. Шәфигуллин).

Критерии оценки (в баллах):

- 15 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 2-3 ошибки;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены 4-5 ошибок;
- 3 балла выставляется студенту, если допущены 7-8 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 10 ошибок.

Типовые задания для тестового контроля № 7

1. Сүзләр бер-берсе белән бәйләнешкә кереп, ...
 - а) сүзләр бәйләнешен барлыкка китерә
 - б) жөмлә барлыкка китерә
 - в) сөйләм барлыкка китерә
2. Аергычны ияртеп килгән сүз...
 - а) аерылмыш була
 - б) аныклагыч була
3. Тиңдәш кисәкләр...
 - а) – өтер аша язылучы жөмлә кисәкләре ул
 - б) үзара бәйләнештә торып, бер үк сүзгә карыйлар; бер үк функцияне үтәп, жөмләнең бер үк кисәге булалар
4. Ияртүле бәйләнеш...
 - а) аныккаулы, хәбәрлекле, төгәлләүле мөнәсәбәт ярдәмендә белдерелә
 - б) тезү (санау), каршы кую интонациясе, тезүче теркәгечләр ярдәмендә белдерелә
5. Туры тәмамлык – ...
 - а) ияртүче сүзгә төшем килеше кушымчасыннан тыш чаралар ярдәмендә ияреп килүче тәмамлык ул
 - б) төшем килеше кушымчасы алган (яки алу ихтималы булган) тәмамлык ул
6. Тезүле бәйләнеш ...
 - а) тезүче теркәгечләр ярдәмендә яки тезү интонациясе ярдәмендә тормышка ашырыла
 - б) кисәкчәләр, бәйләкләр, бәйлек сүзләр ярдәмендә тормышка ашырыла
7. Сүзләр арасында аныккаулы мөнәсәбәт булганда, ...
 - а) аныклагычлар барлыкка килә
 - б) бер сүз икенче сүз турында хәбәр итә, бу очракта жөмлә барлыкка килә
 - в) бер сүз икенче сүзгә ачыклап килә, бу очракта сүзтезмә барлыкка килә
8. Урын хәле – эшнең яки хәлнең...
 - а) үтәлү урынын һәм вакытын белдереп, фигыльгә буйсынып килүче иярчен кисәк
 - б) үтәлү вакытын белдереп, фигыльне ачыклап килүче иярчен кисәк
 - в) үтәлү урынын белдереп, фигыльгә буйсынып килүче иярчен кисәк
9. Ике составлы жөмләләрдә ...
 - а) оештыручы үзәк бер генә була, икенчесен өстәп тә булмый
 - б) оештыручы үзәк ике – ия һәм хәбәр
10. Тезмә сүз ...
 - а) бербөтен була, бер төшенчәне гомумиләштереп атый
 - б) теге яки бу төшенчәне ачыклап күрсәтә
11. Шарт хәле – эшнең яки хәлнең...
 - а) шартын һәм ничек үтәлүен белдереп, фигыльгә буйсынып килүче иярчен кисәк
 - б) ничек үтәлүен белдереп, фигыльне ачыклап килүче иярчен кисәк

- в) шартын белдереп, фигыльгә буйсынып килүче иярчен кисәк
12. Сүз жөмлөлөрдә ...
- а) бер баш кисәк кенә була
 - б) икенче сүз өстәп булмый
 - в) берничә сүз дә булырга мөмкин
13. Сүзтезмәдә...
- а) мөстәкыйль мәгънәле берничә сүз була, алар бер төшенчә белдерә, таркалмыйлар
 - б) кимендә ике мөстәкыйль мәгънәле сүз була, алар, үзара төгәлләүле мөнәсәбәткә кереп, бер төшенчә белдерә
14. Урын хәле үзен ияртүче фигыльгә...
- а) килеш кушымчалары, бәйлек яки бәйлек сүзләр, янәшә тору юлы белән иярә
 - б) килеш кушымчалары, бәйлек яки бәйлек сүзләр, хәл фигыль кушымчалары, янәшә тору юлы белән иярә
15. Тулы жөмлөдә...
- а) мәгънә тулылыгы өчен кирәк булган кисәкләрнең кайберләре кулланылмый да кала
 - б) мәгънә тулылыгы өчен кирәк булган кисәкләрнең барысы да була
16. Жөмлө ...
- а) төрле интонация белән укылырга мөмкин
 - б) һәрвакыт билгеле интонация белән әйтелә, укыла
17. Күләм хәле үзен ияртүче фигыльгә...
- а) рәвешләр, бәйлек яки бәйлек сүзләр ярдәмендә иярә
 - б) хәл фигыль кушымчасы, чагыштыруны белдерүче –дай/-дәй, -ча/-чә кушымчалары; бәйлек яки бәйлек сүзләр, янәшәлек юлы белән иярә
15. Өстәлмә...
- а) хәбәр итү үзлегенә ия булган ким жөмлө
 - б) оешып беткән жөмлөгә өстәлеп килгән сүз
16. Жөмләне укыгандагы тавыш хәрәкәте.....
- а) жөмләнең төзелешенә бәйле була
 - б) жөмләнең төзелешенә бәйле булмый
17. Шарт хәле үзен ияртүче фигыльгә...
- а) шарт (яки хәл) фигыльгә да, дә, та, тә кисәкчәләре өстәлү, боерык фигыль формасы; бәйлек сүзләр ярдәмендә иярә
 - б) шарт фигыль кушымчасы, бәйлек сүз, сорау кушымчалары ярдәмендә иярә
18. Жөмлөдәге сүзләрнең туры тәртибе булганда, ...
- а) ия– хәбәрдән, аергыч – аерылмыштан, тәмамлык һәм хәлләр – үзләре ияргән сүздән алда, аныклагыч аныкланмыштан соң килә
 - б) сүзләр, үзләренең гадәти урыныннан күчерелеп, башкача урнаштырылырга да мөмкин
19. Боерык жөмлө...
- а) сөйләүченең ихтыярын – эшкә кушуын, үтенүен, өндәвен, боеруын белдерә
 - б) сорау интонациясе белән әйтелә, сорау алмашлыклары яки сорау кисәкчәләре ярдәмендә ясала
 - в) тыныч, салмак тавыш белән әйтелә һәм, гадәттә, хәбәр белән тәмамлана
20. Аныклагыч үзен ияртүче сүзне ...
- а) ачыклап килә
 - б) ачыкламый, аның мәгънәсенә аныклык, төгәллек кенә өсти
21. Аергыч ...
- а) предметны, затны белдерә
 - б) предметның билгесен белдерә
 - в) эшнең үтәлү урынын, вакытын, максатын, сәбәбен белдерә
22. Тойгылы жөмлөләр ярдәмендә...
- а) кешегә хас булган тойгылар – шатлану, кайгыру, соклану, үкенү, шикләнү, курку, ис китү теләк һ.б.

- б) хикэялэү, белергэ телэү, боеру, кушу, үтенү кебек мәгънэлэр белдерелә
23. Эндәш сүзләр –
- а) сөйләүченең чынбарлыкка, сөйләм эчтәлегенә мөнәсәбәтен белдерүче сүзләр алар
 - б) сөйләм төбәлгән затны белдерүче кисәкләр
24. Тәмамлык...
- а) исем яки исем урынында килгән башка сүз төркемнәре белән белдерелә
 - б) гадәттә, сыйфат яки исем, рәвеш белән белдерелә
 - в) гадәттә, рәвеш яки исем, фигыльләр белән белдерелә
25. Раслауны белдерүче жөмлөләрдә...
- а) сүзләрдән соң инкаръ итүне белдерүче сүз һәм кушымчалар булмый
 - б) фигыль составында юклык кушымчалары, фигыльдән кала сүз төркемнәре янында *түгел* яки *юк* сүзе, *-сыз*, *-сез* кушымчасы була
26. Жәенке жөмлә...
- а) баш һәм иярчен кисәкләрдән төзелә
 - б) баш кисәкләрдән генә төзелә
27. Гади жөмләдә ...
- а) ике яки икедән күбрәк хәбәрлек була
 - б) бер генә хәбәрлек булла
28. Фикерне йомгаклауны белдерүче кереш сүзләрне күрсәтегез
- а) башлыча, ниһаять, ахры, ичмасам
 - б) шулай итеп, димәк, кыскасы, жыеп әйткәндә
 - в) беренчедән, икенчедән, өченчедән
29. Гади ия...
- а) бер генә сүз белән белдерелә
 - б) тезмә сүз белән белдерелә
 - в) бер һәм берничә сүз белән белдерелә
30. Тотрыклы сүзтезмәләр – ...
- а) тезүле һәм ияртүле бәйләнештәге сүзләр
 - б) сөйләм барышында, кирәк вакытларда гына төзелгән сүзләр тезмәсе
 - в) кисәкләре арасындагы мәгънә мөнәсәбәтләре югалу нәтижәсендә таркалмый (үзгәрми) тотрыклы сүзтезмәләр

Критерии оценки (в баллах):

- 25 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 20 баллов выставляется студенту, если допущены 5-6 ошибок;
- 15 баллов выставляется студенту, если допущены 12 ошибок;
- 10 баллов выставляется студенту, если допущены 18 ошибок;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены 24 ошибок.

Типовые задания для тестового контроля № 8

1. Синтаксис

- 1) сүзләр бәйләнешен өйрәнә;
- 2) жөмлөләр бәйләнешен өйрәнә;
- 3) сөйләм төзелешен (сүзләр һәм жөмлөләр бәйләнешен) өйрәнә;
- 4) сүзтезмәләрне өйрәнә

2. Сөйләмне оештыруда беренче дәрәжәдәге рольне

- 1) хәбәрлекле мөнәсәбәт уйный;
- 2) төгәлләүле мөнәсәбәт уйный;
- 3) аныклаулы мөнәсәбәт уйный.

3. Сүзләр бәйләнеше арасыннан хәбәрлекле мөнәсәбәтне билгеләгез:

- 1) хат сиңа;
- 2) укыса, сөйләү;
- 3) шәһәрдә тору;
- 4) укый торган китап.

4. Сүзләр бәйләнеше арасыннан ачыклаулы мөнәсәбәтне билгеләгез:

- 1) гүзәлсең син;
- 2) Тукайның, бөек шагыйрьнең;
- 3) Кара диңгез;
- 4) урам буеннан йөрү.

5. Сүзләр бәйләнеше арасыннан аныклаулы мөнәсәбәтне билгеләгез:

- 1) син яраткан чәчәкләр;
- 2) эшли-эшли ару;
- 3) дусларның, бигрәк тә Нуриянең;
- 4) Дамир — эшмәкәр.

6. *Мәрьям өчен авыр сүзтезмәсендә:*

- 1) максат мөнәсәбәте;
- 2) билге мөнәсәбәте;
- 3) объект мөнәсәбәте;
- 4) рәвеш мөнәсәбәте.

7. Жөмләнең структур үзәген төзүче иң әһәмиятле кисәкләр булып

- 1) баш кисәкләр килә;
- 2) иярчен кисәкләр килә;
- 3) модаль кисәкләр килә;
- 4) аныклагычлар килә

8. Я, рәхим итегез, Гали абзый, яраткан коймагыгыздан авыз итегез. (Г.Ә.). Бу жөмләнең иясе булып килә:

- 1) Гали абзый;
- 2) иясе юк;
- 3) ким жөмлә, иясе кулланылмаган.

9. Жылы сөяк сындырмый, салкын жанны тындырмый (М.) жөмләсендә ия булып:

- 1) жылы, салкын сүзләре;
- 2) салкын сүзе;
- 3) сөяк, салкын сүзләре килә

10. *Кайтып җитсәм, бер туйганчы елыйм сиңа ятып, яшел чирәмем!* (С.Сөләйманова) жөмләсендә туйганчы сүзе

- 1) вакыт хәле;
- 2) рәвеш хәле;
- 3) күләм хәле;
- 4) хәбәр булып килә

11. *Киткән урманга утынга, ялгызы бер ат җигеп* (Г.Тукай) жөмләсендә утынга сүзе

- 1) туры тәмамлык;
- 2) кыек тәмамлык;
- 3) максат хәле;

4) сәбәп хәле булып килә

**12. Бик борынгыдан бабалар аша миңа да килеп әжиттең.
Бирдең аң, Бирдең белем.**

Хәзер инде Офыктагы маяк булып алга чакыр, татар теле, Тукай теле! Туган телем!
(Акъегет).

Әлеге шигырь юлларында бирелгән жөмлөләр:

- 1) бер составлы билгеле үтәүчеле жөмлөләр;
- 2) бер составлы билгесез үтәүчеле жөмлөләр;
- 3) ике составлы жөмлөләр;

13. Үз бусагаңнан чыгып киттеңме, туган әңиреңне аңлый баилыйсың, нызрак сагынасың
(А.Гыйлажев) жөмлөсе:

- 1) ким жөмлө булып килә;
- 2) гомуми үтәүчеле жөмлө;
- 3) билгеле үтәүчеле жөмлө.

14. Фразеологик сүзтезмәне табыгыз.

- А) Ватанны саклау;
- Ә) яхшы кеше;
- Б) башны ташка бәрү;
- В) агачтан ясау,

15. Фигыльле исем сүзтезмәне табыгыз.

- А) алмагач утыртасы урын;
- Ә) кирәк кадәр икмәк;
- Б) хат язарга ашыгу;
- В) авыл аркылы үтү.

16. Кушма фигыль хәбәрле жөмләне табыгыз.

- А) Кояшның соңгы нуры күздән югалды (Г.Б.);
- Ә) Ә язмыш аңа каршы барырга әйтә (И.Г.);
- Б) Ә хәле аның жилкә кашырлык (Ә.Е.);

17. Максат хәле булган жөмләне табыгыз.

- А) Аның әрнүдән йокылары кача иде (Г.И.);
- Ә) Минем күзләрем ул хәтле жете түгел, алай да күрәм (Г.Б.);
- Б) Киткән урманга утынга, ялгызы бер ат жигеп (Г.Т.).

18. Дөрес раслауны билгелзгез.

- А) Жөмләнең барлык кисәкләре дә тиндәш була;
- Ә) Жөмләнең баш кисәкләре тиндәш була ала;
- Б) Жөмләнең иярчен кисәкләре тиндәш була.

19. Хәбәрлекнең санын билгеләгез.

Качаклар, ял өчен яшерен урын табылганга шатланып, Григорий артыннан киттеләр (А.Р.)

- А) бер;
- Ә) ике;
- Б) өч.

20. Синтаксисның өйрәнү объекты —

- 1) сүз төркемнәре системасы;

- 2) шәһәр һәм авыл атамалары;
- 3) сөйләм төзелеше;
- 4) сүз ясалыш юллары.

21. Бармак аша карау, күз ачып йомганчы, колак салу, тел дәйләнми, алтын куллы. Бу —

- 1) ирекле сүзтезмәләр;
- 2) тотрыклы сүзтезмәләр;
- 3) жөмлөләр.

22. Күпнокта урынына нинди тыныш билгесе куела: Менә минем актык сүзем шул ... мин, Галия үзе риза булмаса, Валиевларга бирмим (Г.И.).

- 1) ике нокта;
- 2) сызык;
- 3) өтер;
- 4) күпнокта.

23. Үзара ияргү юлы белән бәйләнгән жөмлөләрдән торган кушма жөмлө ничек атала?

- 1) тезмә кушма жөмлө;
- 2) иярченле кушма жөмлө

24. Чиләк-чиләк бәрәңге, кәрзин-кәрзин алма сүзтезмәләрендә бәйләүче чара:

- 1) янәшәлек;
- 2) сүзләрне кабатлау;
- 3) сүз тәртибе.

25. Аналитик иярчен жөмлө баш жөмлөгә карата ничек урнаша?

- 1) баш жөмлөдән алда гына килә;
- 2) баш жөмлөдән алда һәм аннан соң да килә ала;
- 3) баш жөмлөдән соң гына килә.

26. Бер составлы фигыль жөмлөләргә карамаган төрне күрсәтегез:

- 1) билгеле үтәүчеле;
- 2) билгесез үтәүчеле;
- 3) гомуми үтәүчеле;
- 4) атау.

27. Ике кечкенә малай, исләре китеп, кайры тун кигән бер дәү абыйга карап торалар.

Бирелгән жөмлөдән түбәндәге сүзтезмәләрне аерып чыгарырга мөмкин:

- 1) ике кечкенә малай, исләре китеп, кайры тун, тун кигән, карап торалар, дәү абый;
- 2) ике малай, кечкенә малай, кайры тун, тун кигән, бер абый, дәү абый, исләре китеп карап торалар, абыйга карап торалар;
- 3) исләре китеп, ике малай, кайры тун, дәү абый, карап торалар, ике абый, абыйга карап торалар.

28. Татар телендә сүз төркөмнәре нинди зуррак төркөмчәләргә берләштереп өйрәнелә:

- 1) мөстәкыйль, ярдәмлек, бәйләгеч;
- 2) мөстәкыйль, модаль, ярдәмлек;
- 3) мөстәкыйль, модаль, бәйләгеч.

29. Синнән башка яши алмыйм (Ж.) «Башка» сүзе бу очракта:

- 1) юнәлеш килешендәге исем;
- 2) бәйләк;

3) сыйфат.

30. Кайсы төркемдә хәрәкәт фигыльләре бирелгән:

- 1) яту, утыру, яшәү;
- 2) йөгерү, йөзү, әйләнү,
- 3) сөртү, вату, актару.

31. Тыпыр-тыпыр биергә тимер идәннәр кирәк (Ж.) жөмләсендә тыпыр-тыпыр сүзе:

- 1) рәвеш;
- 2) ымлык;
- 3) аваз ияртеме.

32. Кем соң ул? Жибәрәмме соң мин сине? (Г.К.)

жөмләсендә «соң» сүзе:

- 1) бәйлек;
- 2) рәвеш;
- 3) кисәкчә

33. Яман эшкә килер, ялкау ашка килер (М.) жөмләсендә эшкә,

ашка сүзләре

- 1) кыек тәмамлык;
- 2) максат хәле;
- 3) урын хәле;
- 4) рәвеш хәле.

34. Авыл тавыш-тынсыз гына яктырган хәлдә, матур уйлар уйлый идек (Ш.К.) жөмләсендә

яктырган хәлдә сүзләре

- 1) хәбәр;
- 2) рәвеш хәле;
- 3) вакыт хәле;
- 4) күләм хәле.

35. Гаризасына кадәр язып керттеләр. жөмләсендә гаризасына кадәр сүзе

- 1) туры тәмамлык;
- 2) кыек тәмамлык;
- 3) рәвеш хәле;
- 4) күләм хәле.

36. Тел әйтә алмаганны әңыр әйтер (М.) жөмләсендә әйтә алмаганны сүзе

- 1) хәбәр;
- 2) туры тәмамлык;
- 3) кыек тәмамлык;
- 4) сәбәп хәле.

37. Тыңлаучыны жәлеп итә торган кереш сүзләргә билгеләгез:

- 1) кара инде, әйтсәм әйтим, гафу ит, беләсең килсә;
- 2) табиғый, гадәттәгечә, гадәт буенча, билгеле булганча;
- 3) мисал өчен, ниһаять, өлешчә, иң мөһиме, әйттик, шуның белән бергә;
- 4) ихтимал, шәт, бәлки, күрәсең, ни өчендер;
- 5) әлбәттә, билгеле, чынлап та, бәхәссез, шиксез.

38. Ике составлы жөмләне билгеләгез:

1) Умырзая жыйдык, кошлар сайравын тыңладык, рэхэтләнеп ял иттек (Г. М.).

2) Аның күзләрәнә ак төшкән (М.Г.).

3) Тауга карап тау булып булмый (М.).

39. Сүзне алардан баиларга кирәк булгандыр миңа (Р.Төхвәтуллин) жөмләсе

1) ким жөмлә;

2) билгеле үтәүчеле жөмлә;

3) билгесез үтәүчеле жөмлә;

4) гомуми үтәүчеле жөмлә.

40. Тимере бар тилмермәс (М.) жөмләсе

1) гади жөмлә;

2) аналитик иярченле кушма жөмлә;

3) синтетик иярченле кушма жөмлә;

4) тезмә кушма жөмлә.

41. Олылар тегермән юклығына ризалаштылар, тик малай-шалай, егет-эжилән буа юклыктан бик интекте (А. Г.) жөмләсе

1) гади жөмлә;

2) ике компоненттан;

3) өч компоненттан;

4) дүрт компоненттан тора.

42. Бәхете юкның итәгенә бодай салсаң, түгелер (М.) жөмләсе:

1) иярчен шарт жөмлә;

2) дәрәжәле иярүле күп иярченле катлаулы кушма жөмлә;

3) тиндәш түгел иярүле күп иярченле катлаулы кушма жөмлә;

4) катнаш кушма жөмлә.

43. Иярүче сүз ияртүчедән аңлашылган физик хәрәкәтнең максатын белдерә торган сүзтезмәне табыгыз.

А) суга чыгу;

Ә) әбиләргә бару;

Б) сиңа бирү,

В) чүмәләгә жыю.

44. Иярүче сүз белән ияртүче сүз арасындагы бәйләүче чараны билгеләгез.

Белер эчен килү

А) янәшә тору,

Ә) бәйлек;

Б) исем фигыль формасы;

В) сүзнең лексик мәгънәсе.

45. Буяучыга да кереп чыгасым бар (К.Н.) жөмләсе — ...

А) ике составлы жөмлә;

Ә) бер составлы атау жөмлә;

Б) бер составлы фигыль жөмлә;

В) бер составлы сүз жөмлә.

46. Рәхимовлар гаиләсе белән катышу Хәяткә беркадәр үзгәреш бирми кала алмады. (Ф.Ә.) жөмләсендә астына сызылган сүзнең жөмлә кисәге буларак функциясен билгеләгез.

- А) ия;
- Ә) аергыч;
- Б) тәмамлык;
- В) хәл.

47. Түзә алмагач, барысы да жылылып баш күтәргәннәр, хужага каршы (Х.В.) жөмләсендә астына сызган сүзләрнең жөмлә кисәге буларак функциясен билгеләгез.

- А) ярашкан аергыч;
- Ә) ярашкан тәмамлык;
- Б) аерымланган тәмамлык;
- В) керешмә.

48. Жөмләнең төрен билгеләгез.

Тау башы, пыяла вагы сибелгәндәй, ялтырап ята (Ф.Ж.)

- А) гади жөмлә;
- Ә) тезмә кушма жөмлә;
- Б) иярченле кушма жөмлә.

49. Иярченле кушма жөмләдәге иярчен жөмләнең төрен билгеләгез.

Син аңла: мондый әсәр язарга ярамый (А.Р.)

- А) синтетик иярчен ия жөмлә;
- Ә) аналитик иярчен ия жөмлә;
- Б) аналитик иярчен тәмамлык жөмлә;
- В) синтетик иярчен тәмамлык жөмлә.

50. Кушма жөмләнең төрен билгеләгез.

Күктән яумаганда үзөбез су сиптерик, ансыз азык булмас, азыксыз ни сөте-мае, ни ите өстәлгә менмәс (Ә.К.)

- А) тиндәш иярүле күп иярченле катлаулы кушма жөмлә;
- Ә) берничә төр иярүле күп иярченле катлаулы кушма жөмлә;
- Б) тиндәш түгел иярүле күп иярченле катлаулы кушма жөмлә;
- В) катнаш кушма жөмлә

51. Жөмләдәге хәбәрлекләрнең чикләре дәрәс билгеләнгән вариантны күрсәтегез.

А) (1) — Әти, (2) сиңа хәзер ризык бирерләр, (3) аннан соң берәз ял итәрсең дә без нинди хәлләр баштан узганны сөйләшербез (Ф.Ә.)

Ә) (1) - Әти, сиңа хәзер ризык бирерләр, (2) аннан соң берәз ял итәрсең дә (3) без (4) нинди хәлләр баштан узганны (3) сөйләшербез (Ф.Ә.)

Б) (1) — Әти, сиңа хәзер ризык бирерләр, (2) аннан соң берәз ял итәрсең дә (3) без нинди хәлләр баштан узганны сөйләшербез (Ф.Ә.)

В) (1) - Әти, сиңа хәзер ризык бирерләр, (2) аннан соң берәз ял итәрсең дә (3) без нинди хәлләр баштан узганны (4) сөйләшербез (Ф.Ә.)

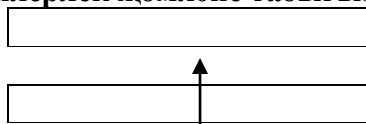
52. Жөмләгә кирәкле тыныш билгеләрен куегыз.

Чаршау булгач рәхәт ичмаса кирәкмәгәндә күтәрелеп тора кеше-фәлән килсә кирәге чыкса мич буеннан стенагача тартып куясың һәр як үзәнә мич алды хатыннар ягы үзәнә аерыла (Г.И.)

53. Мин аны күптән беләм дип тавыш кунтарды сатучы (А.Ш.) жөмләсендә дип бәйләк сүзеннән соң нинди тыныш билгесе куелуын аңлатыгыз.

- А) өтер куела, чөнки ...
- Ә) тыныш билгесе куелмый, чөнки ...
- Б) сызык куела чөнки,...
- В) ике нокта куела, чөнки ...

54. Схемага туры килерлек жөмләне табыгыз

А) Вазифалар шул кадәр төгәл итеп бүленгәннәр: бу гаилә көйләнгән машина кебек тигез гөрләп яши (М.М.)

Ә) Киенеп поход киemen,

Ярсыган атка менеп,

Яу килгән яklarга китте

Йөрәге ярсу егет. (Х.Т.)

Б) Әйтәләр: котыплар жылына,

Ихтимал туфаннар кузгалу,

Юкса отыры гел арта

Кешеләр күңелендә бозлану. (Р.Ф.)

В) Ә мин нишлим ул кар башлы таулар белән? (Н.Д.)

55. Жөмләнең иярчен кисәкләре түбәндәгеләр:

1) ия, хәбәр;

2) аергыч, тәмамлык, хәл, аныклагач, эндәш сүз, кереш сүз,

3) эндәш сүз, кереш сүз;

4) аергыч, тәмамлык, хәл.

56. *Кайта-кайта сөйләү, өстәл өстенә кую, урманга таба бару, кич белән очрашу, килә дип уйлау* сүзтәзмәләрендә сүзләр арасында нинди мөнәсәбәт?

1) ачыклаулы;

2) аныклаулы;

3) хәбәрлекле.

57. *Гөлбикә, Галимҗан күренмәс микән дип, үрелебрәк карады* (Р.И.). Иярчен жөмләнең мәгънә ягыннан төрөн билгеләгез:

1) иярчен сәбәп;

2) иярчен максат;

3) иярчен вакыт.

58. Эндәш һәм кереш сүзләр жөмләнең

1) иярчен кисәкләре;

2) модаль кисәкләре;

3) баш кисәкләре;

4) тиңдәш кисәкләре.

59. Ачыклауда мөнәсәбәтне белдерүче чаралар:

1) теркәгеч һәм теркәгеч сүзләр, аныклау интонациясе;

2) -лы / -ле, -ныкы / -неке кушымчалары;

3) санау интонациясе;

4) килеш кушымчалары, фигыль формалары, бәйләкләр.

60. *Акъябине алып китәләр дигән хәбәр кечкенә авылга бик тиз таралып өлгерде* (Ә.Е.). Кушма жөмләнең төзелеше ягыннан төрөн билгеләгез:

1) аналитик иярченле кушма жөмлә;

2) синтетик иярченле кушма жөмлә;

3) иярчен аергыч жөмлә

61. Түбәндәге жөмлөдә хәбәрлекле мөнәсәбәттәге ничә сүз бар?
Фердинант, галстугын төзәтә-төзәтә, музыка ишетелгән якка китте.

- 1) 1;
- 2) 2;
- 3) 3.

62. Хәбәрлекле мөнәсәбәт булсын өчен, ничә мөстәкыйль сүз булырга тиеш?

- 1) 1;
- 2) 2;
- 3) 2 дән ким түгел;
- 4) ничә сүз булуы мөһим түгел.

63. Көн болытлы - ...

- 1) исемле сыйфат сүзтезмә;
- 2) сыйфатлы исем сүзтезмә;
- 3) сүзтезмә түгел.

64. Бүген Алсуларга керәсе түгел! жөмләсе — ...

- 1) раслау жөмлә;
- 2) инкяр жөмлә.

65. Мин йокларга телим! —

- 1) жыйнак жөмлә;
- 2) жәенке жөмлә.

66. Имтихан сәгатъ түгызда баишланачак жөмләсендәге астына сызылган сүз нинди жөмлә кисәге?

- 1) аергыч;
- 2) тәмамлык;
- 3) вакыт хәле;
- 4) урын хәле;
- 5) күләм хәле.

6. Жөмләнең төрен билгеләгез.

Кырга чыга һәм күзе караган якка таба акрын гына китеп бара.

- 1) гади жөмлә;
- 2) тезмә кушма жөмлә;
- 3) иярченле кушма жөмлә.

68. Иярченле кушма жөмләдәге баш жөмлә белән иярчен жөмләләрне бәйләүче чараларны күрсәтегез.

Тагын шунысы кызык: директорны күрәсе килү бишләтә, алтылата көчәеп китте.

- 1) көттерү паузасы;
- 2) мөнәсәбәтле сүз;
- 3) янәшә тору,
- 4) кушымча.

69. Иярчен жөмләнең төрен билгеләгез. Син аңла: мондый әсәр язарга ярамый.

- 1) синтетик;
- 2) аналитик.

70. Иярчен жөмләнең мәгънә ягыннан төрөн билгеләгез. Мин эш юктан тирә-юньгә күз салдым.

- 1) аналитик иярчен сәбәп жөмлә;
- 2) синтетик иярчен сәбәп жөмлә;
- 3) аналитик иярчен тәмамлык жөмлә;
- 4) синтетик иярчен аергыч жөмлә

71. Синтаксис фәнен өйрәнүче галимнәр:

- 1) М.З.Зәкиев, Ф.С.Сафиуллина, С.М. Ибраһимов;
- 2) Д.Г.Тумашева, Ф.М.Хисамова, Г.Ф.Саттаров;
- 3) Х.Миңнегулов, М.Бакиров, Н. Хисамов.

72. Тотып кулымнан, гомерем юлыннан, минем белән бергә килдең син жөмләсендә кулымнан һәм юлыннан сүзләре:

- 1) кыек тәмамлык;
- 2) туры тәмамлык;
- 3) беренчесе—туры тәмамлык, икенчесе урын хәле булып килә;
- 4) беренчесе—кыек тәмамлык, икенчесе урын хәле булып килә.

73. Сезнең кебек матур ярлар авылда ла түгел, илдә юк (Ж.) жөмләсендә сезнең кебек

- 1) аергыч;
- 2) кыек тәмамлык;
- 3) күләм хәле;
- 4) рәвеш хәле булып килә.

74. Урамга чыга да алмыйсың: муеннан кар. (Г.Т.) жөмләсендә муеннан сүзе

- 1) аергыч;
- 2) кыек тәмамлык;
- 3) күләм хәле;
- 4) сәбәп хәле булып килә

75. Моңа кадәр күренмәгән кошлар, таң калдырып, яңыр башилап әҗибәрәләр. Волга ягыннан әҗиләс әҗил исең китә. Апрель әҗиле, язгы әҗил... (И.А.). Әлеге өзектә соңгы жөмлә

- 1) ким жөмлә;
- 2) өстәлмә;
- 3) күзаллаулы баш килеш.

76. Ул — кайгылы, ул — ачулы, ул ярсулы иде. (Н.Ф.)

- 1) гади жөмлә;
- 2) тезмә кушма жөмлә;
- 3) күп тезмәле катлаулы кушма жөмлә.

77. Кушма жөмлә булып килгән очрактарны билгеләгез:

- 1) Аңламагач, таякладылар (Г.И.).
- 2) Аңламагач, сөйләмәдем (Г.И.).
- 3) Бер аңлатты, ике аңлатты, аннан тагын сөйләвен дәвам ите.

78. Синтетик чаралар

- 1) иярчен жөмләнең хәбәр составыннан читтә тора;
- 2) иярчен жөмләнең хәбәре составында тора;
- 3) иярчен жөмләнең хәбәре составында да, аннан читтә дә тора ала.

79. Аналитик чараларга

- 1) мөнәсәбәтле сүзләр, ияртүче теркәгечләр, теркәгеч сүзләр, көттерү һәм аныклау интонацияләре;
- 2) мөнәсәбәтле сүзләр, ияртүче теркәгечләр, теркәгеч сүзләр, бәйләкләр һәм бәйлек сүзләр;
- 3) мөнәсәбәтле сүзләр, бәйлек һәм бәйлек сүзләр;
- 4) көттерү һәм аныклау интонацияләре, янәшә тору чарасы; тезү, санау интонацияләре, мөнәсәбәтле сүзләр керә.

80. Иярчен ия жөмләле жөмләне билгеләгез:

- 1) Аты юк арба сатулашкан (М.).
- 2) Ил аткан таш ерак китә (М.).
- 3) Коралын тапкан — таш кискән (М.).
- 4) Итеге юк егетләр чабатасын дегетләр (М.).

81. Теле юк авызындагысын алдырыр (М.) жөмләсе -

- 1) синтетик иярчен ия жөмлә;
- 2) аналитик иярчен ия жөмлә;
- 3) синтетик иярчен аергыч жөмлә;
- 4) аналитик иярчен аергыч жөмлә.

82. Шөгәрләргә барам әле

Шөгәр суы тәмлегә (Ж.) жөмләсендә иярчен жөмлә функциональ яктан

- 1) иярчен сәбәп жөмлә;
- 2) иярчен максат жөмлә;
- 3) иярчен тәмамлык жөмлә;
- 4) иярчен аныклагыч жөмлә.

83. Ничек кергән булсалар, алар шулай тиз генә китеп тә бардылар жөмләсендә иярчен жөмлә

- 1) иярчен күләм жөмлә;
- 2) иярчен вакыт жөмлә;
- 3) иярчен аныклагыч жөмлә;
- 4) иярчен рәвеш жөмлә.

84. Катлаулы кушма жөмләнең төрен билгеләгез:

Таң нурында коенып икәү үткән, Кызыл гөлләр тора бөгелеп, Әйтерсең кайнар мәхәббәтнең Ялкыннары калган түгелеп. (Г.С.)

- 1) күп тезмәле катлаулы кушма жөмлә;
- 2) бер-бер артлы иярүле күп иярченле кушма жөмлә;
- 3) тиңдәш түгел иярүле катлаулы кушма жөмлә;
- 4) катнаш кушма жөмлә.

85. Микъдар саны белән ясалган санлы фигыль сүзтезмә нинди мәгънә мөнәсәбәте белдерә?

- А) процессның күләмен;
- Ә) үтәүченең яки объектның процессны башкару ягыннан урынын;
- Б) процессны берьюлы ничә үтәүче башкаруны;
- В) процессның объекттын.

86. Мин ни әйтсәм дә, аңар әһамият бирми (Ш.К.) жөмләсендәге астына сызылган хәбәрнең төрен билгеләгез.

- А) гади фигыль хәбәр;
- Ә) гади исем хәбәр;
- Б) тезмә фигыль хәбәр;
- В) кушма фигыль хәбәр.

87. Мортаза бабай комиссарга астан гына карап алды (Г.Г.) жөмлөсөндөгө астына сызылган сүз нинди жөмлө кисеге вазифасын үтү?

- А) аергыч;
- Ә) рәвеш хәле;
- Б) урын хәле;
- В) күлөм хәле.

88. Кайсы раслау дөрес түгел.

- А) аергычлар аерымланалар;
- Ә) тәмамлыклар аерымланалар;
- Б) барлык хәлләр дә аерымланалар.

89. Иярченле кушма жөмлөдөгө иярчен жөмлөнөң мәгънә ягыннан төрөн билгеләгез. *Зөһрә, эш сәгатә беткәнне көтөп тормастан, өйләренә кайтып китте* (Н.Ф.)

- А) иярчен рәвеш жөмлө;
- Б) иярчен тәмамлык жөмлө;
- В) иярчен аергыч жөмлө

90. Иярчен жөмлөнә баш жөмлөгә бәйләүче чараны күрсәтегез. *Ничек кәргән булсалар, алар шулай тиз генә китеп тә бардылар* (Г.А.)

- А) ялгызак мөнәсәбәтле сүз;
- Ә) парлы мөнәсәбәтле сүз;
- Б) янәшә тору,
- В) кушымчалар.

91. Жөмлөдөгө хәбәрлекләрнең чикләре дөрес билгеләнгән вариантны күрсәтегез.

А) (1) Иртә белән өй түбәләрен, каралты башларын, урамнарны агартып ап-ак кырау төшә, (2) инеш кырыйларына пыяладай юка гына булып боз ката, (3) ләкин, (4) көн урталары якынайдымы, (3) аяк астын тагын жебетеп жибәрә, (5) яшь боз эреп юк була (Г.Б.)

Ә) (1) Иртә белән өй түбәләрен, каралты башларын, урамнарны агартып ап-ак кырау төшә, (2) инеш кырыйларына пыяладай юка гына булып боз ката, (3) ләкин, көн урталары якынайдымы, аяк астын тагын жебетеп жибәрә, (4) яшь боз эреп юк була (Г.Б.)

Б) (1) Иртә белән өй түбәләрен, (2) каралты башларын, (3) урамнарны агартып ап-ак кырау төшә, (4) инеш кырыйларына пыяладай юка гына булып боз ката, (5) ләкин, көн урталары якынайдымы, (6) аяк астын тагын жебетеп жибәрә, (7) яшь боз эреп юк була (Г.Б.)

В) (1) Иртә белән өй түбәләрен, каралты башларын, урамнарны агартып ап-ак кырау төшә, (2) инеш кырыйларына пыяладай юка гына булып боз ката, (3) ләкин, (4) көн урталары якынайдымы, (5) аяк астын тагын жебетеп жибәрә, (3) яшь боз эреп юк була (Г.Б.)

92. Баш жөмлөгә иярчен жөмлөнә бәйләп килгән мөнәсәбәтле сүз беренче хәбәрлектә урын алса, ике арага нинди тыныш билгесе куела?

- А) тыныш билгесе куелмый;
- Ә) өтер куела;
- Б) ике нокта куела;
- В) сызык куела;
- Г) төрле очракта төрле тыныш билгесе куела.

93. Пауза ярдәмендә бәйләнгән аналитик иярченле кушма жөмлөдә хәбәрлекләр арасына нинди тыныш билгесе куела?

- А) өтер куела;
- Ә) тыныш билгесе куелмый;

- Б) сызык куела;
- В) ике нокта куела.

94. Катнаш кушма жөмлөдө кимендө

- А) ике хәбәрлек булырга тиеш;
- Ә) өч хәбәрлек булырга тиеш;
- Б) дүрт хәбәрлек булырга тиеш;
- В) биш хәбәрлек булырга тиеш.

95. Кайсы раслау дөрес?

- А) Жөмлөдө модаль кисәкләр һәрвакыт тыныш билгесе белән аерылалар;
- Ә) Жөмлөдө модаль кисәкләр кайвакыт тыныш билгесе белән аерылалар;
- Б) Жөмлөдө модаль кисәкләр һәрвакыт өтер белән аерылалар;
- В) Жөмлөдө модаль кисәкләр һәрвакыт өндәү белән аерылалар.

96. Шигъри юллардагы хәбәрлекләрнең санын билгеләгез.

Кызның сынын ясады бер оста,

Ә кыз эчтән көлдө, масайды:

Жан өрсәң дә, оста, син ташка

Таш — таш инде, тере мин башка (Р.Ф.)

- А) өч хәбәрлек;
- Ә) дүрт хәбәрлек;
- Б) биш хәбәрлек;
- В) алты хәбәрлек.

97. Матур ал, кызыл, сары, зәңгәр, күк, күгелжем чәчәкләр бу яшел яланның йөзләрен чибәрлишәр (Г.И.) жөмләсендә ал, кызыл, сары, зәңгәр, күк, күгелжем сүзләре арасында:

- 1) ияртүле бәйләнеш;
- 2) тезүле бәйләнеш.

98. Иярчен ия, иярчен хәбәр, иярчен аергыч жөмлөләр кушма жөмлөнөң

- 1) мәгънә ягыннан төрләре;
- 2) төзелеше ягыннан төрләре.

99. Инкяр жөмлөнө билгеләгез:

- 1) Тагын күк гөрелдәде, тагын яшен ялтырады (Ф.Ә.).
- 2) Жәүдәт көткән арада, Луиза әллә ничек гүзәлләнергә өлгергән.
- 3) Бу хәл Зиннәтне тетрәтеп жибәрде, ләкин Айсылу моны сизмәде (Г.Б.).

100. Калтырата. Бер составлы жөмлөнөң төрен билгеләгез:

- 1) билгеле үтәүчеле;
- 2) билгесез үтәүчеле;
- 3) үтәүчесез;
- 4) сүз жөмлө.

Критерии оценки (в баллах):

- 10 баллов выставляется студенту, если все задания выполнены правильно;
- 5 баллов выставляется студенту, если допущены 50 ошибок;
- 3 баллов выставляется студенту, если допущены 70 ошибок;
- 2 балла выставляется студенту, если допущены 80 ошибок.

5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины

5.1. Перечень основной и дополнительной учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины

Основная литература:

3. Сафиуллина Ф.С., Зәкиев М.З. Хәзерге татар әдәби теле: Югары уку йортлары өчен дәреслек. – Тулыл. 2нче басма. – Казан: Мәгариф, 2002. – 407 б.

Дополнительная литература:

1. Татар грамматикасы . - Т. I. - М.: “Инсан”; Казан: “Фикер”, 1998. – 512 б.
2. Татар грамматикасы . - Т. II. - М.: “Инсан”; Казан: “Фикер”, 2002. – 448 б.
3. Татар грамматикасы . - Т. III. - М.: “Инсан”; Казан: “Фикер”, 1999. – 512 б.
4. Сафиуллина Ф.С. Хәзерге татар әдәби теле: Күнегүләр: Югары уку йортлары өчен дәреслек. – Тулыл. 2нче басма. – Казан: Мәгариф, 2002. – 344 б.

5.2. Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» и программного обеспечения, необходимых для освоения дисциплины

<http://tatar.com.ru>

<http://kitap.net.ru/>

<http://www.tatarlar.ru>

<http://mon.tatar.ru>

<http://www.philology.ru>

<http://www.belem.ru>

<http://www.matbugat.ru>

<http://www.tatknigafund.ru>

<http://kitap.net.ru>

<http://www.suzlek.ru>

<http://kitaphane.tatar.ru>

6. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине

Н а и м е н о в а н и е с п е ц и а л ь н ы	Оснащенность специальных помещений и помещений для самостоятельной работы	Перечень лицензионного программного обеспечения. Реквизиты подтверждающего документа
--	--	---

<p>х* по ме щ ен ий и по ме щ ен ий дл я са мо ст оя те ль но й ра бо т ы</p>		
<p>1 уче бн ая ду ди то ри я дл я пр ове де ни я за ня ти й л е к ц и о н о г о</p>	<p>Аудитория № 401 Учебная мебель, доска; шкаф Аудитория № 408 Учебная мебель, доска Аудитория № 419 Учебная мебель, доска, шкаф Аудитория № 417 Учебная мебель, доска; экран настенный Classic Solution (1 шт.) модель W 243x182/3 MW-SO/W; проектор мультимедийный EPSON EB-X31 (1 шт.) Аудитория № 312 Учебная мебель, интерактивная доска SMART с проектором V25 – 1 шт., 12 компьютеров – системный блок USN Quad Core 3,2 GHz Gb / Hdd 500 Gb / H 81 / TX 450 W / мышь USB / LSD монитор 1,5" / Vin 10 Pro. Аудитория № 422 Лаборатория информационных технологий Учебная мебель, 10 компьютеров – системный блок PowerCool 4ядра 3,5 GHz/ DDR4 8 Gb/ HDD 1Tb/ DVD-RW 450W/ клавиатура USB/ мышь USB /LCD монитор 21,5". Аудитория № 410 Лаборатория информационных технологий Учебная мебель, доска, 15 компьютеров – системный блок USN Quad Core 3,2 GHz Gb / Hdd 500 Gb / H 81 / TX 450 W / мышь USB / LSD монитор 1,5" / Vin 10 Pro. Читальный зал № 1 Учебная мебель, стенд по пожарной безопасности, моноблоки стационарные – 5 шт, принтер – 1 шт., сканер – 1 шт. Аудитория № 334 Учебная мебель, доска; шкаф</p>	<p>1. Windows 8 Russian. Windows Professional 8 Russian Upgrade. Договор № 104 от 17.06.2013 г., лицензия - бессрочная 2. Microsoft Office Standard 2013 Russian. Договор № 114 от 12.11.2014 г., лицензия – бессрочная. Windows 10. Предустановленная. Договор № 007 от 19.03.2019 г., лицензия – бессрочная. 4. Система централизованного тестирования БашГУ M o o d e r n i z e d H Y P E R L I N K / w h w t i g h i /</p>

рп
ус)
,
ау
ди
то
ри
я
№
41
7
(гл
ав
ны
й
ко
рп
ус)
,
ау
ди
то
ри
я
№
41
9
(гл
ав
ны
й
ко
рп
ус)
.

2

**че
бн
ая
ау
ди
то
ри
я
дл
я
пр
ов
ед
ен
ия
за
ня
ти
й
с
е
м
и
н
а
р
с**

<p>(главный корпус), аудитория № 419 (главный корпус), аудитория № 417 (главный корпус), аудитория № 408 (главный корпус), аудитория № 410</p>		
--	--	--

<p>(главный корпус), 3 четвертая аудитория для проведения групповых и видеодульных консультаций аудитория № 401 (главный корпус), аудитория</p>		
---	--	--

<p>я № 41 7(г ла вн ый ко рп ус) , ау ди то ри я № 42 2 (гл ав ный й ко рп ус) , ау ди то ри я № 41 0 (гл ав ный й ко рп ус) .</p>		
<p>4 уч еб на я ау ди то ри я дл я те ку ще го ко нт ро ля</p>		

<p>и пр ом е ж ут оч но й ат те ст ац ии ау ди то ри я № 41 9 (гл ав ны й ко рп ус) , ау ди то ри я № 41 0 (гл ав ны й ко рп ус) , ау ди то ри я № 31 2 (гл ав ны й ко рп ус) .</p>		
--	--	--

5

*ом
ещ
ен
ия
для
я
са
мо
ст
оя
те
ль
но
й
ра
бо
т
ы:
Чи
та
ль
ны
й
за
л
№
1
(гл
ав
ны
й
ко
рп
ус)*

6

*ом
ещ
ен
ия
для
я
хр
ан
ен
ия
и
пр
оф
ил
ак
ти
че
ск
ог
о
об
сл
у
ж
ив
ан
ия*

уч еб но го об ор уд ов ан ия ау ди то ри я № 33 4 (гл ав ны й ко рп ус)		
--	--	--

Приложение № 1

МИНОБРНАУКИ РОССИИ
ФГБОУ ВО «БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины Современный татарский язык (теоретический курс) 1 семестр
(наименование дисциплины)

очная

форма обучения

Вид работы	Объем дисциплины
Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	2
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	36,2
Лекций	18
практических/ семинарских	18
Лабораторных	0
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем)	0,2
из них, предусмотренные на выполнение курсовой работы / курсового проекта	
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	35,8
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	

Форма(ы) контроля:

зачет 1 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)				Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		ЛК	ПР/СЕМ	ЛР	СР		
1	2	3	4	5	6	8	9
1.	Введение. Курс «Современный татарский язык» как вузовская дисциплина: предмет и задачи изучения, основные понятия. Антропоцентрическая сущность языка.	2			2	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Знакомство с Интернет-источниками.	Письменные ответы на вопросы № 1 Тестовый контроль № 1
2.	Фонетика как раздел языкознания; предмет, задачи, способы, значение изучения; краткая история татарской фонетики. Аспекты изучения фонетических единиц: артикуляционный, акустический, функциональный. Артикуляционный аспект изучения звуков речи татарского языка, строение и работа речевого аппарата. Принципы классификации звуков.	2	2		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Подготовка к терминологическому диктанту. Знакомство с Интернет-источниками.	Тестовый контроль № 1 Письменная контрольная работа № 1
3.	Артикуляционная и акустическая характеристика гласных. Классификация по ряду, подъему, огубленности. Краткость и долгота гласных. Монофтонги и дифтонги. Артикуляционная и акустическая характеристика согласных. Классификация	2	2		5	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы; Подготовка к фонетическому диктанту.	Письменная контрольная работа № 1 Тестовый контроль № 1

	по месту, способу образования. Классификация согласных по участию шума и голоса в их образовании.						
4.	Функциональный аспект фонетических описаний. Понятие о фонологии. Учение о фонеме. Фонологические школы. Звук и фонема. Фонологически существенные признаки фонем. Научная лингвистическая транскрипция. Ее типы, задачи, правила каждого типа транскрипции.	2	3		6	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Подготовка к терминологическому диктанту. Транскрипция текста. Подготовка к тестированию.	Терминологическая работа № 1 Письменная контрольная работа №1
5.	Фонетические закономерности татарского языка. Комбинаторные и позиционные изменения. Аккомодация: классификация, типы. Ассимиляция: классификация, типы. Сингармонизм. Редукция. Протеза, эпитеза, эпентеза и др.	2	3		6	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Подбор примеров из текстов. Знакомство с Интернет-источниками.	Индивидуальный опрос № 1 Тестовый контроль №1
6.	Просодия. Просодические признаки (слог, сингармонизм, ударение, интонация), просодические элементы (слог, такт, синтагма, фраза). Слог. Разные теории о слогеобразовании. Структура и типы татарского слога.	2	2		3	Интонационный анализ текста Работа со словарями. Подготовка к терминологическому диктанту.	Терминологическая работа № 2 Письменная контрольная работа № 2
7.	Ударение, его фонетическая природа. Функции ударения. Типы татарского ударения. Явления проклитики и энклитики. Интонация. Функции интонации. Компоненты интонации: мелодика, темп, пауза, тембр. Интонация.	2	2		3	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Подготовка к терминологическому диктанту.	Терминологическая работа № 2 Индивидуальный опрос

						Транскрипция текста. Подготовка к анализу текста.	
8.	Орфоэпия татарского языка. Обзор основных правил нормативного литературного произношения гласных и согласных звуков татарского языка. Орфоэпические трудности и причины их появления.	2	2		2	Фонетико-графико-орфографический анализ текста Подготовка к тесту № 2	Терминологическая работа № 2 Письменная контрольная работа № 2
9.	Татарская графика: история вопроса, сегодняшние проблемы. Основные принципы татарской графики: фонематический, позиционный, сингармонический Алфавит. Графема. Звук – фонема – буква. Татарская орфография: разделы, принципы и правила. Орфограмма. Трудные случаи татарской орфографии.	2	2		4,8	Подготовка к контрольной работе № 2 Реферат.	Реферат № 1 Тестовый контроль № 2
	Всего часов:	18	18		35,8		

МИНОБРНАУКИ РОССИИ
ФГБОУ ВО «БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины Современный татарский язык (теоретический курс) 2 семестр
(наименование дисциплины)

очная

форма обучения

Вид работы	Объем дисциплины
Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	3
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	35,2
Лекций	16
практических/ семинарских	16
Лабораторных	0
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем)	3,2
из них, предусмотренные на выполнение курсовой работы / курсового проекта	9
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	20
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	43,8

Форма(ы) контроля:

экзамен 2 семестр

курсовая работа 2 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)				Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		ЛК	ПР/СЕМ	ЛР	СР		
1	2	3	4	5	6	8	9
1.	Введение. Лексикология как раздел науки о языке. Предмет, задачи, разделы лексикологии. Связь с другими науками.	2			2	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Знакомство с Интернет- источниками.	Письменные ответы на вопросы № 2 Тестовый контроль № 3
2.	Слово как основная единица языка. Дифференциальные признаки слова. Слово-значение-предмет. Компоненты лексического значения слова. Коннотация. Типы лексических значений: конкретное-абстрактное, мотивированное-немотивированное прямое-переносное и т.д.	2	2		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Работа с «Толковым словарем татарского языка»	Тестовый контроль № 3
3.	Явление многозначности в татарском языке. Типы многозначности. Роль контекста в реализации значений многозначного слова. Понятие концепта. Концептуальное содержание слова. Концептуальный анализ. Омонимия, ее отношение к многозначности. Виды омонимов. Пути возникновения омонимов. Паронимия.	2	3		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы; Лексико-семантический анализ слова.	Терминологическая работа № 3, письменная контрольная работа № 3
4.	Синонимия. Признаки лексических синонимов.	2	2		2	Чтение и	Терминологическая

	Синонимический ряд. Типы синонимов. Антонимия. Общие и дифференциальные признаки у антонимических пар. Классификация антонимов.					конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Работа с «Толковым словарем татарского языка», подготовка к терминологическому диктанту. Лексико-семантический анализ текста. Подбор примеров из текстов. Подготовка к тестированию	работа № 3 Тестовый контроль № 3 Письменная контрольная работа №3
5.	Генетический аспект изучения лексики татарского языка. Общeturкская, татарская, заимствованная лексика. Освоение заимствований. Кальки. Экзотизмы. Варваризмы. Неограниченная и ограниченная в употреблении лексика татарского языка: общенародная лексика, диалектизмы, профессионализмы, термины, жаргоны, аргю.	2	3		2	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Работа с периодической печатью, «Толковым словарем татарского языка. Лексико-семантический анализ текста. Подбор примеров из текстов.	Индивидуальный опрос № 1 Тестовый контроль №4
6.	Лексика с точки зрения ее активности-пассивности. Пассивная лексика. Устаревшие слова. Архаизмы, историзмы, неологизмы, их виды. Стилистический аспект изучения лексики татарского языка. Функциональные стили татарского языка, их характеристика.	2	2		2	Работа со словарями. Лексико-семантический анализ текста. Подготовка к терминологическому диктанту.	Терминологическая работа № 4 Письменная контрольная работа № 4
7.	Фразеология татарского языка. Фразеологическая единица – слово – словосочетание. Классификация фразеологизмов. Фразеологические словари татарского языка. Проблемы перевода.	2	2		2	Работа с фразеологическими словарями татарского языка. Перевод текстов с	Терминологическая работа № 4 Реферат № 2

						фразеологическими оборотами. Реферат.	
8.	Ономастика татарского языка. Основные направления, разделы. Этимология татарского языка. Принципы этимологического анализа. Лексикография татарского языка: история и современность.	2	2		2	Анализ словарей татарского языка различного типа. Подготовка к контрольной работе и тестированию	Терминологическая работа № 4 Письменная контрольная работа № 4
9.	Курсовая работа				9		
	Всего часов:	16	16		29		

МИНОБРНАУКИ РОССИИ
ФГБОУ ВО «БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины Современный татарский язык (теоретический курс) на 3-4 семестр
(наименование дисциплины)

очная

форма обучения

Вид работы	Объем дисциплины
Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	4
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	36, 2 + 33,7
Лекций	18 + 16
практических/ семинарских	18 + 16
Лабораторных	0
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем)	0,2 + 1,7
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	35,8 + 12,5
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	25,8

Форма(ы) контроля:

 Зачет 3 семестр

 Экзамен 4 семестр

 Контрольная работа 4 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)				Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		ЛК	ПР/СЕМ	ЛР	СРС		
1	2	3	4	5	6	8	9
1.	Предмет изучения морфологии. Морфология и ее отношение к другим разделам языкознания. История изучения. Принципы выделения частей речи. Понятие о грамматической категории. Грамматическая форма и грамматическое значение. Функционально-семантические категории. Морфологические категории. Синтетические и аналитические формы	2	2		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Подготовить ответы на вопросы. Знакомство с Интернет-источниками.	Письменные ответы на вопросы № 3
2.	Морфемика. Морфема и ее виды. Морфонология. Морфонема. Корень слова. Оканчание, его виды и варианты. Принципы классификации. Основа слова и ее виды. Агглютинация. Порядок присоединения окончаний. Окончания-омонимы.	2	2		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Знакомство с Интернет-источниками. Подготовить ответы на вопросы.	Письменные ответы на вопросы № 3
3.	Словообразование Словообразовательная структура. Словообразовательный тип, модель. Словообразовательное гнездо. Способы словообразования. Словообразовательный анализ. Суффиксация, сложение основ, аббревиация, редупликация, морфолого-синтаксический способ образования слов.	2	2		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы	Индивидуальный опрос № 3 Практическое задание № 1
4.	Грамматические категории имен существительных. Категория падежа. Грамматическое значение	2	2		4	Чтение и конспектирование	Письменная

	падежей. Синтаксическая функция имен существительных. История изучения падежей. Категория принадлежности. Ее значение и особенности употребления в речи. Категория числа. Грамматическое значение единственного и множественного числа. Способы выражения множественности. Категория сказуемости. Морфологический анализ имен существительных.					обязательной и дополнительной литературы. Подготовить ответы на вопросы.	контрольная работа № 5
5.	Имя прилагательное. Лексико-грамматические, лексико-семантические разряды имен прилагательных. Степени сравнения имен прилагательных. Морфологический анализ имен прилагательных.	2	2		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Практическое задание № 2
6.	Глагол как часть речи. Лексико-грамматические и лексико-семантические разряды глаголов. Самостоятельные и вспомогательные глаголы. Категория отрицания, наклонения, темпоральности, персональности.	2	2		4,8	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Тестовый контроль № 5
7.	Изъявительное наклонение. Парадигматические и синтагматические значения времени глагола. Перифрастические формы глагола. Повелительное наклонение. Условное наклонение. Особенности употребления. Функционально-семантическое поле. Парадигматические и синтагматические значения прошедшего, настоящего, будущего времени. Перифрастические формы глагола. Синтаксические функции глагола.	2	2		5	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Терминологическая работа № 5
8.	Категория залога. Способы образования залога, их значения, история изучения. Категория способов действия. Причастие. Причастие прошедшего, будущего, настоящего времени. Деепричастие. Формы и способы образования деепричастий. Имя действия. Категория притяжательности у имен действия. Инфинитив, способы образования. Морфологический анализ глагола.	4	4		6	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Письменная контрольная работа № 6
9.	Имя числительное. Разряды имен числительных. Имя числительное и его отношение к другим частям речи. Морфологический разбор числительного.	2	2		2	Чтение и конспектирование обязательной и	Тестовый контроль № 6

						дополнительной литературы	
10.	Местоимения, их классификация, разряды. Личные, указательные, вопросительные, определенные, неопределенные, отрицательные, притяжательные местоимения. Морфологический разбор местоимений.	2	2		2	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы	Индивидуальный опрос № 4
11.	Наречия. Разряды наречий по значению. Лексический состав наречий. Синтаксические функции наречия. Морфологический разбор наречий.	2	2		2	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками. Подготовить ответы на вопросы.	Письменная контрольная работа № 7
12.	Подражательные слова. Звукоподражательные слова. Образоподражательные слова. Значение подражательных слов, их структура. Разряды по значению. Образования новых слов от подражательных слов.	2	2		2	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет источниками.	Практическое задание № 3
13.	Служебные части речи. Послелogi и послеложные слова, их значения. Особенности употребления. Союзы и союзные слова, их значения. Относительные слова и их значения. Особенности употребления.	4	4		2,5	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет источниками.	Терминологическая работа № 6
14.	Частицы, их значения. Междометия, их структура и словообразование. Значение междометий. Модальные слова, особенности их употребления. Семантические разряды.	4	4		2	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Письменная контрольная работа № 8

	Всего часов:	34	34		48,3		
--	---------------------	----	----	--	------	--	--

МИНОБРНАУКИ РОССИИ
ФГБОУ ВО «БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОДЕРЖАНИЕ РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЫ

дисциплины Современный татарский язык (теоретический курс) на 5-6 семестр
(наименование дисциплины)

очная

форма обучения

Вид работы	Объем дисциплины
Общая трудоемкость дисциплины (ЗЕТ / часов)	6
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	54,2+49,7
Лекций	18+16
практических/ семинарских	36+32
Лабораторных	0
других (групповая, индивидуальная консультация и иные виды учебной деятельности, предусматривающие работу обучающихся с преподавателем)	0,2+1,7
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	53,8+3,5
Учебных часов на подготовку к экзамену/зачету/дифференцированному зачету (Контроль)	54,8

Форма(ы) контроля:

зачет 5 семестр

экзамен 6 семестр

контрольная работа 6 семестр

№ п/п	Тема и содержание	Форма изучения материалов: лекции, практические занятия, семинарские занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа и трудоемкость (в часах)				Задания по самостоятельной работе студентов	Форма текущего контроля успеваемости (коллоквиумы, контрольные работы, компьютерные тесты и т.п.)
		ЛК	ПР/СЕМ	ЛР	СРС		
1	2	3	4	5	6	8	9
1.	Введение. Объект изучения синтаксиса, направления в синтаксической науке. Синтаксис как наука о системе строения речи.	2	2		3,8	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Подготовить ответы на вопросы. Знакомство с Интернет-источниками.	Письменные ответы на вопросы № 4
2.	Синтаксис простого предложения. Интонация. Основные элементы интонации. Логическое ударение, синтагма, фраза. Предложение. Его основные признаки: модальность, предикативность, интонация. Способы выражения модальности и предикативности. Связь слов в предложении. Изучение связи слов по грамматическим особенностям	2	4		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками. Подготовить ответы на вопросы.	Индивидуальный опрос № 5
3.	Словосочетание. Основные признаки. Классификация словосочетаний.	2	4		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы	Практическое задание № 4
4.	Членение простого предложения. Главные члены предложения. Подлежащее и сказуемое.	2	4		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы. Подготовить ответы	Письменная контрольная работа № 9

						на вопросы.	
5.	Второстепенные члены предложения. Дополнение. Способы выражения. Способы выражения определения. Виды обстоятельств. Обособленные второстепенные члены предложения	2	6		5	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Практическое задание № 5
6.	Модальные члены предложения.	2	4		5	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Индивидуальный опрос № 6
7.	Грамматические схемы и модели простого предложения. Структурно-синтаксические модели предложения. Способы их распространения. Семантическая структура предложения.	2	6		5	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Терминологическая работа № 6
8.	Структурное и семантическое, синтагматическое, коммуникативное членение простого предложения. Однородные члены предложения. Знаки препинания при обособленных и однородных членах. Актуальное членение предложения. Порядок слов. Предикативность и модальность предложения. Классификация простого предложения. Синтаксический анализ простого предложения. Односоставные предложения. Неполные и эллиптические предложения.	4	6		5	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Тестовый контроль № 7
9.	Синтаксис сложного предложения. История изучения.	2	4		4	Чтение и конспектирование обязательной и	Практическое задание № 6

						дополнительной литературы	
10.	Сложносаянные предложения	2	6		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы	Индивидуальный опрос № 7
11.	Сложноподчиненные предложения. Их отличие от сложносаянных предложений. Функциональные типы придаточных предложений.	2	6		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками. Подготовить ответы на вопросы.	Письменная контрольная работа № 10
12.	Сложносочиненные предложения	2	4		2	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет источниками.	Практическое задание № 7
13.	Многочленные сложные предложения. Синтаксический анализ сложного предложения.	4	6		4	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет источниками.	Тестовый контроль № 8
14.	Синтаксис текста. Синтаксис текста. Основные элементы текста. История изучения текста в татарской лингвистике. Текстология. Прямая и косвенная речь. Пунктуация в прямой речи.	4	6		3,5	Чтение и конспектирование обязательной и дополнительной литературы Знакомство с Интернет-источниками.	Письменная контрольная работа № 11

						Подготовить выступления.	
	Всего часов:	34	68		57,3		

